

VABADUSSÕJA TÄHISTEL ②

1940

1917-1920

AXEL ROOSMAN

VEEBRUAR

A.S. „EESTI AGA“

TALLINN

Juhatus: Vene län. 11-a, kõnetr. 441-33.

Vabrikud: Põhja län. 5, kõnetr. 439-98.

ATSETÜLEENGAASI- JA HAPNIKUTÖÖSTUS

Autogeenilise keevitamise seadete ja materjalide müük.
Elektri-keevitamise elektroodide ja agregaatide müük.

KEEVITAMISE KOOL.

Enne kui omandate keevitamise sisseseade, pöörake suusõnaliselt või kirjateel meie poole, meilt saate õiglase ja asjatundliku juhatuse.

Moodsas väikekorteris

on mugav ja otstarbekohane

LUTERMA STANDARDMÖÖBEL

Esinduskauplus: Tallinn, V. Posti 9, telef. 446-16.

Esindajad:

Tartus: Tartu Eesti Majanduse Ühisus, Suurturg 9,
telef. 35-70.

Pärnus: A/s. Heinr. Puls, Kuninga 19, telef. 2-56.

Võrus: Joh. Salveste, Jüri 24, telef. 1-32.

Petseris: Paul Mägi & E. Nassar, Turuplats 16, Telef. 1-15

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

VEEBRUAR 1940

NR. 2 (42)

Vastutav- ja tegevtoimetaja — kolonelleitnant O. Kurvits VR I/3.

Väljaandja — Vabadussõja Mälestamise Komitee.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Viru 13—4. Tel. 477-20/158 ja 477-20/195. Postkast 286.

Posti jooksev arve 625.

Ihmub kord kuus. Tellimishind 1940 a.: aasta peale — Kr. 4.—; 1/2 aastaks — Kr. 2.—; 1/4 a. Kr. 1.—; üksiknumber 35 senti. 1936. ja 1937. aastakäigud kokku (15 numbrit) Kr. 4.50.— 1938. ja 1939. aastakäigud à Kr. 4.— Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

RETK

VAENLASE SOOMUSRONGI VALLUTAMISEKS ÖÖSEL VASTU 24. MAID 1919. A.

Ltn. R. Tammemägi.

1919. a. 24. mai varahommikul algas Pihkva operatsioon. Kava kohaselt pidi tähtsaim osa meie vägede edasitungis langes soomusrongidele. Viimased pidid pärast rinde läbimurdmist kiire löögiga välja jõudma Pihkvasse. Soomusrongidele tegevusseastumise võimaldamiseks oli enne vaja ära parandada vaenuliste poolte vahel asetsev Optjoki jõe raudteesild. Esialgsed katsed silla parandamiseks nurjusid vastase suurtükiväe, eriti soomusrongide tegevuse tõttu. Et võimaldada silla parandamist ja tagada sellele järgnevat meie soomusrongide kiiret edasijõudmist, oli eelkõige vaja vastase soomusrongid kahjutuks teha.

Vastase soomusrongide vallutamise mõtte, seoses eelseisva operatsiooniga tõstis esmakordselt üles punaväe Eesti-diviisi ülem L. Ritt. Nimelt algatas Ritt 19. mail läbirääkimisi meie väejuhatusega ületuleku ja Eesti-diviisi allaandmise asjus. Meie ülemjuhataja volinikuna sõitis kohale Ritiga läbi rääkima polk. J. Soots. Ritt rääkis polk.

Sootsile, et vaenlasel on meie vastas 3 soomusrongi ja need on komplekteeritud kommunistidega ning kujutavad endist punaste kõige kindlmaid ja truumaid löögiüksusi. Kogu ettevõtte edukaks läbiviimiseks oli Riti arvates eeskätt vaja likvideerida need rongid. Ritt arvas, et see on teostatav ootamatu öise retkega, mille õnnestumiseks ta lubas ise oma korraldustega luua soodsa olukorra.

22. mail oli polk. Sootsil viimane kokkusaamine Ritiga. Juures viibis ka meie soomusrongide divisjoni ülem kpt. K. Parts. Selgus, et vastane oli vahepeal kaks rongi rindelt ära saatnud, nii et esialgu tuli arvestada vaid ühte! Ritt andis selle kohta vajalised andmed, tehes ühtlasi teatavaks salasõnad järgnevate päevade peale.

Öösel vastu 22. maid oli juba soomusrong „Kapten Irve” luurekomando ülem lpn. P. Villemi oma luurajatega vastase soomusrongi juures ära käinud. Luurekäigu eesmärgiks oli olnud selgitada kus asub

öösiti vastase valvekorra soomusrong ja millised on temale juurepääsu võimalused. Luurel oli õnnestunud vastasele märkamata tult ära kätia soomusrongi läheduses. Selgus, et rong seisis raudteeputka juures Optjoki jõe raudteesillast 800 m Irboska poole. Juurepääs rongile oli võimalik põhja poolt raudteed, kus raudtee ja jõe vaheline ala, liivaküngastik rinnakõrguse noore metsaga, võimaldas varjatud lähenemist. Raudteesillast 650 m kirdes viis üle jõe väike sild. Ülekäik oli vastase poolt valvamata.

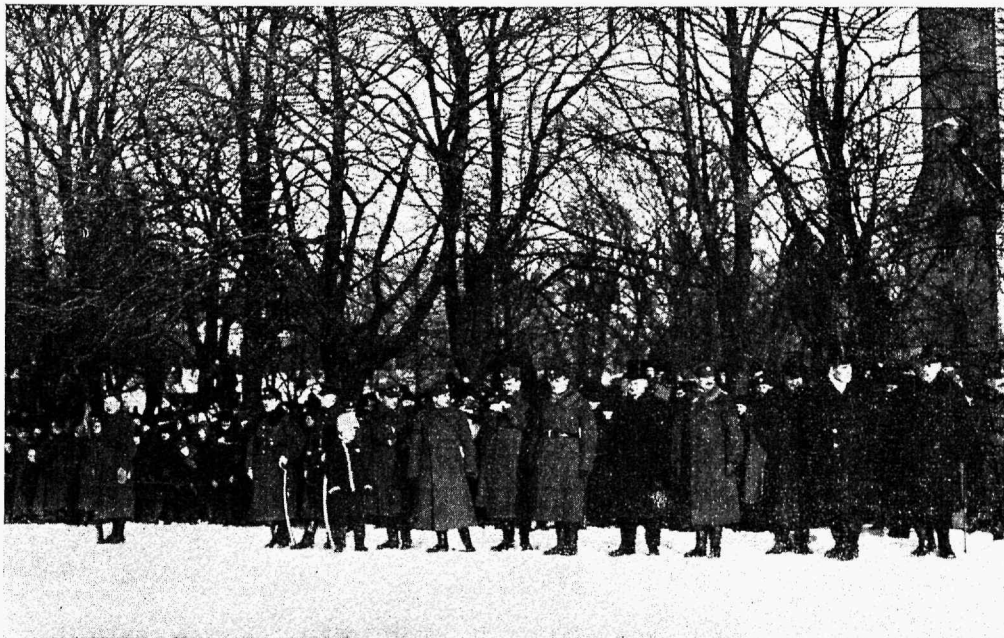
Retke juhi määramisel langes valik

Al.-kpt. Raudsepp otsustas ülesande täitmisel talitada järgmise plaani järgi:

— Komplekteerida meeskond vabatahtlikult kaasa tulla soovijaist;

— rõivastada ja varustada mehed sarnvalt punaväelastega;

— läheneda vastasele pimedas nende oma meestena ja ootamatu löögiga likvideerida üheaegselt nii valvemeeskond rongil kui ka ülejäänud mehed raudteeputkas. Samaaegselt pidid minöörid purustama rongi taga raudtee.

Paraadi jälgijaid Eesti Vabariigi 2. aastapäeva paraadil 24. veebruaril 1920. a. Vabadusväljakul Tallinnas.

„Kapten Irve“ dessantpataljoni ülemal al.-kpt. H. Raudsepale, kes ühtlasi pidi saama vallutatud rongi ülemaks. Ülesanne redigeeriti kpt. Partsi 22. mai operatiivkäsus: „Al.-kpt. Raudsepal vaenlase soomusrong vallutada, komando peale panna ja vaenlase patareid Mihnovas ja Barabanovas tule alla võtta“.

Ülesande retke teostamiseks al.-kpt. Raudsepp sai suuliselt oma rongiülemalt lt. E. Nepsilt 22. mai õhtul. Lisaks olukorrale ja ülesandele ta sai ka vastase salasõnad järgnevate päevade peale. Arvatakse Riti kaudu saadud andmetel pidi vastase rongil öösel viibima ainult valvemeeskond, kuna suurem osa meeskonnast pidi magama rongi kõrval raudteeputkas.

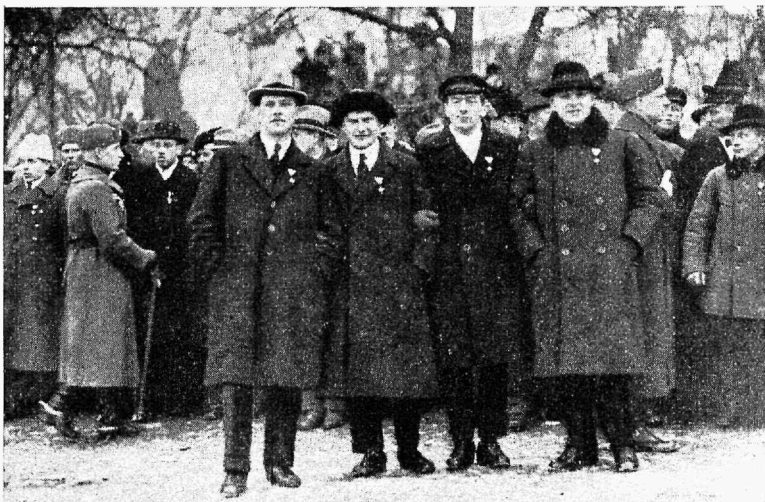
23. mai kulus ettevalmistusteks. Saladuse hoidmise huvides al.-kpt. Raudsepp teatas meeskonna moodustamisel asjaosalistele ainult, et ta vajab julgeid mehi, kes surma ei kardata. Üldse kogunes osavõttasooijaid 50. Pioneeriala meestest soovis kaasa tulla ltn. O. Dreher ja v.a.o. Ruusman. Nende ülesandeks sai raudtee lõhkumine. Seks otstarbeks valmistati kaks pikergust laengut, kavatsusega asetada need purustuse tegemisel rõõpme kõrvale. Meeste rõivastus korraldati nii, et nad näeks välja punaväelastena. Kuna tavalliselt soomusronglased ei tunnustanud tääke pusside otsas, siis nüüd varustati kõik pussid tääkidega. Üks asjaolu unustati siiski — käsigranaatidena riputati võõle saksa

kaigasgranaadid, mida vaenlasel polnud tarvilusel.

Meeskond seati kokku soomusrongide baasis — Petseri jaamas. Meeskonna viis rindele Soomusrong „Kapten Irv”. Sellega ühenduses leidis aset esimene äpardus, mis tõmbas kriipsu peale ajaarvestusele. Käsü kohaselt pidi al.-kpt. Raudsepp oma salgaga jõudma vastase soomusrongi juure pool tundi enne keskööd. 1½ tundi sellest hiljem oli ette nähtud üldise pealetungi algus kogu rindel. Selleks ajaks pidi vaenlase soomusrong olema juba meie käes. Kuid asudes väljasõidule, selgus, et rindelviibiv valvekorra soomusrong ei tule määratud kellaajaks rindelt tagasi; enne seda aga ei saa „Kapten Irv” välja sõita. Kui viimaks olukord lahenes, oli juba aset leidnud 1½-tunniline ajakao-tus.

Hakkas juba koitma, kui „Kapten Irv” jõudis Košeljahha (nüüd Liivamäe) jaama, kus meeskond lahkus rongilt. Ilm oli siiski veel üsnä pime. Meie soomusrongi jõudmine Košeljahhasse kutsus välja vastase suurtükikivile jaama piirkonda. Tulistamisest võttis osa ka soomusrong, keda min-di vallutama. Al.-kpt. Raudsepp kogus mehed kokku ja alles nüüd selgitas, milles ettevõtte õieti seisab, ühtlasi ta tegi veel meeldetuletuse, et kes kardab, jäägu maha! Meeldetuletus mõjus. Osa mehi loobus küllaltki riskantsest ettevõttest. Järele jäi 35 meest. Ülesande andmisel ei selgunud mingit kindlat läbimõeldud tegevuskava. Kavatseti lihtsalt vaenlase naaberpolgu luurajatena rongi juurde minna ja siis juba teotseada vastavalt olukorrale. Isegi raudtee purustajate tegevuse kohta polnud erikava. Nii tuli, et ka nemad läksid koos teistega otsekohe rongi juurde.

Salk sai Košeljahhast liikuma koidikul. Liiguti metsa serval teed mööda, mis viib Košeljahha jaamast mööda Optjoki jõe oru vasakut kallast Lesgi küla suunas. Ette-saadetud kaks piilurit tõid teate, et sild jõel raudteesillast 650 m kirdes on valveta ja et ka selle läheduses pole märgata vaen-lase valvetõket. Ületanud silla salk suun-

Grupp Vabaduse Risti kavalere Vabaduse Risti esimesel väljajagamisel Eesti Vabariigi 2. aastapäeval 24. veebr. 1920. a. Tallinnas Vabadusväljakul.

dus raudteeputka poole, liikudes mööda väikest rada rinnakõrguses noores metsas. Kell võis olla 02.00 ümber, kui jõuti ees-märgi lähedusse. Saabuv päev töötas tulla ilus. Taevas oli selge ja koitis nii tugevasti, et rongi ründamisest pimeduse kattel ei saanud enam olla juttugi. Salk peatus noores metsas. Ettesaadetud piilurid nägid rongi juures jalutamas tunnimeest. Kuna rong äsja oli Košeljahha jaama suunas suurtükkidest tuld annud, siis polnud ta enam loodetud puhkeseisundis.

Retke juhised tekkis kahtlus kas üldse veel edasi minna. Tingimused polnud sellised nagu arvestatud. Esiteks — oli juba valge ja teiseks — vastane oli alarmeeritud. Ot-sus alatud ettevõtte lõpuleviimiseks jäi siiski võidule. Juht andis meeskonnale veel viimaseid näpunäiteid, kinnitades, et rongi juurde jõudes tõmbutagu rongile niivõrd ligidale, et rongi kuulipildujad „surnud nur-ga” tõttu ei saaks tabada.

Püssid õlal liikus salk rongi juurde, tulles välja pöösastikust ja raudteeputka var-just. Salga peas liikus al.-kpt. Raudsepp ühes 4—5 mehega, kuna teised esialgu jäid pisut tahapoole. Teel rongi juure al.-kpt. Raudsepp tegi rms. Piiskoppelile korralduse, et tuleb säästa vedurijuhi elu. Eessam-mujate välja jõudes pöösastikust avanes neile järgmine pilt: rongi koosseisu kuulus täielikult soomustatud vedur, mille suits oli juhitud rongi alla; veduri küljel ilutses nimi „Tovarištš Trotski”; veduri uks oli lahti ja sellel seisis nähtavasti rongi komander telefoniaparaadi juures, milleni väljastpoolt viis telefonijuhtmeid. Kahel pool vedurit

Soomusronglased Valga vallutamise eel jaanuari lõpul 1919. a. lahingute vaheajal endid lõkketule ääres soojendamas.

asusid soomusvagonid suurtükkidega ja kuulipildujatega.

Vaenlase tunnimees tuli vastu küsimusega — „kes on?” Vastati läbilasuga ja et oleme 1. Tallinna kommunistliku polgu luurajad. Ritilt saadud selle päeva salasõnad: läbilask „voina” ja vastuhüüd „vinnit-sa” klappisid. Al.-kpt. Raudsepp juhtis sammud veduri juurde, kus ka komanderile tuli end salasõna ütlemisega usaldatavaks teha. Komander oli noorevõitu lõbusa jutuga mees. Rongilt tuli neli-viis meest maha juttu ajama. Pärisid, kuidas läks laurel jne. Koos tehti suitsu. Vahepeal olid ka ülejäänud mehed põõsastikust välja tulnud, kuid retke juhi ehmatuseks valitses meestes kohmetus, ja selle asemel, et tõmbuda rongi ligi, koondus meeste enamik raudteeputka ette kaevu juurde, otse rongi kuulipildujate laskejoonele.

Mitu meest arvasid hea juhuse olevat veduriuksel seisva komanderi mahalaskmiseks, kuid just viimase seljataga seisis vedurijuht ja selle elu tuli käsu kohaselt säästa. Pealegi oodati algatust tegevusseastumiseks retke juhilt. Al.-kpt. Raudsepp nägi ühe sõduri käes viskevalmis käsigranaati. Ta andis pilguga mõista, et sõdur granaati ei tarvitaks, kuna ta kartis, et granaat võiks teha veduri liikumisvõime tuks.

Jutuajamine rongi juures kestis hea tüki aega. Osavõtjad arvestavad seda aega mitmet moodi — arvamisid kõiguvad 7—20 minuti vahel. Kuigi tingimused rongi kättesaamiseks olid väga soodsad, viivitas ret-

ke juht siiski algatusega. Ta taotles nähtavasti veelgi paremaid tingimusi, sest ta esitas komanderile soovi — näidata oma meestele rongi ka seestpoolt.

Jutuajamine oli kestnud juba küllalt pikka aega selleks, et vaenlasele mõni äraandlik pisiasi, nagu saksa kaigaskäsi-granaadid meeste võöl ja ühel koguni viskevalmina käes, võisid silma torgata. Kui nüüd veel esineti sooviga rongi sisemusse pääseda, tekkis olukorras otsustav pööre. Vedurilt kostus äge telefoni kõlin. Sellele

järgnes käsklus — „kuulipildurid kohtadele! Valmis lahinguks!” Samal ajal tõmmati veduriuks kinni.

Al.-kpt. Raudsepp koputas veel veduriuksele ja nõudis ukse lahtitegemist. Nähtavasti vastane siiski kahtles veel, sest veduri ukse leiduv luuk lükati lahti. Keegi viskas granaadi, tahtes seda luugist sisse saata, kuid ei tabanud. Granaat lõhkes rongi kõrval, haavates ühte oma meest. Juba oli kõlanud ka al.-kpt. Raudsepa kahjuks küll hilinevad käsklus: „Meeskond rongile!” Rongilt avati kuulipildujatuli. Meeskond, peale üksikute rongi kõrval olijate, jooksis laiali, otsides tule eest varju liivaküngaste vahel. Al.-kpt. Raudsepp ise ronis veduri küljes leiduvat redelit mööda vedurile. Temale järgnes noor vabatahtlik Sillenbach käsigranaatidega. Rms. V. Borst ronis suurtükivagunile.

Vahepeal olid ka pioneerid astunud tegevusse. Kui veduriuks kinni tõmmati, andis lpn. Dreher retke juhile märku, et ta läheb raudteed purustama. Ta jooksis koos allohv. Ruusmaniga meetrit 30 rongist Irboska poole, seal nad asetasiid laengud, süütasiid ja jooksiid raudtee kõrvale, kus varjusiid liivaküngastikus.

Ajal, kui laengud plahvatasid, hakkas rong liikuma. Nagu hiljem selgus, oli plahvatus lõõnud rööpmest puhtalt umbes poolemeetrilise tüki välja, ilma et seejuures rööpme otsad oleks kõverdunud. Kuna rong koosnes mitmeteljelistest vagunitest, ta pääsis katkisest kohast õnnelikult üle. Samal ajal otsisiid mehed veduri lael avast,

kust käsigranaati sisse heita, kuid niisugust polnud. Al.-kpt. Raudsepp leidis arugu, kuhu püssiots sisse mahtus. Ta tulistas augusse. Samal ajal viskas üks sõdureist granaadi suurtükivagunisse, mille veduripoolne luuk oli lahti. Vedurisse lastud kuul tabas nähtavasti mingit seadet veduri mehhanismis, sest moment hiljem mattusid vedurilolijad paksu aurupilve. Kui selgus, et purustus ei suutnud rongi peatada, ei jäänud katustelviibijatel muud üle kui end päästa mahahüppamisega. Retke juht ise püsis rongil kõige kauem, sõites umbes kilomeeter maad kaasa.

Kui al.-kpt. Raudsepp jõudis tagasi putka juurde, ei leidnud ta oma mehi sealt enam eest. Putka rajoon oli võetud kuulipildujatule alla vastase positsioonilt, mis asus küngastel 300 m raudteest lõuna poole. Mehed olid juba tagasi pöördunud oma-de juurde.

Lahingus vastase soomusrongi juures sai meie pool 5 meest haavata, neist 2 raskesti. Viimastest üks — n.a.o. K. Hirt suri hiljem, teisel — v.a.o. K. Lippandil amputeeriti jalg. Hirt suri seetõttu, et tagasi tulles kandjad viisid ta läbi jõe, kusjuures

haav infitseerus, kutsudes välja veremürgituse. V.a.o. Lippand jäi koguni sündmuskohale maha, kuna teised esialgu laiali jooksid. Ka al.-kpt. Raudsepp, hiljem sealt läbi tulles, ei leidnud teda, kuna ta vahepeal oli läheduses asuvasse kartulikoopasse peitu pugunud. Lippand pääsis meie rinde edasi liikumisel.

Vastase kaotuste kohta ei ole kindlaid andmeid. Kuulduste järgi olevat Irboska jaamas rongilt maha võetud kaks raskesti haavatut — nähtavasti suurtükivagunisse sooritatud granaadiviske tulemusena. Ka olevat rongi komander millegipärast maha lastud.

Kuigi retk ebaõnnestus, ei puudunud sel siiski positiivne tulemus, mis isegi üles kaalus kantud kaotused. Nimelt oli julge rünnak niivõrd vapustanud „Tovarištš Trotski“ meeskonna moraal, et rongi lahingusse saatmine tol päeval ei olnud enam võimalik. Kuna vastasel Irboskas oli seisnud veel üks soomusrong, siis tal raudtee suund veel küll pärisilma kaitseta ei jäänud, kuid „Tovarištš Trotski“ peletamine lahinguväljalt just operatsiooni otsustavaks päevaks oli vastasele siiski suureks löögiks.

TARTUMAA KAITSELIIDU organiseerimisest ja tegevusest Vabadussõja algpäevil.

Juba maikuu 1918. a. loodi Tartus põrandaalune organisatsioon, mille ülesandeks oli okupatsioonivõimade tegevuse tenav jülgimine ja rahva seas Eesti iseseisvuse mõtte propageerimine. Sellesse organisatsiooni kuulusid A. Bachmann, al.-ltn. K. Einbund, leitn. J. Kuperjanov, leitn. Gnadenteich ja palju teisi. Suve jooksul laiendati tegevust kogu Tartu maakonna peale. Sügisepoole selgus okupatsioonivõimade lahkumine maalt. Nüüd tuli organisatsioonile uus ülesanne juurde, nimelt maa kaitsmise küsimus. Tartu linnas ja maal määrati igasse kihelkonda ja valda isikud, kes pidid hakkama organiseerima maa kaitset ja rahva julgeolekut. Suurem enamus nendest organiseerijatest olid ohvitserid.

11. novembrist 1918. a. peale hakati juba avalikult organiseerima Eesti Kaitse Liitu, mille aluseks oli ka ülalmainitud põrandaaluste organisatsioonide tegevus. Samal päeval määrati Eesti Kaitse Liidu ülema päevakäsuga nr. 1 Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülemaks alampolk. H. Kurvits. Omale abiks ja ühtlasi ka Tartu maakonna Kaitse Liidu ülemaks määras alam-

polk. H. Kurvits leitn. J. Kuperjanovi ja Tartu linna Kaitse Liidu ülemaks kapt. K. Parts'i. Tartu linna ja maakonna kaitseliidu staabi ülemaks määrati alamkapt. A. Nieländer. Juba 14. novembril lahkus kapt. Parts Tartust, minnes Tallinna ja tema asemele määrati leitn. Gnadenteich. Peale ülalnimetute ja kohtadele määratud ohvitseride töötasid staabi juures veel paljud ohvitserid ja sv.-ametnikud. Paralleelselt tegutses Tartu linna ja maakonna kaitseliidu staabi juures Kaitse Liidu Keskbüroo, mis ellu kutsuti järgmiselt: 10. det. 1918. a. kutsus Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülem alampolk. Kurvits kokku kõik Tartu linna omavalitsuse ja seltskondlike organisatsioonide esindajad. Koosolekul otsustati asutada Tartus Kaitse Liidu Keskbüroo, mis koosneks 5-liikmelisest juhatuses ja 3-liikmelisest revisjonikomisjonist. Peale juhatuse olid Keskbürool veel järgmised komisjonid: vastuvõtu-, agitatsiooni- ja kohtukomisjon. Keskbüroo ülesandeks oli vahekorra loomine rahva (eriti tööliste) ja kaitseliidu organisatsioonide vahel ning nende majanduslik toetus. Peale ülal-

mainitud tuli Keskbürool ka kaitseleidiu sisekorda puutuvate küsimustega teha tegemist. Näiteks, 14. detsembril 1918. a. oli Keskbüroo juhatuse koosolek, kus Tartu linna ja maakonna kaitseleidiu ülem esines küsimusega, mis teha siis, kui kaitseleidlased omavoliliselt lahkuvad kaitseleiidust ja ei täida oma kohuseid? Sääraseid juhtumeid tuli sageli ette. Keskbüroo juhatuse otsustas, kui kaitseleidlased omavoliliselt lahkuvad, ei täida oma kohuseid ja ei ilmu õppustele, siis tuleb neid karistada rahatraviga. Ka määrati kindlaks trahvi suurus mitmesugusteks erijuhitudeks 1—10 margani ja lõppkaristuseks oli väljajehitmine kaitseleiidust. Sel juhul, kui kaitseleidlane teenistusse ei ilmu, tehti majaperemehele kohustuseks teda oma kohuseid täitma välja saata. Palga maksmise kaitseleidlastele otsustas Keskbüroo järgmiselt: töötatöölistele, kes teenisid kaitseleiidus maksta 4 marka päevas ja sõduri toiduraha, kuna teistele kaitseleidlastele otsustati palka mitte maksta. Kui palju neist Keskbüroo korraldustest tegelikult suudeti ellu viia, selle kohta puuduvad kirjalikud andmed, sest Tartu mahajätmisega meie vägede poolt, algas üldine taandumine ja suurem enamus Tartu-maa kaitseleidlastest valgus laiali, minnes koju.

Kaitseleidiu organiseerimine Tartu linnas.

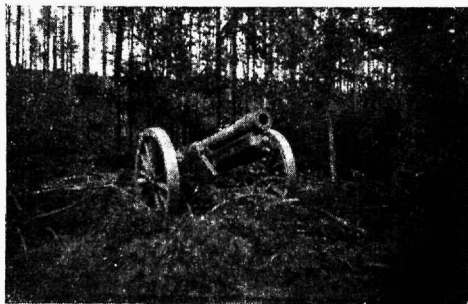
Tartu linna kaitseleidiu ülemaks määras alam-polk. Kurvits oma päevakäsuga nr. 1 kapt. Parts'i. Kuid viimane ei saanud oma tööd alata, kui teda sealt ära kutsuti Tallinna. Nagu varem mainitud, lahkus kapt. Parts Tartu linna kaitseleidiu ülema kohalt 14. novembril ja ta asemele määrati leitn. Gnadenteich. Linn oli jagatud nelja kaitseleidiu jaoskonda.

I jaoskonna ülemaks määrati kapt. Martinson.

II jaoskonna ülemaks määrati leitn. Gnadenteich, kelle asemele hiljem määrati alamkapt. Eller.

III jaoskonna ülemaks määrati alamleitn. Zupsmann.

IV jaoskonna ülemaks määrati kapt. Luiga.

Meie raskepatarai suurtükke positsioonil suvel 1919. a.

Pea lahkusid oma kohtadelt ka kapt. Luiga ja alamleitn. Zupsmann, minnes Tallinna ja nende asemele määrati leitn. Libene ja leitn. Kuuse. Igas kaitseleidiu jaoskonnas olid kaitseleidlaste vastuvõtmise komisjonid, kus registreeriti ja võeti vastu ainult ustavaid isikuid. Juba esimestel päevadel registreeriti ja võeti vastu üle tuhande kaitseleidlase, kelledega alati ka õppusi. Juba 12. novembril 1918. a. võttis kaitseleidiu linnas korra alalhoidmise osaliselt oma kätte, pani valve välja riigi ladude juurde ja püüdis takistada sakslaste poolt igasuguste varade väljavedu. Kuid okupatsioonivõimude vastutöötamisel ei edenenud organiseerimise töö siiski kuigi jõudsalt. Suurt osa etendas linna kaitseleidiu kooliõpilaste organisatsioon. Iseäranis agarad olid kooliõpilased relvi muretsema elanikelt. Neid oli kaks gruppi — H. Treffneri gümnaasiumi ja Kommertsikooli grupid, kokku umbes 70—80 kooliõpilast. Mõlemad grupid olid juba varem saanud sõjaväelist ettevalmistust. Nende gruppide juhtideks olid alamleitn. Kase, lipnikud Martinson, Lõoke ja Vatter. Kui vabatahtlike mobilisatsioon välja kuulutati, astusid paljud kooliõpilased väeosadesse. Tartu linnas ei läinud kaitseleidiu organiseerimine sugugi nii libedasti. Seda takistasid okupatsioonivõimud, kes kuni 18. detsembrini viibisid veel Tartus. Ka oli relvadest suur puudus. Alles 10. detsembril sai Tartu kaitseleidiu 2. jalaväe polgult 300 püssi. 26. novembril 1918. a. toodi Puhjast kaitseleidlaste ratsasalk Tartu, sisekorra kaitseks, kes hiljem läks Tallinna 1. ratsapolku. Mobilisatsioon tõmbas Tartus küll suure arvu mehi kokku, kuid see element ei olnud küllalt ustav. Seda näitas 2. jalaväe polgu 6. ja 7. roodude ülesastumine ja kelledega kaitseleidlased oli kokkupõrkeid, sest mainitud roodud hakkasid linnas ladusid rüüstama. Leitn. Kuperjanov, teada saades vaenlase lähenemisest Tartule, hakkas tublimaid kaitseleidlasi maalt linna koguma, et kaitsta linna. 20. detsembriks saadi kokku kuni 100 kaitseleidlast, kuid see oli juba hilja. Olukord mõjus nii kaitseleidlaste meelele, et nad linnast lahkusid ja koju tagasi läksid. 21. detsembril varahommikul jätsid meie väeosad 2. polgu ülema käsul Tartu maha. Tartu kaitseleidlased said käsu lahkuda viimastena Tartust ja kaitsta linnast taandumist. Viimastena lahkus Tartust leitn. Kuperjanov oma kaitseleidiu salgaga, kus oli veel jäänud järele 32 kaitseleidlast ja kelledest suurem enamus oli H. Treffneri gümnaasiumi õpilasi. Järgmisel päeval jõudis leitn. Kuperjanov oma salgaga Puurmani mõisa, kus asus diviisülema loal oma nime- list partisanide salka formeerima. Suurem osa Tartu linna kaitseleiidust, kes koosnes enamasti Tartu Kommertsikooli ja kaubanduskooli õpilastest, taandus Põltsamaale. 24. detsembril lahkus alam-polk. H. Kurvits Tartu linna ja maa-

konna kaitseliidu ülema kohalt ja tema asemele määrati leitn. Gnadenteich, kuna Tartu linna kaitseliidu ülemaks määrati leitn. Libene.

*Kaitseliidu organiseerimine
Tartu maakonnas.*

Tartu maakonnas algas kaitset organiseerima leitn. Kuperjanov juba oktoobrikuu algul 1918. aastal, mis muidugi sündis põranda all. Sama kuu lõpuks olid mõnedes kihelkondades ja valdades juba kohapealsed organisatsioonid loodud, nagu Kambjas, Puhjas, Otepääs, Nõos ja Kodaveres. Novembrikuu keskpaigu alampolk. H. Kurvits, asudes Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema kohuste täitmisele, määras oma abi leitn. Kuperjanovi Tartu maakonna kaitseliidu ülemaks. Kogu Tartu maakonna jagas ta oma käskkirjaga nr. 2. 13 kaitseliidu jaoskonnaks ja määras ka jaoskonna ülemad.

Tartu maakonna Kaitse Liidu korraldus kujunes selle järele järgmiseks.

Järjekorra nr. nr.	K.-liidu jaoskonna nimetus.	Jaoskonna ülem.	Jaosk. ülema asukoht.
1.	Torma-Lohusuu ja Maarja-Magdaleena kihelkond	Leitn. Eller.	Saare mõisa.
2.	Laiuse ja Kursi kihelkond	Lipn. Tiimann.	Jõgeva.
3.	Palamuse kihelkond	„ Soots.	Nava koolimaja.
4.	Aksi „	Leitn. Saar.	Sootaga vald.
5.	Kodavere „	Alamkaptn. Kuslap.	Kallaste küla.
6.	Tartu-Maarja kihelkond	Lipn. Häelme.	Ropka vald.
7.	Rannu ja Puhja kihelkond	„ Lamp.	Kavilda.
8.	Kambja kihelkond	„ Riives.	Vana-Kuuste vald.
9.	Nõo kihelkond ja Elva alev	„ Asmus.	Pangodi vald.
10.	Võnnu kihelkond	„ Ani.	Hammaste küla.
11.	Rõngu „	„ Eichelmann.	Aakre vald.
12.	Otepää „	Alamleitn. Tarik.	Otepää (Nuustaku) alev.
13.	Sangaste „	Lipn. Kirschbaum.	Keeni vald.

Peale ülalmainitud kihelkondade ülemate (või kihelkondade kaitseliidu ülemate) olid määratud veel igasse valda ja alevisse kaitseliidu ülemad, kelledest suur enamus olid ohvitserid. Kõikidel ülalmainitud ülematel käskis alampolk. Kurvits kohe alata kaitseliidu organiseerimist vallavalitsustelt saadud juhtnõõride järele. Iseäralist rõhku kästi panna kaitse korraldamisele Torma-Lohusoo, Maarja-Magdaleena ja Võnnu kihelkondades, kui maa piiräärsetes ja linna lähedastes kohtades, et takistada toiduainete väljavedu. Kaitseliidu organiseerimine maal ei edenenud siiski nii kiiresti. Selleks olid väga mitmesugused põhjused. Mõnes kihelkonnas ja valdas oli osavõtt kaitseliidust väga leige, sest puudusid kohapeal algatajad ja juhid. Enamjagu kohtadele määratuist ohvitseridest kutsuti ära sõjaväkke, nii et mõned ei saanud kaitseliidu organiseerimisele asudagi. Ka tegid takistusi veel kohal asuvad okupatsioonivõimud. Suur puu-

rus oli ka relvadest, sest sakslased neid kaitseliidule üle ei andnud. Esialgsed relvad saadi kohalikelt elanikelt, mis varem olid ära peidetud ja nüüd üles otsiti ja kaitseliitlastele üle anti.

Torma-Lohusoo ja Maarja-Magdaleena kihelkondade kaitseliidu jaoskonna (mis moodustas Tartu maakonna kaitseliidu 1. jaoskonna) ülemaks oli Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema poolt määratud leitn. O. Eller, asukohaga Saare mõisas. Mainitud jaoskonna ülemale tehti ülesandeks valdades ja alevites kohe kaitseliidu üksusi formeerima hakata, sest oli tarvis Peipsi rannavalvet luua ja teisest küljest ähvardas väline hädasoht. Peale Narva langes vaenlase kätte, lähenes vaenlane Narva jõe ja Vasknarva juures. Peale ülalmainitud kaitseliidu jaoskondade ülemate, olid ka valdadesse ja alevitesse kaitseliidu ülemateks määratud ohvitserid. Nii oli Mustvee alevisse mää-

ratud kaitseliidu ülemaks ja komandandiks lipn. Kõrv Maarja-Magdalenasse — leitn. Soodla, Roelasse — lipn. M. Kuhlberg, Laius-Tähtvere valda — leitn. Davel jne. Kaitseliidu organiseerimine selles jaoskonnas üldiselt edenes jõudsasti, nii et 15. novembriks 1918. a. oli Mustvee alevis lipn. Kõrv'i käsutuses juba 40 relvastatud kaitseliitlast. Novembrikuu lõpul määrati Lohusoo kaitseliidu ülemaks lipn. Davel, kes oli varem Laius-Tähtvere valla kaitseliidu ülemaks ja seal oli organiseerinud 22-mehelise relvastatud kaitseliidu salga ning nendega koos sõitis Mustveesse.

Palamuse kihelkonnas (Tartu maakonna kaitseliidu 2. jaoskond) kaitseliidu ülemaks oli lipn. Soots, kes asus kohe peale sakslaste lahustumist kihelkonnas piirest kaitseliitu organiseerima, nii et detsembrikuu alguks oli n. n. kihelkonna kaitseliidu reserv olemas, mida nõudis Tartu maakonna kaitseliidu ülem. 8. detsembril 1918. a. andis Tartu maakonna kaitseliidu ülem

**Soomusronglased lahingute vaheajal lõbusalt vaba aega veetmas
Valgas suvel 1919. a.**

Palamuse kihelkonna kaitseliidu ülemale käsu 80 kaitseliitlast kokku koguda ja 12. dets. Mustveesse saata, sest vaenlane oli ületanud Narva jõe Vasknarva juures ja jätkas liikumist Lohusoo suunas. 12. dets. jõudis Palamuse kaitseliidu rood, 63 meest, lipn. M. Kuhlbergi juhatusel Mustveesse, kellest ainult 5 meest olid püssidega relvastatud, kuna teistele lubati relvi anda Mustvees, kus aga relvi ei olnud. Mustveesse oli kogunenud juba 160 kaitseliitlast, kellest suurem enamus ilma relvadeta olid. Mustvees liikusid visad kuuldused, et vaenlane läheneb Lohusoole. Et selgusele jõuda, saadeti Mustveest luure lipn. Daveli juhatusel 9. detsembri õhtul Ranna-Pungerjale. Seal asus veel Tudulinna kaitseliidu salk, 15 meest, lipn. Altmanni juhatusel. Saadi ka teada, et vaenlane on ületanud Narva jõe ja liigub Peipsi kallast mööda edasi Lohusoo suunas. Meie luuresalk tuli tagasi Mustveesse. Järgmisel hommikul saadeti Mustveest 20-meheline kaitseliitlaste salk ühe kuulipildujaga leitn. Pekarski juhatusel Lohusoo, kes ilmus aga samal päeval tagasi ja teatas, et vaenlase osad on Lohusoo. See teade vajab kontrollimist, mispeale saadeti uus luuresalk lipn. Daveli juhatusel Lohusoo. Luuresalk kohale jõudes, tegi kindlaks, et Lohusoo vaenlast ei olnud, kuid 12. detsembri õhtul oli üks vaenlase osa umbes ühe pataljoni suuruses jõudnud Ranna-Pungerja mõisa, kust Tudulinna kaitseliitlased olid taandunud Iisaku suunas. Need teated saatis lipn. Davel Mustveesse lipn. Kõrv'ile ja Tartu 2. jal.-polgu ülemale. Ühtlasi rõõmudest nendelt rutulist abi. Lipn. Davel oma salgaga, 13 kaitseliitlast, jäi Lohusoo valvele. 13. detsembril oli lipn. Daveli salgal kokkupõrge vaen-

lase luuresalgaga, kes aga taandus. See taandumine julgustas meie kaitseliitlasi. Samal päeval sai lipn. Davel Avinurme kaitseliidu ülemalt 40 saksa püssi ja hulk padruneid, kes oli need saanud sealt lahkuvatelt saksa sõduritelt. Lipn. Davel teatas Mustveesse lipn. Kõrv'ile olukorrast ja palus saata tõhusat toetust, kuna tegevusse tuleb astuda tugeva vaenlase üksusega. Selle peale saatis lipn. Kõrv Mustveest lipn. Davelile abiks ainult 40 kaitseliitlast ühe saksa süsteemilise kuulipildujaga ja ilma püssideta ning ilma ohvitserita, olgu- gi et Mustvees oli sel

ajal kohal 160 kaitseliitlast ja 5 ohvitseri. Lohusoo jõudnud varustati kaitseliitlased kohe Avinurmest saadud püssidega ja laskemoonaga. 14. detsembri hommikul sai lipn. Davel teateid, et vaenlane ühe pataljoni suuruses, 4 kuulipildujaga liigub Lohusoo peale. Lipn. Daveli käsutuses oli ainult 53 kaitseliitlast ühe kuulipildujaga. Algas lahing, mis kestis ligi kaks tundi. Vaenlase suure ülekaalu tõttu oli lipn. Daveli salk sunnitud taanduma. Jõudes Mustveesse, selgus, et sealt lipn. Kõrv oma staabi ja kõigi kaitseliitlastega juba oli läinud. See mõjus kaitseliitlaste meeleolule nii, et paljud lahkusid üksusest ja valgusid laiali. Lohusoo lahing oli üks esimesi ja tõsisemaid tuleproove Tartumaa kaitseliitlastele Vabadussõja algpäevil, kus väike, halvasti relvastatud salk suures meelekindluses astus välja suure ja hästirelvastatud ülekaalu vastu, mis noil päevil juhtus harva. Lohusoo lahingus langes 5 ja sai haavata 3 kaitseliitlast. Peale Lohusoo lahingut Torma-Mustvee kaitseliidu rüütmid taandusid Torma, Kõnnu külla, mis on 8 km lääne pool Mustvee alevit. Suurem enamus kaitseliitlastest valgus taandumisel laiali, nii et järele jäi ainult 30-meheline salk, kelle ülemaks oli nüüd lipn. M. Kuhlberg. 16. dets. saabus Kõnnu külla Tartust 2. polgu I pataljoni kaks roodu kapten Andersoni juhatusel; nende juurde liitus nüüd ka Torma-Mustvee kaitseliitlaste salk.

Ä k s i k i h e l k o n n a (Tartu maakonna kaitseliidu 4. jaoskond) kaitseliidu ülemaks oli leitn. Saar, kes kohapeal kaitseliidu organiseerimist algas novembrikuu keskpaiku. 16. dets. saadeti Äksi kihelkonna kaitseliidu reservist 40 kaitseliitlast ühes 2. polgu 2. rooduga Torma.

Laiuse ja Kursi kihelkonnade (Tartu maakonna kaitseliidu 2. jsk.) kaitseliidu ülemaks oli Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema poolt määratud lipn. Tiimann, asukohaga Jõgeva alevis. Siin algas kaitseliidu organiseerimine 15. novembril 1918. a. Algul organiseerimistö siin ei edenenud ja registreeriti ainult 5 kaitseliitlast. Need mehed saadeti leitn. Kuperjanovi käsul lipn. Kriisk'i juhatusel kohe Tartu. Puudusid ka relvad, sest kohalikest elanikest saadi ainult 6 püssi. 10. dets. anti käsk kõikidele meeskodanikele 21—40 eluaastani eendid registreerida kaitseliidus. See andis tulemuse, sest varsti peale selle oli Jõgevas registreeritud üle 200 kaitseliitlast, kellest ainult 60 olid relvastatud. Need 60 relvastatud kaitseliitlast pidasid valveteenistust Jõgeva jaamas ja alevis. 19. detsembril jõudsid 2. polgu I pataljoni roodud ja Torma-Mustvee kaitseliidu salk, kes peale Torma-Kõnnu lahingut olid purustatud, Jõgeva mõisa. Jõgeva kaitseliidu ülem palus abi ja relvi diviisi staabist, et organiseerida Jõgeva jaama ja raudtee kaitset, kuid see osutus asjatuks, sest mingit abi ei saadud. Niiid algas taandumine Põltsamaa suunas, kus enamus kaitseliitlastest valgus laiali.

Kodavere kihelkonnas (Tartu maakonna kaitseliidu 5. jaoskond) kaitseliidu ülemaks oli määratud alam-kapt. Kuslap, asukohaga Kallaste küla, Peipsi kaldal. Ranniku valve organiseerimist alustati siin juba pöranda all, sest oli ette näha toiduainete väljavalgumist üle Peipsi järve. Kaitseliidu organiseerimise töö ei edenenud ka siin algul mitte ja 29. nov., mil saksa sõdurid lahkusid Praaga külast, tuli Tartust saata sinna 30 relvastatud kaitseliitlast, kes hakkasid valveteenistust pidama Emajõe suus, kuna kohapeal ei olnud kaitseliidu organiseerimisega veel jõutud nii kaugele, et korraldada valvet. Kogu Peipsi ranniku valve, Emajõe suudmest kuni Omedu küalani, oli pandud Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema poolt Kodavere kihelkonna kaitseliidu peale. 7. dets. saadeti alamleitn. Toss Tartust Varnja külla, kust saksa sõdurid olid lahkunud ja kus rannikuvalvet niiid pidasid need Tartust saadetud 30 kaitseliitlast, kuna kohapeal kaitseliidu üksused veel puudusid. Alamleitn. Toss hakkas energiliselt kohapeal kaitseliitu organiseerima. Te-

male allus Peipsi ranniku valve Emajõe suudmest kuni Varnja küalani, kuna ta ise allus alam-kapten Kuslapile, kes asus Kallaste külas. Leitn. Kuperjanovi korraldusel saadeti ka naaberkihelkonnadest kaitseliidu salk Peipsi ranniku valveks, nagu Maarja-Magdaleena, Tartu-Maarja ja Palamuse kihelkonnadest, nii et detsembrikuu keskpaigu oli Peipsi ranniku valveks Praagast kuni Omedu küalani üle 400 kaitseliitlast, kes olid paigutatud rannäärsetesse küladesse. Kuni 20. detsembrini püsis rannikul olukord enam-vähem kindlana, siis aga hakkasid liikuma kuuldused Tartu mahajätmisest meie vägede poolt, samuti ilmusid kuuldused, et vaenlane on vallutanud Mustvee. 21. detsembriks oli Varnjasse, Liivaninale ja Praagasse järele jäänud ainult 40 kaitseliitlast, kuna suurem osa oli juba omavoliliselt lahkunud. Selgus, et kohal püsimine läheb ohtlikuks. Alamleitn. Toss otsustas järgmisel päeval kõik kaitseliitlased omast rajoonist koondada Varnja külla, et sealt taanduda koos. Järgmise päeva hommikuks oli järele jäänud ainult 5 kaitseliitlast, kelledega alamleitn. Toss taandus Voldi jaama.

Kuidas edenes kaitseliidu organiseerimine Lõuna-Tartu maal, nimelt lõuna pool Emajõe? Sellepeale vaatamata, et siin alustati kaitse organiseerimisega õige varakult, juba 1918. a. suvel, müdugi pöranda all, jäidi siin süiski sellega hiljaks ja eriti just seal, kus seda kõige enne tuli tarvis ja see oli Võnnu kihelkonnas. Mainitud kihelkonna maa-alad ulatuvad Peipsi järve kitsama kohani, kust võis karta vaenlase ilanumist.

Võnnu kihelkonnas (Tartu maakonna kaitseliidu 10. jaoskond) kaitseliidu ülemaks määrati Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema poolt lipn. Ani. Organiseerimise töö edenes siin väga visalt. Alles 10. detsembriks saa-

Soomusrong „Kaptan Irv“ luurajatekomando suvel 1919. a.

di Rasina vallas kokku 30—40 kaitseliitlast, kuna Ahja vallas tuli kokku kõigest 15 meest. Püsse saadi kohalikest elanikest. Et detsembrikuu algpäevil vaenlase osad lähenesid Rāpinale, siis saadeti Tartust 1. detsembril 50 kaitseliitlast Rāpina Mehikoorma joonele. 8. dets. saadeti Tartust veel 40 kaitseliitlast Ahja mõisa. Need Tartust saabunud 90 kaitseliitlast ei kuulunud mitte Tartu linna kaitseliitu, vaid olid leitn. Kuperjanovi korraldusel maalt koondatud linna, et neid saata sinna, kus abi kõige rohkem on tarvis. 9. detsembril taandus Rāpina kaitseliit, 50 meest, Ahja mõisa ja järgmisel päeval osus vaenlane Rāpinasse, kust algas liikumist Leevaku suunas. 11. dets. 1918. a. olid meie kaitseliidu osad Võnnu kihelkonna piires asetatud kaitsele järgmiselt:

- 1) Ahja mõisas — 50 kaitseliitlast (Rāpina ja Laiuse kihelk. kaitseliidust);
- 2) Kurista mõisas ja külas — 50 kaitseliitlast (Tartu-Maarja kaitseliidust);
- 3) Võnnus — 50 kaitseliitlast (Võnnu kihelkonna kaitseliidust).

Seega kokku 150 kaitseliitlast. Samal päeval saabusid Tartust 2. polgu 3. ja 4. roodud, kes asusid Kurista mõisa. Eelsalgad olid välja saadetud Mooste (Moisekatsi) Rasina — Lääniste joonele, kus püsiti 19. dets. Sel ajavahemikul oli kokkupõrkeid meie kaitseliidu ja vaenlase eelosade vahel, kus langes 3 ja sai haavata 2 kaitseliitlast. 19. dets. algasid vaenlase peaosad edasitungimist ja meie roodud ja kaitseliidu salgad olid sunnitud taanduma. Järgmisel päeval jõudis lipn. Piip 70 kaitseliitlasega Luunjasse, kus ta kohtas lipn. Krāski mõne üksiku kaitseliitlasega, kuna suurem osa kaitseliitlastest olid taandumisel laiali valgunud ja läinud koju. Samal ajal jõudsid ka 2. polgu roodud Haaslava mõisa. 21. dets. andis 2. diviisi ülem käsu Tartu mahajätmiseks, mille järele algas üldine taandumine ja Võnnu kaitseliit lagunes täielikult.

Kambja kihelkonna (Tartu maakonna kaitseliidu 8. jaoskond) kaitseliidu ülemaks oli määratud Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülima poolt lipn. Riives. Kambjas edenes kaitseliidu organiseerimine jõudsasti; soovijaid kaitseliitu astuda oli palju, nii et novembrikuu lõpuks oli arvukas kihelkonna kaitseliidu reserv olemas, kust 70 kaitseliitlast leitn. Kuperjanovi korraldusel saadeti Mustveesse. 2. detsembril korraldati Võrumaa piiri äärde, Tartu-Võru maantee äärde Kambja kihelkonna kaitseliitlastest valvesalgad. Liiva kõrtsi juurde, mis asub Tartu-Võru maantee ääres, koondati üle 100 kaitseliitlase, kuid püsse ei jätkunud igale kaitseliitlasele. Et sellest puudusest üle saada, anti küsk kohalikele elanikele, kõik peidetud püssid välja tuua ja kaitseliidule üle anda. Sel viisil saadi mõnikümmeend püssi juurde, mis kaitseliitlastele üle

anti. Kui vaenlase osad lähenesid Tartu maakonna piirile, hakati ka kaugemalt kaitseliitlasi Liiva kõrtsi juurde koguma. Igast vallast nõuti 40 kaitseliitlast, kuid kaugematest valdadest ei jõutud enam kohale, nii et 19. detsembriks suudeti Liiva kõrtsi ümbrusse koondada üle 200 kaitseliitlase. Samal päeval oli ka kaitseliitlastel kokkupõrge vaenlase osadega 5 km lõuna pool Liiva kõrtsi, millest osa võttis umbes 100 kaitseliitlast. Vaenlase suure ülekaalu tõttu algasid kaitseliitlased taandumist. Pihkva korpuse osad, kes asusid Vana-Kuuste, Reola ja Maidla mõisades ja pidid neid abistama, et täitnud oma lubadust. Algas taandumine Tartu suunas. Suurem osa Kambja kaitseliitlastest taandumisel valgus laiali ja läksid koju, kuna üsna väike salgake liitus Tartus leitn. Kuperjanovi salgaga.

Nõo, Otepää, Sangaste, Rõngu ja Puhja kihelkondades algas kaitse organiseerimine õige varakult, juba põranda all. Määritud kihelkondadesse olid Tartu linna ja maakonna kaitseliidu ülema poolt määratud kihelkonna kaitseliidu ülemad, kes kohale asudes algasid energiliselt organiseerimistööd, nii et novembrikuu lõpuks oli pea igas kihelkonnas nõutud kaitseliidu reservid olemas. Nõo ja Otepää kihelkondade reservidest saadeti kaitseliitlasi Peipsi ranna valveks ja Kambjasse Liiva kõrtsi juure kohapealsete kaitseliidu osade tugevdamiseks. Rõngu kihelkonna reserv, 50 kaitseliitlast, kasutati peamiselt raudtee valveks. Sangaste kihelkonnas oli Keeni vallas juba novembrikuu lõpuks formeeritud tugev ratsasalk (25 ratsanikku), kes hiljem läksid üle 2. ratsapolku. Kuid ühelgi nendest kaitseliitlastest ei tulnud võidelda vaenlase vastu oma kihelkonna piires, sest süü oli meie vägede taandumine nii kiire, et kokkupõrkeid ei olnud. Selle kiire taandumise tõttu suurem osa kohalikest kaitseliitlastest läksid laiali oma kodudesse. Ei või jätta märkimata, et erilist hoogu võttis kaitseliidu organiseerimine Puhja kihelkonnas. Selleks aitas kaasa kohalike omavalitsuste ja kohaliku seltskonna ühine kaasabi ja toetus.

Huvitav on siin ära tuua Puhja kihelkonna valdade esitajate ühine vastus vabatahtlike nõudmistele, mis 1. detsembril 1918. a. Puhjas pidul rahvale ette loeti Kavilda vallavanema abi K. Normanni poolt ja mis kõlab järgmiselt:

„Teie tundeid, teie töotusi ja teie nõudmisi, Puhja vabatahtlikud, mis teie siinkohal omalt poolt avalikult olete välja ütelnud, ära kuulates, ei saa meie kodujääjad, mitte külmaks ja ükskõikseks jääda, sest see suur mõte, mis teid tulles minnes tõstab ja teile vaenlase vastu astudes julgust annab, ei ole ja ei pea ükski mitte teie — teeleminejate mõte, vaid ka meie — kodujääjate mõte olema. Isomaa iseseisvuse ja vabaduse kaitsmine ei pea ükski mitte teie noorte ja tugevate, vaid ka meie kodujääjate, vanade ja väe-

Meie Irboska kindlustatud positsioone Riia-Pihkva kivitee ääres suvel 1919. a.

tite asi olema — ja selle juures mitte ainult eranimeste, vaid just eeskätt kõikide valitsuskohtade asi olema, nii linnas kui maal.

Meil, kodujääjatel, ei ole mitte õigust teile omalt poolt suurt vastunõudmist ette panna, sest et ohver, mida teie valmis olete isamaale viima, palju suurem on, kui see, mis meie kodujääjad, teile ja seeläbi ka isamaale tuua võime. Ainult ühte soovime, ühte palume meie: ärgu kustuge ega kadugu see suur mõte, mis teid kodust välja viib, mitte pilgukski teie südamest, ärgu katkegu see üksmeel ja mehisus, mis teid minnes kui üheks meheks ühte liidab, nii kaua kui teel olete ja tagasi tulete. Teie vaprus, teie julgus, teie au on ka meie ja ümberpöördukt.

Töötada aga tahame teile eeskätt seda, et meie kui üks mees omale pühaks kohuseks teeme:

1) Teie eest hoolitseda mitte ainult mineku silmapilgul, vaid kõigil aegadel, mis kodust ära olete.

2) Hoolt kanda tahame ka nende eest, kelle eest teie kodus olles hoolekandjateks olite.

3) Hoolt kanda veel nende eest teie seast, kes tagasi tulles oma tervise on kaotama pidanud.

4) Viimaks hoolt kanda ka nende omaksete eest, kes teist, kui see teisiti ei või mitte olla, oma elu isamaa iseseisvusele ohvriks on pidanud jätma. — Kõik see see hoolekandmine, mis ja milles ta peaks olema, ei tohi mitte armuannete andmise maiku kanda, vaid kui ärateenitud tasu töö, vaeva ja ohvri eest, mis teie poolt toodud.

Puhjas, 5. detsembril 1918. a.

Puhjas kihelkonna vallavalitsuste nimel:

K. Norman

Kavilda vallavanema abi.“

Puhjast saadeti Tartu juba 26. novembril 1918. a. 30-meheline täielikult varustatud ja rel-

vastatud ratsakaitseliitlaste salk, kes pärast pea terves koosseisus saadeti Tallinna, 1. rotsapolku. Teine osa Puhja kaitseliitlastest, kes moodustas terve roodu, läks üle 2. polku, kus kõik kaitseliitlased olid täieliku oma varustusega ja kohalikelt elanikelt saadud relvadega. Puhja kaitseliidu organiseerijaks oli lipn. Lamp.

Kokkuvõttes võib mainida, et Tartu linnas ja maakonnas suudeti organiseerida üle 2000 kaitseliitlaste, ajavahemikul novembrikuu lõpust kuni 21. detsembrini 1918. a., s. o. kuni Tartu langemiseni. Linnas edenes kaitseliidu organiseerimine väga visalt, kuna seda takistasid okupatsioonivõimud, kes kuni 18. detsembrini püüsid kohapeal, kuna maal sakslased kaitseliidu organiseerimist palju ei takistanud. Peale ülalmainitud põhjuse, mis takistas ilmselt organiseerimistööd oli väga palju ka teisi põhjusi, milledest eespool on olnud juttu. Nendest 2000 kaitseliitlastest võtsid lahingutest ja kokkupõrgetest vaenlasega osa umbes 200 kaitseliitlast, kelle hulgas, umbkaudsetel andmetel, langes 8 ja sai haavata 5 kaitseliitlast. Umbes 400 kaitseliitlast oli Peipsi rannakul valveteenistuses ja 100—150 olid raadtee ja jaamade kaitseks. Miks nii suur kaitseliitlaste hulk nii kiiresti lagunes? Selle kohta võib öelda, et peale kõikide raskuste, mis kaitseliidu organiseerimisel ette tuli Tartumaal, suurel määral oli põhjuseks ka tollaegne üldine segane olukord, mis väga mõjutas kaitseliitlaste moraali. Kuid kõik need kaitseliitlased, kes milgil määral osa võtsid oma kodumaa kaitsest, täitsid hiilgavalt oma ülesande, sest väga paljudel tuli välja astuda oma isikliku varustusega ja sageli ka oma isiklike relvadega.

K. R.

Scoutsrügemendi B-kompanii sünnimusi Lõunarindel aprillist — augustini 1919. a.

M. KAUR.

Meie esimene kallaletung Ivanovo-Bolotole

Tulistasime 4. apr. 1919. a. metsaservalt hoolega vaenlase seisukohti Ivanovo-Boloto külas. Üks meie kompanii Lewiisi-mehi oli reast langenud välja ja sellepärast andis allohv. Tikkar Lewiisi minu kätte. Selle riistapuuga olin ainult korra Viljandis lasknud märki ja see oli ka kõik mis ma sellest teadsin. Ma ei saanud kuigi kaua tulistada kui juba tekkis rike. Et ma ise rikke kõrvaldamiseks midagi ei osanud teha, siis tuli pöörduda ühe soomlase poole, kes pidi olema Lewiisi tundmises spetsialist või koguni instruktor. Ta võttis ühe varjulise künka taga Lewiisi koost lahti. Näitasin aeg-ajalt temale tikust tuld. Soomlase arvates pidi Lewiis olema korras. Ta oletas, et ehk kasetis võis olla mõni „padruni või muu takistus“. Läksin selle järele oma endisele kohale tagasi ja hakkasin uuesti tulistama. Kuid varsti tekkis jälle Lewiisil uus takistus.

Allohv. Tikkar tuli mööda ahelikku vaadata, miks ma ei tulista. Jõudes minu kohale langes ta korraga maha ja haaras minu jalast kinni. Kukkumine oli niivõrd raske, et pidasin teda esimesel silmapilgul surnuks. Kuid ta toibus varsti ja lausus, et ta on vist haavatud ja viidagu ta ära. Ta oligi haavatud. Kuul oli tal tunginud rinnast sisse ja seljast välja. Surmav see haav siiski ei olnud. Kolm-neli meest asusid teda ära viima.

Meie aga jätkasime tulistamist ja tungisime isegi lähemale külale. Aga kõigel sel-

Soomusauto „Estonia“ Narvas sügisel 1919. a.

lel polnud tagajärgi. Mitmed said vaid haavata ja surma. Miks Lewiis tõrkus vahetevahel töötamast, selle põhjuse leidsin päevavalgel ülesse: üks vaenlase püssikuul oli sattunud ühte kasetti ja 3—4 padrunit löönud „nässu“. Pimedas ma seda viiga aga ei avastanud. Kuulsin töötamise juures küll ebatavaliselt tugevat plöksu, kuna aga kuulid vingusid ja kiunusid ümberringi, siis muidugi ei teadnud mõne veidi kõvemale plöksule pöörata küllaldast tähelepanu. Ka Lewiisi radiatori kesta oli kuul läbistanud ilma et ma seda oleksin märganud. Päevavalgel leidis nii mõnigi mees oma palitus või sinelis auke, mida seal varem polnud ja millede tekkimist võitlushoos ei pandud tähelegi.

Vaenlaste vangistamine.

2. mail pärast keskööd, umbes kella 2—3 vahel, alustas vaenlane oma järjekordset pealētungi Kudrova ja Rossolova küladele.

Rossolovo küla eelsel künal aga löime nad püssi- ja kuulipildujatulega tagasi. Nüüd algas tavaline vastastikku tulistamine, mis kestis valgeni ja vaibus siis täielikult. Kuna vaenlast polnud enam märgata, siis läksid mehed puhkama lahingväsimusest. Ainult valvepostid jäid oma kohtadele. Läksin ka veel korraks valveposti juurde, kus oli Lewiis, ja pärisin järele, kas Lewiis on korras. Tahtsin ka minna magama. Siis tuli aga meie valvepostide juurde üks naaber-kompanii mees ja teatas, et Kudrova küla ühes küünis on vist vaenlasi. Isiklikult ma seda meest ei tundnud. Kui õieti mäletan, siis nimetas ta ennast allohviteriks. Ta tegi ettepanku minna vange võtma.

Nõustusin selle mõttega ja võtsin valvepostid kaasa, sest minna meeste järele külasse oli kaugel. Pealegi mõtlesin, et vangide võtmine teostub ruttu ja siis saavad valvepostid jälle kohe oma kohtadele tagasi. Lähenesime neljakesi Kudrova küla küünile, mis asetses Pangevitsa mõisa poolsel külaserval. Umbes 20 m küünist eemal jäime seisatama. Asusin meie väikse ahe-

liku vasemal tiival ja sellega küünile kõige lähemal. Keskel olid valvepostid püsside ja Lewiisiga, kuna paremal tiival oli meile tundmatu allohvitser. Hüüdsin küüni sihis vene keeles: „Tulge välja!” Kuid küüni ukse vahel paistis vaid midagi valget, vist mõni kalts või taskurätt. Muud polnud näha ega ka midagi kuulda.

Oli selge, et oldi küll nõus endid andma vangi, kuid ei juletud vaid tulla välja. Lähenesime veelgi küünile ja tõmbasime viimaks tundmatu allohvitseriga teine teise ukse pärani lahti. Hüüdsin veel kord küüni: „Tulge kõik välja! Meie ei tulista!”

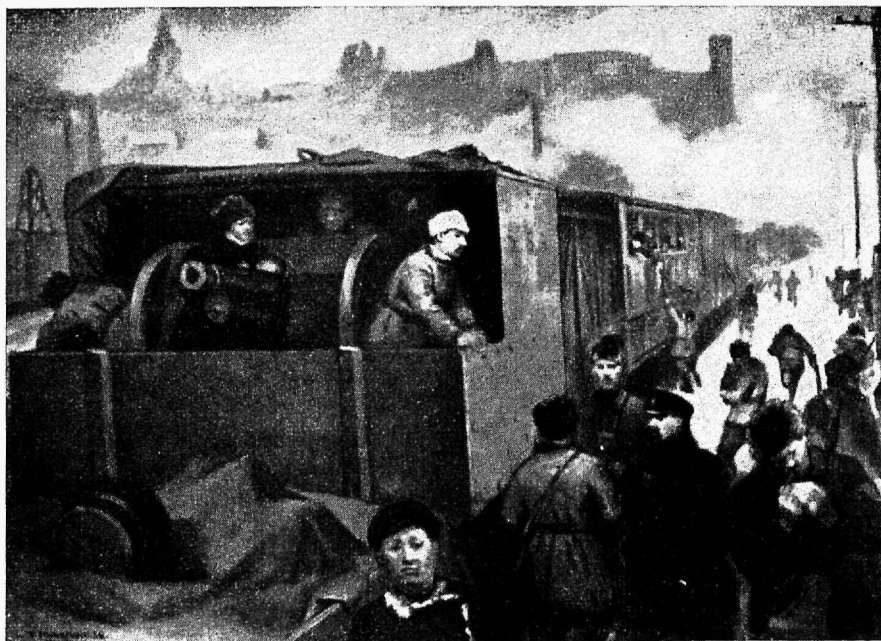
mees sihtis ja sihtis aga tuld ei järgnenud! Pahandasin ja haarasin Lewiisi oma kätte aga Lewiis ei hakanud töötama ka minu käes mitte.

Nüüd mees tunnistas avameelselt, et juba hommikul olnud Lewiis rikkis, aga ta polevat julgenud sellest kellegilegi rääkida.

See teade tegi mind esimesel hetkel keeletuks. Olime võtnud 60—70 vangi üheainsa püssiga! Polnud ei minul ega ka sellel tundmatul allohvitseril püsse kaasas! Lootsime vaid Lewiisi peale!

Kui vangid olid juba kümmekond püssi

E. Brinkmann'i õlimaal.

Soomusrong nr. 1 (hiljem Soomusrong „Kapten Irv“) väljumine Tallinnast rindele 29. nov. 1918. a.

Nüüd hakkas niipalju vaenlasi küünist välja tulema, et tekkis seda vaadates kohe ebamugav tunne. Käskisin neil kõigil püssid oma ette maha visata, mis ka tõrkumata! kohe tehti.

Kuid külas viibijad meie mehed olid ka juba märganud meie üritust ja tulid jaole. Pangevitsa mõisa poolt lähenes parajasti veel üks vaenlase mees, kes paistis olevat mingi ülemus, kuna ta kandis sinelil ohvitseri õlarihmasid. Hüüdsin sellele: „Omad” ja viipakin käega, et ta tuleks lähemale. Mees läheneski veel vähe maad, siis aga ta märkas, et pole enam tegemist „omadega” ja hakkas liduma kiirelt tagasi. Käskisin Lewiisist avada ta pihta tule. Lewiisi-

visanud maha, siis võtsin nende hulgast ühe püssi, aga see oli laadimata.

Ja nii põgenev vaenlane pääseski terve nahaga tagasi Pangevitsa mõisasse. Teised olid vahepeal viinud vangid Rossolova küllasse ja „soomusegi” võtnud ära! Mina sain aga veel etteheiteidki selle eest, et olin valvepostid võtnud kaasa. Olevat pidanud külast võtma selleks mehi!

Olin aga kindel, et selle ajaga, kui mina oleks käinud külas mehi jalule ajamas, oleks see ärapääsenud ülemus oma sõdurite juurde tagasi jõudnud ja nad ära viinud.

Umbes sarnaselt vabandasin ma ennast ja sellega oli asi jälle korras.

Vaenlase parlamentöörid.

16. mail enne lõunat, umbes kella 9—10 vahel, jooksis E. Kullam valvestilt ärevalt Rossolova külla minu juurde tuppa ja teatas, et kaks vaenlase meest tulevad Pangevitsa mõisa poolt ja lehvitavad valgeid või punaseid rätte — tahavad vist endid anda vangi.

Haarasin kohe püssi ja läksin temaga kaasa. Sažina küla kohal maanteel seisid tõesti kaks vaenlase meest, kes kutsusid käeviibetega meid lähenema. Lähenesingi neile, püss käes. Siis nad hüüdsid, et meie pangu omad püssid maha, sest neil ei olevat ka relvi kaasas ja pealegi olevat nad parlamentöörid. Meie ülemustel olevat nende tulek ka teada! Peale viivu kõhklemist andsin püssi E. Kullami hoolde ja selgitasin talle olukorda, kuna ta ei osanud venekeelt vist sõnagi. Nüüd hakkasin neile lähenema ilma püssita, E. Kullamile aga laususin, et ta avaks kohe tule kui on näha, et mul hakkab minema halvasti! Tema jäi vaenlaste soovi kohaselt üksi maha maanteekraavi. Vaenlased märkasid minu ärevust ja kõhklemist ja üks neist julgustas mind, et ärgu ma kartku — nad ei tee minule midagi! Sõna „kartma“ tekitas minus kohe sõjakama meeleolu. Oli nagu pisut piinlik — mina kartvat! Läksin nüüd südilt vaenlaste juurde ja pärisin, mida nad õieti tahavad?

Nad ulatasid minule tervituseks käe ja tutvustasid endid. Üks, suurem, oli tema oma sõnade järele pataljoniülem, kuna aga teine pidi olema pataljoni adjutant. Mina tutvustasin ennast neile hariliku reamehena, mille peale nad teatasid, et nad tahavad meie ohvitseridele avaldada protesti nende parlamentööride vangistamise pärast eelmistel päevadel. Kutsusin neid kaasa Rossolova külla, kus asuvad meie ohvitserid. Vastasid, et nad ei võivat tulla, sest siis hakkab nende ahelik kohe tulistama niipea kui nad lähevad kaugemale. Nähtavasti oli neil oma ahelikuga nii kokkulepitud.

Vahepeal saabus kohale E-kompanii ülem ja nüüd sain mina sellest „asjaajamisest“ vabaks.

Rossolovosse tagasi saabudes oli seal juba kõmu, et mind antakse sõjakohtu kätte ja lastakse maha! Pataljoni ülem ltn. Lüüs oligi minu peale pahane, et käin sõbrustamas vaenlasega.

Kuidas jäi parlamentööridega, ei tea. Kuid pärast lõunat avas vaenlane Rossolova küla pihta suurtükiväe.

Valimised.

Viibisime 7. aprillil ikka veel eelmise, meile nii veriselt lõppenud päeva mõju all, kui saadi käsk ühineda teiste kompaniidega ja minna Asutava Kogu valimistele. See käsk tekitas meie seas teatud elevust.

Asusime teele teiste kompaniide juurde Vedemika küllasse.

Oli poolsombane ilm. Teel olles arutasime omavahel valimisi ja leidsime, et see tegevus nagu hästi ei sobiks pärast verist päeva. See paistis meile rohkem tagala kui rinde asi olevat. Tagala aga tundus meile sel momendil kuidagi väga kaugena ja võõrana.

Jõudes teiste juurde hakkasid meis arenema juba rohkem reaalsed mõtted. Leidsime, et valimisekasti asemel oleks võinud parem olla tubaka või millegi söödava kast. Kuid tuli leppida kastiga, mis suuremale osale meist just kuigipalju ei ütelnud. Leidus siiski ka neid, kes küsimust võtsid tõsisemalt ja ka neid kes tegid kihutustöödki oma veenete propageerimiseks.

Parempoolse kallakuga valijad seletasid, et need kes annavad hääle parempoolsetele, saavad autasu — maid ja riste. Pahempoolse kallakuga valijad omakorda aga tõendasid, et kui sotsid pääsevad võidule, siis on varsti sõlmitud ka rahu ja igaüks võib minna oma koju oma töö juurde.

Uuesti lahingusse.

9. aprillil juba kell 4 hommikul asusime jälle lahingusse minema. Keegi meist ei teadnud mida see päev meile toob, kas edu või kaotust. Olime siiski aga võrdlemisi rahulikud. Meil oli nüüd ka uus kompanii ülem — Tiltinis-Lavzevitš. Uue ülema nimi oli küll veidi raskelt meespeetav, aga see meid ei häirinud. Pearsi oli, et meil ikkagi keegi on, sest ilma ülemuseta olime justkui vaeslastena siia ja sinna tõugatavad.

Kuid vaevalt algas lahing, kui tuli juba teade, et ka uus ülem on saanud haavata.

Mina polnud Maksimi tagant saanud aega teda õieti nähagi, ja samuti mitmed teisedki. Olime oma uue ülemuse nii kiire kaotamise pärast sõna tõsisest mõttes õnnetud. Oli tunne nagu oleks õnn meid selles suhtes täiesti jätnud maha.

Lahing arenes omasoodu edasi. Varsti asuti vaenlast ründama.

Jätsin Maksimi Tarri ja Kulli hoolde ja asusin teotsema teiste B-kompanii tegevushimulisemate meestega.

Võit oli juba käegakatsutav — nägime veel vaid põgenevate vaenlaste sinelihõlmade lehvimist.

Üks vaenlane oli šrapnellist saanud surma ja vahtis klaasistunud silmadega taeva poole; ta aju vedeles 5—6 sammu kaugusel temast eemal, ta seljakott ja koteljok olid kui sõelapõhi. Siin-seal leidus vereloike, mis näitas, et haavatuid oli vaenlasel olnud rohkesti.

Tarri ja Kull olid Maksimiga jõudnud kohale. Siunasid ja pahandasid, et olin nad jätnud maha, sest läbi pehmeks sulanud põldude oli olnud raske tassida Maksimi.

ja Suik vastu eestikeeles! Kui palju nad üksteisest aru said, see jäi muidugi nende eneste teada.

Küsisin Suiki käest, milles seisab asi. Suik vastas: „See kurivaim hakkas mind välja ajama, kui süüa ja tubakat küsisin! (Siin olgu selgituseks öeldud, et mõned mehed olid pärast külade vallutamist leidnud majades, kus vaenlane oli olnud korteris, mahorka pakke. Selle tagajärjel tekkis ühes toidujahiga ka tubakajahi!)

Naine märgates, et ma enesest kujutan mingisugust ülemust, hakkas omakorda kaebama, et mis valged sõdurid teie õieti olete — kõike tahate ilma rahata saada ja

Grupp Viljandi-Pärnu Kooliõpilaste Pataljoni (Viljandi Kooliõpilaste Roodu) sõdureid rindel suvel 1919. a.

Nime järele otsustades pidi kompanii järjekordseks ülemaks olema keegi soomlane, aga näha teda veel polnud.

Teadsime aga ilma tematagi, et süüa jälle ei saa! Tarri käis juba selles asjas staabi juures maad kuulamas. Ja kui kompanii, kes koosnes ainult 12—15 mehest, hakkas nurisema, et ei saa süüa, siis laususin, et siin on elanikke küllalt — katsugu igaüks ise saada neilt midagi söögipoolset!

Aga elulähedasemad olid ilma minu nõuandmiseta asunud juba toidu muretsemisele. Ühest elumajast, mille lähedal oli Maksim seatud ülesse, kostiski juba kahtlast lärmi. Läksin vaatama mis seal on lahti. Leidsin kuulipilduri Suiki siin naisega söömas. Naine söömas venekeeles

isegi tubakat pole teil ka. Riides olete ka halvemini kui punased olid; viimased aga rääkisid, et teil valgetel olla kõike külluses!

Kuna meid oli manitsetud kohalikke elanikke mitte tülitada, siis vastasin vabandamise mõttes, et meie pole kellegi valged, vaid oleme eestlased; meil ongi ka küll kõike külluses, aga lahingu tõttu moonavoorid pole jõudnud järele ja porise ajaga meie ei taha ka paremaid riideid panna selga. Ei usu aga, et naine minu juttu kuigi tõsiselt võttis.

10. aprill oli meile enam-vähem rahulik päev, aga hommikupoole õõd vastu 11. aprilli aeti meid kõige magusama une pealt ootamatult ülesse. Öeldi ainult, et tuleb rootslastele ja D-kompaniile minna appi.

Võtsime robinal püssid kätte ja järgnesime oma juhile kiirmarsil läbi pori, vihma ja pimeduse Podlesje küla põllule, vastu Mitkovitsa küla.

Oli juttu, et rootslased olla Mitkovitsa küla käest ära andnud. Pidime küla pimeduse varjus võtma tagasi. Asusime ahelikku ja algasime liikumist Mitkovitsa küla poole. Kuid vaenlase püssi- ja kuulipildujatuli läks nii ägedaks, et pidime põllule kõhuli heitma. Kuid seda maaslammast ei suuda ma vist unustada surmatunnini.

Sadas tihedat aprillikuu vihma ja põllul olid suured pooljäätnud lumelaigud. Nendest laikudest vabadel kohtadel aga oli sitke ja sügav külm pori.

Kuni valgeni lamasime ja tulistasime vaenlast. Edasitung jäeti ära, sest vastasel korral oleks siin võinud kujuneda uus Ivanovo-Boloto... Valgenedes anti käsk ära tulla. Ülesse tõustes olime külmast ja vihmast nii kangestunud, et luudes ja liikmetes tekkis valu. Lõug vöbises kui elektriseeritult.

Kirusime omavahel rootslasi kui arvata- vaid süüdlasi oma halvast olukorras. Osal meestel olid rasked päevad oma kõhuga. Kaebasid kangeid valusid. Ise pääsesin küll ainult kerge kõha ja nina vesistamisega. Tarri keetis mingit vedelikku, mis tema sõnade järele pidi olema tee. Aga proovides seda rüübata, katsusin rutem kui muidu, et selle suust sain välja! Jumal teab, mida pererahvas selle poti sees oli keetnud, — „tee“ tundus kui soendatud solk!

Langenuid matmas.

Kui ma parajasti igatepidi püüdsin endale teha sooja, tuli teade, et neil, kes pääsesid Ivanovo-Bolotos tervetena, tuleb sõita ltn. Paulmeistri ja ltn. Rehe matusele. Tarri, Kull ja Suik jäid mornide nägudega meie kuue mehe minekut vaatama, sest nad ei võtnud rünnakust otseselt osa, vaid olid Maksimiga patarei vaatluspunktis.

Lohutasin neid sellega, et nad jäid ju ka tänasest A- ja B-kompaniile korraldatud külmast saunast ilma.

Ltn. Paulmeistri puusärgi juures Viljan-dis oli parajasti palju inimesi, kui 11. aprillil saabusime kohale.

Tundsime endid nende puhtalt ja korralikult rõivastatud inimeste seas kohmetutena. Lähenesime kuidagi aralt puusärgile, milles lamas meie endine ülem. Paistis, nagu oleks ta parajasti muianud, kui vaenlase kuul teda otsa eest tabas. Pölesid küünlad; loorberipuid, lilli ja pärgi oli kogu

tuba täis. Kõik oli pühalik ja ilus, ainult meie, kui otse lahingust saabunud auvahid, olime pisut nagu vormist ära. Öösi kui jäime omaette, siis küll rohkem magasime kui valvasime. Järgmisel ööl, kui olime juba rohkem puhunud, valvasime surnu juures ükshaaval.

Aga nüüd ei saanud jälle rahulikult magada. Järjekorras valvel olija käis iga natukese aja tagant magajaid hurjutamas norskamise pärast. Polevat ilus, kui teisel-pool seinu norsatakse...

Kui ise läksin valvama, siis sain ka aru, et teiselt poolt seinu kostuv norin ühes tasaselt praksuvate küünaldega ei tekitanud just kuigi head tunnet.

13. aprillil sõidutati meid ühes surnuga Tarvastu, kuhu ltn. Paulmeister maeti.

Oli isegi seks puhuks küla vanemaist meestest koostatud orkester. Et aga neist 5—6 mehest keegi polnud enam aastaid pilli puhunud, nagu nad ise ütlesid, siis mäng ei kukkunud just kuigi hästi välja.

Aga nad näitasid oma viimast austust langenule nii, nagu nad seda oskasid ja suutsid. Lasksime aupaugud ja sõitsime selle järele ltn. Rehe matusele Pärnu. Siin polnud meil muud teha, kui aupaugud lasta ja kohe teisipidi sõita rindele tagasi.

Vihane suguvend.

Saabusime matustelt Petserisse tagasi 18. aprilli hommikul. Staabist oli esimene küsimine, miks nii kaua olime kolanud ringi — siin inimesi hädasti vaja!

Seletasime, et tagala mehed viitsid osalt meie aega. Ei antud sõidulubasid kohe kätte jne. Ja tõeliselt see nii oligi.

Lepiti siis meie seletusega ja kästi kohe minna rindele, sest seal olla vahepeal taganemisi ja muid segadusi olnud. Minu mehed olid jätnud Maksimi vaenlasele.

„Maksim on läinud, nii siis oleme „jalamehed“, mõtlesin kurvalt. Oli masinast kahju kui trуст kaaslasest!

Asusime teele meie kompanii uue ülema soomlase Suolahti saatel. Oli teine üsna väiksekasvuline, vaevalt 160 sm pikk. Aga vilgas ja elav oli ta.

Saime selle uue kompanii ülemaga vaevalt Petserist välja, kui ta lõi oma kaardi lahti ja hakkas uurima teed Barkanova külla! Püüdsime teha selgeks, et meie tunneme seda teed kui oma viit sõrme. Olime ju sealpool kandis 9.—11. aprillini küllalt tampinud pori! Aga ta ei võtnud meid kuuldagi. Tuhnis aga kaardi kallal edasi! Läksin talle appi, sest arvasin, et vahest ei tunne ta venekeele tähti.

Tartu Kommertsikooli VII klassi õppursõdureid oma klassikaaslaste keskel 1919. a.

Reamees Johannes Stamm (langes Dubrovka küla juures 24. 5. 1919), nähes et ma läksin kompanii ülemale appi kaarti selgitama, hakkas muigama, et küll on aga ohvitser — ei tunne kaarti ega oska vist venekeele tähtigi.

Soomlane taipas, et ütelus oli tema aadressil. Ta läks tulivihaseks ja käratas: „Pergele!” Stamm, kes muidu oli kaunis lahtise suuvärgiga, jäi vait kui sukk ja läks näost kriitvalgeks. Asi paistis minevat halvaks, sest osa mehi tükkisid soomlase vastu minema vaenuliseks. Olin kindlasti aastailt kõige vanem (21 aastat) ja sellepärast asusin lepitama. Kartsin ebameeldivaid sekeldusi. Eelmisel päeval olevat juba mingi vastuhakkamise pärast olnud sõjakohtu alla andmisi. Teatasin meestele, mis neid ootab. Soomlane jäi imestades vaatama minu sõnade mõju.

Asi likvideeritud, hakkasime nüüd ilma kaardita edasi minema, sest sain läbi häda teha selgeks, et olen B-kompanii kapral ja tean teed Barkanova küllasse! Kohale jõudes tulid Tarri ja Kull mulle vastu ja selatasid, kuidas nad olla vaenlast Maksimist tulistanud nii, et nende ees olev õunapuu olevat murdunud pooleks. Vaenlane aga olla korraga ilmunud nende seljataha ja neil polla muud üle jäänud kui lasta jalga Potalova külla. Mõnel mehel olla isegi saapad jäänud porisele põllule! Õunapuu oli tõesti lastud pooleks. Irboskasse viiva maantee poolt küljest vaenlane võis sat-

tuda neile seljataha. Nad asunud seepärast Maksimiga Bobkova külla.

Kõik jutud aetud, küsisin, kes on postil. Tarri vastas, et pole kedagi. Nad valvavad siitsamast toa aknast! Tegin kohe korralduse, et üks neist peab minema valveposti. Tarri sai pahaseks, et olin nende „korda” tulnud rikkuma! Nad olevat kogu aeg kõvad lahingumehed olnud sel ajal, kui meie Viljandis ja Pärnus kooserdasime ja sellepärast polevat mul nüüd ka mingit õigust tõsta oma häält. Läksin küllasse veidi olukorda uurima ja kuulama, kas uuel kompanii ülemal pole mulle midagi ütelda. Kompanii ülemat siiski ei näinud, oli kusagil ära.

Tulin kompanii juurde tagasi ja luiskasin, et kompanii ülem tegi korralduse valveposti väljapanemiseks, sest aknast valvamine pole ikka kellegi valvamine. Tarri hakkas kaebama: „Mis sa meid nõõgid, minu kord on praegu postil olla, aga mu saapad on veel märjad! Korraldasin nüüd nii, et värskest tulnud mehed hakkasid käima valvepostil.

Pärast lõunat kuuldus, et 7. jal.-polk vahtetab meid ära.

Dubrovka küla vallutamine.

Pärast Vaskuvo küla vallutamist siirdusime 24. mail Riia-Pihkva kiviteele, kust arendasime rünnakut Irboska suunas.

Näis, et vaenlane kavatseb Dubrovka külas panna vastu. Lähenesime varjatult

mööda maanteekraavi vaenlase seisukoh-
tadele. Keegi naljahammast leidis maantee-
kraavist preestri ametikuue krae. Ta tõm-
bas selle endale õlgadele ja jooksis nii
mööda kraavi edasi! Kuid nali ei paistnud
momendil olevat õigel kohal. Keelasime
sarnase naljatamise ära, sest mida rohkem
Dubrovka külale lähemale, seda vihase-
malt hakkasid vaenlase kuulid meie ümber
vinguma ja vihisema.

Paremalpool maanteekraavis lamas üks
kõhust haavata saanud scout ja ootas ära-
saatmist.

Keset kiviteed, umbes viissada sülda
Dubrovkast, lamas üks raskestihaavatud
vaenlane oma vereloigus. Püüdsin teda kü-
sitleda, aga ta avas vaevalt omi silmi. Kuid
meid endid ootas ees tõsine ülesanne. Sel-
lepärast ära tema juurest. Seda verest tüh-
jaksjooksnud inimest suutis päästa ainult
surm.

Lähenesime nüüd paremaltpoolt maan-
teed läbi võsastiku külale. Vaenlase tulis-
tamine muutus üha ägedamaks. Lõpuks pi-
dime mahaheitma külaleelset künkaga var-
jatud lagedal kohal.

Minna olin kompanii vasemal tiival ja pi-
din seda kompanii osa ka edasi viima.
Alustasin roomamist künka harja suunas ja
viipasin käega, et ka teised tuleksid järele.
„Südamad“ roomasidki järele, „laisemad“
aga püüdsid jääda paigale.

Lõpuks jõudsime siiski künka harjale,
kust võimaldus juba vaade külale. Aga
künka harjal meie palju endi päid siiski ei
võinud tõsta, sest vaenlase tuli oli nii äge,
et pani meie ees oleva orasepõllu tolmama.

Asetasin põlluveerest korjatud kivid

kaitseks enese ette ja jäin ootama edaspi-
diseid korraldusi.

Ja pea tuligi ahelikku pidi teade, et pa-
rempoolisel tiival on üks Lewiisi rikkis. All-
ohv. Tikkari korraldusel pidin selle ära pa-
randama. Et mul aga tagavaraosasid kaa-
sas polnud, siis võtsin Lewiisi kaenlasse ja
läksin kraavipidi kivitee käänaku taha, kus
asus padrunivankeer. Minna tuli küürus ja
pooleldi käpukile, sest vaenlase kuulipil-
duja täristas vahetpidamata piki kivitee
kraavi. Kuid mu käik vankri juurde osutus
asjatuks, kuna tagavaraosad olid jäänud
teise vankri peale, mida aga polnud seal.
Jätsin rikkis Lewiisi vankrile ja läksin ahe-
liku juurde tagasi. Seal leidsin, et aheliku
parem tiib on kadunud!

Sinna mahajäänud vasema tiiva meeste
käest kuulsin, et parem tiib olevat vist juba
läinud külasse.

Küsisin, et miks nad siis veel seal on,
kui teised juba on läinud külasse? Sain vas-
tuseks, et neil polevat võimalik minna külla,
sest vaenlase kuulipilduja hoiab põllu kogu
aeg tule all!

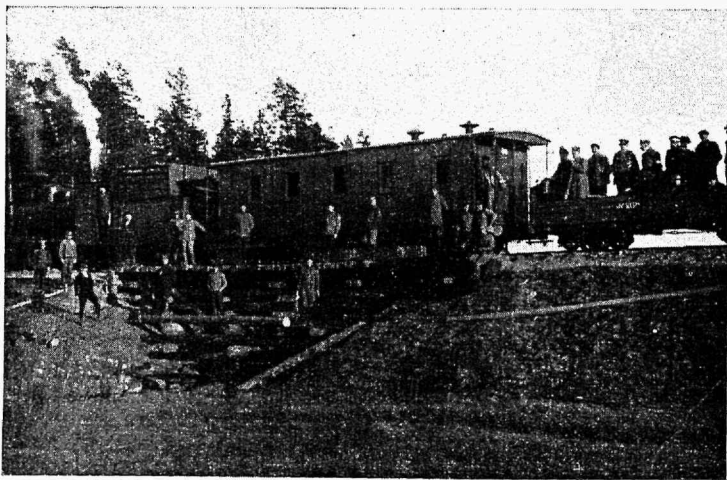
Imestasin, et kust siis vaenlane tulistab,
kui meie omad on juba külasse! Jõud-
sime agaramate meestega otsusele, et meie
ei või jääda siia, sest külasse ehk läheb meie
abi vaja. Jooksin põllule välja ja viipasin
käega, et ka teised tuleksid järele. Mehed
nähes, et minuga lagedal põllul midagi ei
juhtunud, tormasid järele! Ruttasime nüüd
kiiresti üle lageda põllu külasse. Vaenlase
kuulipilduja täristas küll mõned valangud,
aga kuulid ei langenud meie suunas.

Jõudsime õnnelikult majade vahele, aga
parema tiiva mehi veel kohal ei olnud.

Tahtsin jooksta ki-
viteele, et näha, kuhu
on kadunud parema
tiiva mehed. Aga nüüd
anti ühe maja tagant
hoiatus, et ma ei jook-
seks kiviteele, sest
seal olla just kaks
meest saanud surma
või haavata. Kuidagi
ei saanud enam aru,
mis siis õieti oli lahti.

Olime külasse, aga
vaenlane siiski tulis-
tas kusagilt.

Hakkasin ringi sil-
mitsema ja märkasin
nüüd, et küla asub ju
vaenlase kaevikute ja
traatide ees! Olime
vaenlasele nii õelda
pugenud külje alla.

Vaenlase poolt Vabadussõjas lõhutud Pikksaare raudteesild meie
vägede poolt ajutiseks liiklemiseks kordaseatuna.

Vaenlase tulistamine vaibus järsku. Jooksin nüüd kahe vaenlase kuulipilduja tulest tabatud meeste — Joh. Stammi ja Rudolf Viita juurde, — lootuses, et ehk on nad ainult haavatud ja siis saab neid abistada. Aga mõlemad olid juba surnud.

Siirdusin kiviteele ja viipasid käega vasemalt poolt kiviteed vaenlase kaevikutele lähenevale naaberosale. Need viskasid mõned käsigranaadid vaenlase kaevikusse, kust veel mõned üksikud mahajäänud vaenlased kadusid nende selja taga olevasse võsasse.

Meetrit kümme vaenlase kaevikuist Irboska poole, leidsime paremalt poolt kiviteed võsast ühe jalust haavatud eestlasest punasõduri. Oli suurekasvuline, julge pilguga eesti poiss, kes ei püüdnudki salata, et tema oligi see, kes meid Maksimist oli kogu aeg tulistanud.

Valneva ja Vassileva külade vallutamine.

19. juuli oli päikesepaisteline ja palav, mille pärast sai tublisti higistada, et vaenlasele jõuda järele. Nad tormasid samase kiirusega eest, et kohe päris viha tegi!

Tikkar kirus, et veame endid nii aeglaselt edasi, et vaenlane igaltpoolt jõuab varem plehku panna, kui meie jõuame kohale!

Parajasti olime ühe üksiku onni juures, mille elanikud tõendasid, et just praegu läinud seal üks vaenlane ära!

Tikkar vandus, et see on ju päris nina eest pääsemine. Laiutasime nõutult käsi, sest ega meiegi midagi võinud sinna parata, kui vaenlane oli meist väledam.

Tikkar valas nüüd osa oma pahameelest minu peale välja.

Pidin vabandama, et pole ime, et neid pole kohal. Isegi püssimehed ei jõua kõik selle palavaga järele. Kuidas saab siis nõuda, et Maksimi ja lindikastidega peab jõudma järele.

Tikkar vihastas selle jutu peale uuesti ja ütles, et ma kompanii juurest enne toitu ei saa, kui Maksim pole kohal!

Pidin juba Maksimi-mehi minema otsima, kui Tikkar sai teada, et vaenlane

asub positsioonil Vassileva külas. Nüüd kogusime kõik käepärastolevad mehed kokku ja alustasime teekonda nimetatud küla suunas. Allohvitseride puudusel pidin minna ka minema kaasa. Oma meeskonna otsimine tuli lükata edasi, sest ajaviitmiselega oleks ehk vaenlane jälle varem lasknud jalga, kui oleksime jõudnud kohale.

Minna tuli mööda soiset metsaserva. Mõned maateluga harjunud poisid tegid ettepaneku saapad jalast ära võtta. Paljud ühinesidki selle ettepanekuga, sest palavaga olid jalad tursunud ja ka hõõrdunud. Tegin ka teiste eeskuju järel, aga harjumatusel pärast oli edasilikumine minule nüüd veel raskem. Metsast välja jõudes katsusin, et rutem kui muidu saapad uuesti sain jalga, sest nüüd tuli minna läbi lõikheina.

Ka teistel polnud paljajalu parem liikuda. Topiti käigu peal saapaid jalga, mille pärast ahelik muutus ebaühtlaseks. Kui Vassileva küla hakkas paistma, siis oli kompanii vasem tiib üsna tihedalt kokkukurutud. Juhtisin Tikkari tähelepanu sellele, et kui vaenlane kusagilt ootamatalt avab tule, siis käiks selle inimsagara käsi küll väga halvasti.

Tikkar korraldaski aheliku hõredamaks. Nüüd paistis küla ja osa üksikkaevikuid päris selgesti kätte. Aga täit selgust siiski selle kohta ei saanud, kust poolt vaenlane meid varitseb.

Kusagilt kostsid küll mõned üksikud paugud, aga meie aheliku suunas polnud kuulda kuulide vingumist. Liikusin Tautsiga üsna kompanii vasakul tiival ja sellepärast polnud Tikkari küla haaramise kava kohta täit selgust. Et aga mingisugust tulistamist vaenlase poolt ei olnud, siis Tauts

Soomusauto „Vahur“ Lõunarindel Pihkva rajoonis suvel 1919. a.

tuli otsusele, et vaenlast vist polegi külas. Ta lausus: „Lähme siit vasemalt läbi oru ise esimestena külla. Siis oleme küla vallutanud kahekesi!” Ja et kompanii kadus künka otsas asetsevasse rukkipoõldu, siis kiirustasimegi esimestena külla jõudmisega. Eespool oli mingisugune purre, mille poole meie ruttasime, et seal üle minna. Korraga Tauts hüüdis: „Punased, kurat!”

Et ma aga algul kedagi ei märganud, siis küsisin ärevalt: „Kus?”

Nüüd Tauts näitas meist vasemal künka otsas asetsevale rukkipoõllule, kus sagisid jooksta imelikkude kaitsevärvi kaabudega mehed.

Vaenlane oli meile nii lähedal, et läksin verest ära ja laususin: „Nüüd oleme siis läbi!”

Tauts vastas, et pole midagi. Meie mehed on ju siin lähedal — kutsu nad siia!

Jooksingi tagasi, et tuua abi! Aga seal, kus ma nägin kompaniid kaduvat rukkisse, polnud enam näha kedagi.

Arvasin, et kompanii on läinud tagasi, ja sellepärast jooksin uuesti Tautsi poole ja hüüdsin: „Tule ära, meie mehi pole enam! Punased lasevad teid mahal!” Kuid Tauts vehkles kätega ja karjus vaenlastele, et nad annaks alla.

Jäin nõutuks ja ei teadnud kas Tauts teab, et olime seal ainult kahekesi.

Korraga nägin, et vasemalt rukkist jooksis välja E-komp. rms. Aleksander Kalvik ja tema ees rukkis tõusis püsti vaenlase sõdur ja lasi temale otse kõhtu või rindu. Kalvik kukkus maha. Sain nüüd julguse tagasi ja karjusin E-kompanii meestele, et Tauts on hädasohus ja B-kompanii on vist läinud ära. Ltn. Zupsmann hüüdis, et B-kompanii läks juba läbi rukki küllasse — katsume nendega siin hakkama saada. Algas tulistamine 15—20 sammu kauguselt. Nägin, et kolm vaenlast jooksid minu suunas. Hüüdsin: „Käed üles!” Aga need ei kuulnud midagi. Rõhusid muudkui edasi minu suunas. Pead läbistas mõte, et tahavad mind vist õnge võtta. Lasin ilma sihtimata oma karabiinist nende pihta. Üks keskmine haaras õlast kinni ja vajus maha, teised kaks aga tõstsid käed ülesse. Laskmine lakkas, sest siin-seal tõstsid vaenlased käed ülesse. Jooksin oma ohvri juurde. Teised kaks tegid minule etteheitel, et lasksin, sest nad olla tahtnud vangi tulla. Vastasin ägedalt, et miks nad siis minu käsu peale käsi ülesse ei tõstnud! Vastasid, et nad polla minu hüüdest saanud aru! Jah, mis tehal Kogu see sündmus arenes väga kiirelt, kiiremini kui ükski kirjeldus seda suudab edasi anda.

Kaotusi oli mõlemal pool. Üks vangilangenud eestlane küsis oma venna järele, kes pidi scoutide seas teenima. Sai vastuseks, et vend langes Orava küla juures. Et see oli Eesti kommunistiline polk, kes siis meie käest sai lüüa, siis oli ütetus „vend venna vastu” saanud tõeks.

Minu poolt haavatud oli ka eestlane (kooliõpetaja), kes palus, et ma tema isikut tõendavad dokumendid saadaksin tema Eestis elavate sugulaste kätte, sest ta tunneb, et sureb. Tõsiasi, et ta peab suurema, võttis see mees nii külma rahuga, et ma seda oma surmatunnini ei unusta.

Kui augustikuul puhkusel käisin, siis saatsin kõik dokumendid tema taskuramatuse leiduva aadressi järele ära. Sellest aadressist mäletan ainult niipalju, et saaja oli kusagil Võrumaal.

Kui vangide ärasaatmine oli lõpetatud, siis läksime külla, kus Tikkar meid Tautsiga kurjalt vastu võttis, sest nad arvasid, et olime sel ajal redus, kui nad kompaniiga vallutasid küla. Siin oli saadud üks salk, 5—7 meest, n. n. „rohelistkaarti” kätte ja minule tehti korraldus, et lähen nendega siit pool kilomeetrit eemalolevasse küllasse luurele.

Täitsin selle ülesande vastumeelselt, sest pole ju kellegi lõbu minna võhivõraste venelaste seltsis suurde, ühelt poolt võsaga varjatud küllasse. Kuid teel need venelased siiski äratasid niipalju usaldust, et täitsin oma ülesande. Käisin kogu küla läbi ja võsa ääreski kuulatasin. Saagiks sain kartongist sildi, mis kandis pealkirja: „Staap” venekeele tähtedega. Ruum ise, kus asus staap, oli täiesti tühi. Põrandki oli nagu pühitud! Kolasin nende venelaste seltsis niikaua seal ringi, et tagasitules oldi juba arvamisel, et oleme seal küllas tehtud vagaseks! Minu viivituse peamiseks põhjuseks olid aga koolimajas leiduvad raamatud. Sorisin neid ja vahtisin pilte!

Filatova-Gorkas Veliikaja ääres.

Siin oli meil 27. maist — 17. juulini 1919. a. tore elu. Käisime jões suplemas, kurameerisime väiksel vene neidudega ja laskime endile mustlaseiteidel kaarte välja panna ja kätt vaadata.

Tuleviku ennustused olid — ikka aina rikkad pruudid ja muidu palju vara ja õnne.

Aga kõige meeldivam oli kõigil ikka kuulda, et „lähed elusalt ning tervelt koju tagasi.” Paraku ei täitunud see ennustus kõigi suhtes. Paljudele, väga paljudele olid Veliikaja äärsed lõbusad päevad elus viimased!

Kuid kurvalt ja nukralt meiesugused noored elu peale ei vaadanud ja vastavalt sellele häälestusid siis ka mustlaseeidid.

Käisime vahetevahel ka Pihkvas. Ühe sõnaga — tundsin igati endi olemasolust rõõmu. Sõja õhkkonda saime tunda ainult luurekäikudel.

Kuid seegi oli meile rohkem spordiks kui sõjaks, sest olles oma ülesande täitnud, võisime jälle oma mõnususte juurde pöörduda tagasi.

Kuid kõik mõnusused ei kesta igavesti. Ja nii seisime 16. juulil vaenlasega jälle teine teisel pool jõge vastamisi

Pidime endi elumajas kolima jõepoolsest toast maanteepoolsesse tuppa, sest vaen-

Ja nii see ka oli. Kuulid, mis olid tabanud ahju, olid otsapidi veel nähtavad. Ühe saime isegi näppudega telliskivi seest välja. Uurisime veel seinu ja ust kui käis laskatus ja Tarri pistis ühe jala peal hüplema, ise sealjuures „ai-ai“ karjudes.

Kuul oli põrganud läbi seinä rikošetiga lakke ja seal kukkunud Tarrile mütsi peale, kust see veeres nõristamata, paljalt jalas olevasse kingasse. Kuuli suur kuumus pani gi teda kepslema ja karjuma. Tarrile endale meeldis see juhtumine väga, et ta oli kuuli kinni „püüdnud“.

Kuulu järele olla Tarri 1920. või 1921. aastal Talli või Härgmäe jaamas rongi alla

O. Sädek'i õlimaal.

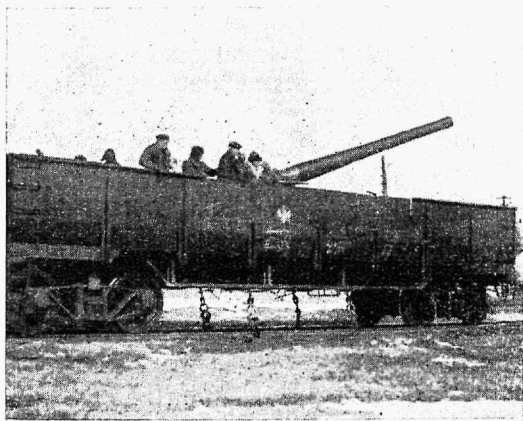
Vaenlase voori hävitamine Vabadussõjas meie patarei poolt Lätimaal Sesvegenis 1. juunil 1919. a.

lase püssikuulid jooksid juba seinast läbi. Ka meie „tervitasime“ omakorda vaenlast püssi- ja kuulipildujatulega!

Et aga jõgi lahutas meid, siis liiga üks- teisele ligikippumist algul polnud karta. Jätsime kõmmutamise järele ja seadsime vahipostid välja. Ise aga asusime maja tagatuppa ahju taha! Tegelikult varjas toas meid nüüd kaks ahju vaenlase kuulide eest, sest jõepoolse toa ahi oli ühel joonel taga- toa ahjuga. Kuid Tarri tõstis siiski üles küsimuse, kas need kaks ahju varjavad meid ka kuulide eest! Tõendasin, et niikaua kui vaenlane ainult püssikuule meile saadab, oleme kahe ahju taga kui vanajumala seljataga. Oma sõnade tõenduseks kutsusin Tarrit vaatama, et kuulid pole isegi esimese toa ahju ühest nurgastki tunginud läbi.

jäänud ja saanud surma. Ta oli rahutu ja kärsitu poiss.

Tema vembud tegid minule tihti peavalu ja sain Tikkari käest vahest pragada, et ma ei hoiä oma mehi küllalt vaos. Muidugi ei tahtnud ma Tikkarile ütelda, et Tarri üksi oligi tihti see „patuoinas“ minu rühmas. Ta ei jätnud mind ühestki saagist ilma. Ta oli peale enese ka minu tohtlustaja! Minu seljakoti ja leivaportsjoniga käis ta ümber kui oma isikliku varaga! Riiuks läks asi meie vahel aga siis, kui ta heldekäelisena, nagu ta oli, minu leiva oli ära jaganud ja ma parajasti seda vajasin, sest mul ei läinud ka alati korda erateel saada leiba. Siis ta käis vihaselt ringi ja ei jäänud enne rahule, kui oli ükskõik kui suure leiva- tükikese saanud minu jaoks.

Meie soomusrongide kaugelaste suurtükke eri-platvormil suvel 1919. a.

Mesilaste rünnak.

Enne läbi Veliikaja jõe rünnakule asumist 18. juulil 1919. a., anti meile ühe Kislova küla läheduses asuva talu juures toiduinena õige suuri heeringaid: üks heeringas kahe mehe peale. Kuid kõik mehed polnud just heeringa sõbrad ja sellepärast sai mõni terve heeringa. Nosisin parajasti pöösa varjus oma heeringat kui silmasin ühte poissi terve heeringaga minevat mesipuude juurde. Mõned hüüdsid, et ärgu ta mingi mesilasi heeringa lõhnaga ärritama, aga mees oli tulnud ideele, et mesipuu on see kõige parem koht heeringa soomuse mahakloppimiseks! Virutas aga põnts ja põnts heeringaga vastu mesipuud!

Kuid nüüd ei lasknud ka mesilased enam enese peale oodata. Sõjakamad tulid mesipuust välja ja asusid meid kohe ründama.

Mul rippus müts pöösa küljes ja kuue-nööbid olid eest lahti. Aga polnud mul enam aega oma mütsi võtta! Katsusin, et sain aiasst välja, sest mõned mesilased olid juba õige kardetavalt sumisemas minu juures.

Tõmbasin kuue ümber pea ja jooksin robinal üle aialattide. Üks või kaks mesilast sagis juukstes aga nõelama pealage nad õnneks ei pääsenud. Voorihobused läksid peruks ja tahtsid ka pista punuma. Aga õnneks tuli mesipuude omanik välja ja rahustas oma kurjad linnud ära. Muidugi oli kirumist ja pahandamist palju, sest kui hobused ja mehed oleks rohkem lagedale jooksnud, siis oleks võinud vaenlane meid kergesti märgata ja suurtükile avada meie pihta. Süüdlase karistamisest ei tulnud vist midagi välja, sest asusime varsti pärast mesilaste rünnakut ise omakorda

ründama vaenlast. Aga kahte meest sunniti küll esimestena läbi jõe minema selleks, et näha kas vaenlane on meie patarei tule peale lahkunud Võdrast. Kuulu järele olla mehed milleski olnud süüdi ja nad pidid oma süü lunastama „katsejärestena“ üle jõe minekul. Nad ei olnud meie kompaniist ja sellepärast jäi see asi meile tumedaks. Aga süüdlased nad milleski olid. Heeringa kloppija polnud ka meie kompaniist.

Nähes, et vaenlane neid kahte tule alla ei võta, hakkasid nüüd kõik kompaniid minema läbi jõe. Vett oli selle koha peal allapoole põlve. Saabusime teiselepoole jõge lirtsuvate saabastega. Saprõgino küla joonelt avas vaenlane meie pihta püssi- ja kuulipildujatule. Mõned nooremad ja värskest saabunud mehed kompaniis hüppasid Võdra küla liivavõtmise aukudesse ja ei tahtnud sealt enam tulla välja. See juhtus vasemal tiival, mille juhtimine oli tehtud minule ülesandeks. Sain niisuguse teguviisi peale kurjaks ja ähvardasin püssilukku lõgistades igatühe maha lasta, kes liivvaugust ei tule välja! Nüüd ronisid need esimesed tuleristses olijad välja ja sammusid ahelikule vapralt järele.

Vaenlane oli Saprõgino küla nõlvakult lahkunud, jättes maha ainult padrunikeste. Vaenlase tuli ei paistnudki olevat väga äge, aga haavatuid oli siiski kokku 8 meest!

Osa meist rünnakul olijaist läks ltn. Kaalepi juhatusel edasi otsesuunas. Enne raudtee oli aga large väli ja siit edasi enam ei saadud. Vaenlase kuulipildujatuli oli juhitud nii madalalt, et pidime edasi minema rohkem varjulise mat kohta mõõda.

Vastuhakkamine.

See oli 20. juulil pärast lõunat umbes Tšutkova või Gušaki (Karamõševõ sihis) küla ümbruses, kui ohv.-aset. Tikkar ütles ühes padrikus minule: „Pagan teab, kuhu meie nüüd siit välja jõuame. Oleme vist eksinud!“

Käskis minul järeltulevaid mehi oodata, kuna ta ise aga läks läbi padriku edasi, et asukoha üle saada selgemat pilti. Jäin padrikusse mõne mehe seltsis ootama maha-jäänuid. Kus asus suurem osa mehi, seda oli padriku tiheduse tõttu raske teha kindlaks. Üks minule seltsiks jäänulist päris minult järele mida Tikkar nii ärevalt minule seletanud.

Vastasin pahataimamata: „Ära oleme eksinud — vaat mis ta ütles!“ Küsija jäi kahtleva ilmega mulle otsa vahtima ja lau-

sus: „Mis meie siis siia tulime, kui ei tea kuhu minna?”

Vastasin pilkeks, et tulime „soomust” tegema. Algul pidime minema otse Ostrovi peale, kuna aga nüüd suund on muudetud.

Mahajäänud mehed jõudsid ka järele ja liikusime koos nendega läbi padriku edasi, sest eelpool oli kuulda Tikkari ja teiste häält.

Padrikust välja jõudes tulime üksikute majade juure, kuhu Maksimi-mehed, Tarri ja Adamsoni juhatusel, olid jõudnud teed kaudu juba varem. Vähemalt Tarri tõendas, et nad olla ammu enne meid olnud seal.

Nii selgus, et meie polnudki eksinud, vaid olime jõudnud läbi padriku Tšutkova küla eelsete üksikute majade juurde.

Maksimi-mehed muidugi olid minu peale pahased, et ma neid olin „mahajätnud”. Aga tegelikult ei võinud ma sinna midagi parata, sest Tikkar ju nõudis, et pean olema kompaniiga ühes, sest kuulipildujad võivad ka Tarri ja Adamsoni juhatusel tulla järele. Et aga Tikkar oli nüüd kompanii ülem, nagu ta ise ütles, siis pidin loomulikult alluma tema korraldustele. Kuulipildujate-kompanii ülemat ei olnud minul juhus kogu Karamõševo ja Ostrovi operatsioonide kestel kordagi näha. Ei teadnud ma ka tema nimegi! Aga see kõik oli kõrvaline asi selle kõrval, et Tikkar järsku

mind südistas, et ma olevat mehi õhutanud mitte edasi minema!

Lugu oli tõeliselt nii, et keegi B-kompanii meestest teatas minule, et osa või koguni kõik mehed olevat teinud otsuseks mitte enam edasi minna, sest Ostrovi asemel viidavat meid koguni mujale. Ja teine osa ei tahtvat ainult tühipalja „soomuse” pärast siin ringieksleda. Siis olnud veel juttu, et oleme vene valgetele äramüüdud kõva raha eest.

Tikkar olla seda juttu kuuldes ähvardanud igaüht, kes hakkab vastu, kohe lasta maha. Siis olla keegi ütelnud, et allohv. Kaur soovitanud hakata vastu!

Olin teadlik, et kui ma ei saa oma süütust teha selgeks, siis võib mul tõepoolest minna räbalasti. Ruttasin Tikkari käest järelepärima, kes on rääkinud niisugust juttu. Tikkar oli maruvihane ja käratas minule: „Ah sina ässitad siin mehi vastuhakkama. Lasen su esimesena maha, oled ise allohvitser aga ässitad veel teisi üles!”

Läksin nüüd ka omakorda ägedaks ja nõudsin, et ta teataks, kes minu kohta sarnase süüdistuse välja mõtles. Tikkar aga käratas uuesti: „Käi oma meeste juurde ja ära sega kompanii asjadesse! Urin selle asja järele ja sa saad oma osa.”

Läksin kuulipildujavankri juurde ja sealt

Soomusrong nr. 2 ohvitseri ja sõdureid suurfiikitulest kannatada saanud vagunite juures Vabadussõja algpäevil.

ühes Tarri ja Adamsoniga tuppä. Veidi rahunedes ei tahtnud ma seda uurimist jätta ainult Tikkari hooleks. Rääkisin Tarrile kuidas ma seda asja arvan olevat ja saatsin tema Tikkariga läbirääkima. Tarri muidugi oli nõus minema, sest ta ei kõhklenud kusagil, kus midagi oli lahti.

Arvasin nimelt, et kogu see vastuhakkamise jant võis ehk tekkida sellest, et ma edasi ütlesin Tikkari arvamise, nagu oleksime eksinud.

Äga võib ka olla, et mõni nendest, keda Võdra küla liivaaukudest püssiga välja ajasin, laskis mind süüdistava jutu lahti kättemaksuks.

Kui suur see vastuhakkamine tõeliselt oli, seda ma ei teadnud, sest ma ei olnud sel silmapilgul kompanii meeste hulgas. Kogu see lugu lõppes sellega, et mina pidin edaspidi töötama mitte kedagi enam ülesässitada! Vastasin, et ma pole kedagi ässitanud ja sellepärast ei saa ma ka midagi töötada. Tikkar vihastas uuesti ja keelas mul minna koos kompaniiga Karamõševo jaama vallutamisele. Äga ohv. aset. Tauts seisis minu eest ja sellepärast pääsesin ka sellest „karistusest“.

Sama päeva õhtul käisime Karamõševo jaama juures metsas luurel, äga jaama vallutada meie ei saanud. Vaenlase soomusrong seisis jaamas ja vaenlase jalavägi laadis seal midagi platvormvagunitele peale. Arvasin, et püssitulega ikkagi soomusrongist ei saa jagu ja tulime paugugi laskmata tagasi. Järgmise päeva hommikul, 21. juulil, läksime uuesti samasse metsa, kust pärast meie patareil tulistamist asusime jaama vallutamisele. Surusime püssid tugevasti pihku ja astusime metsast otsustavalt välja. Minna tuli vastu mäge. Kui pool teed oli käidud ja ühtegi kuuli meie pihta ei lastud, siis juba kiirustasime. Jooksime kompanii paremal tiival liiga kaugel ette, et näha kui kaugel seisab vaenlase soomusrong. Äga see oleks saanud minule saatuslikuks, sest rongi pealt vist märgati mind ja lasti mõned šrapnellid, mis äga lõhkesid minust eemal. Jäin vaikselt lamama, sest siis jäädakse arvamisele, et olen saanud juba pihta! Nüüd suunas vaenlane tule majade peale.

Nelja hobuse surm.

Jõudsime oma rünnak-tegevuses Ostrovi sihis 27. juulil Navoloki külla, kuhu jäime peatuma kuni järgmise päevani.

Küla asus kõrge künka otsas ja oli sellepärast vaenlasele heaks suurükitule märk-

lauaks. Kuigi vabalt meie seal selle tõttu ringiluusida ei saanud, sest siis tuli kohe vaenlase mürsk meid „tervitama“.

Kuid alles päevasesst tegevusest väsinud, meie ei soovinudki kuigipalju liikuda. Kogunesime ühe pika küüni juurde, mis asus meie selja taga asuva soo poolisel mäenõlvakul.

Üks kompanii hobune padrunikaarikuga ja kolm kүүthobust vankritega seisis ka heinu nosides küüni juures. Vaenlase poole vaadates asusime meie küüni paremal küljel. Meie arusaamise järele ei pidanud mäe või künka taha vaenlase poolt midagi näha olema. Äga juba üsna vähese aja järele hakkas langema sinna vaenlase mürske. Viisime nüüd hobused ühes vankritega teiselepoole küüni, sest oli karta, et mõni neist saab ehk vigastada või surma. Muidugi jäime ka ise sinna. Hobused seisisid vankritega hanereas. Rea lõpus seisis meie padrunikaariku hobune. Mehed asusid küüni. Ise ei tahtnud ilusa õhtu pärast minna küüni ja istusin kүүthobuse vankri pärasse ning hakkasin vestlema meie padrunivedaja Bluntiga. Ta oli vanem mees ja tõsise jutuga. Minul sobis temaga jutt alati hästi. Hobune seisis peagu selle vankripära juures milles ma istusin.

Silitasin vahete-vahel jutu kestel hobuse pead. Ta oli ju meie kõikide lemmikhoobune, kuna ta ei kartnud tulistamist äga mürske. Üle mätaste ja pehmete põldude tuli padrunivanker kui müdiseb meile igalepoole järele. Meil polnud selle tõttu millalgi padrunite puudust. Nüüdki kiitsime Bluntiga seda hobust.

Järsku tuli mürsk kiunudes ning langes meist umbes sada meetrit tahapoole. Asi paistis imelikult kahtlasena, sest kauguse peale vaatamata langes mürsk siia poole küüni, kus seisis hobused. Külas pidi kahtlemata olema märguandja, oli meie arvamine. Väikse vaheaja järele langes teine mürsk, äga juba märksa lähemale. Mingi rahutus valdas mind. Hüppasin vankripäralt maha ja ütlesin Bluntile: „Lähme ära küüni, järgmine pomm kukub viimaks siia!“ Blunt vaidles vastu ja ei tahtnud hobuse juurest ära tulla. Haarasin tal varukast kinni ja laususin enesekindlalt: „Tule, tule ära, mul on niisugune tunne, et midagi juhtub!“ Nüüd ta järgnes minule küüni, äga tahtis kohe jälle väljuda. Pidasin ta siiski kinni. Kestis tükk aega, enne kui kostis jälle mürsu kiunumine ja selle järele tugev raksatus.

Pistsin kohe selle järele kui langeva mulla ja kivide müdin lakkas, pea küüni ukse vahelt välja. Seal avanes meile kurb

pilt. Meie lemmik- ja üks küüthobune olid küljeli maas.

Meie hobusel oli mürsu kild vigastanud pead. Küüthobustel olid jalad niivõrd vigastatud, et pidime nad lihtsalt laskma maha.

Järgmisel päeval kaevati suur auk, kuhu matsime hobusekorjused. Kõige suurem kahju oli meil muidugi oma hobusest.

Pealetung Ostrovi sihis.

Lähenedes 28. juulil Porhov-Ostrovi maanteed mööda Ostrovi eelsele Raduhhino külale, tuli meil läbistada mets. Just metsa eel lamas üks langenud vaenlane, kes oli saanud surma taanlaste kuulidest.

Mees oli ennast peitnud liivasesse maanteekraavi ja seal ta nüüd lamas kummuli. Vaadeldes laipa, jäi mulje nagu oleks ta tahtnud end läbi liivase kraavipõhja kuhu- gile läbisuruda. Mõlema käe sõrmed olid tal sügavalt surutud liiva sisse.

Tikkar tegi korralduse, et me läheks kolme mehega paremat kätt metsa ja liiguks seal kompanii pealetungi suunas edasi, jälgides, et vaenlane metsa kaudu meile ei tuleks peale. Et mitte taani ja meie kompaniid viia segadusse, siis pidin vaenlase avastamisest teatamata tulistamata. Oli tihe, umbes käevarre jämedune kuusemets. Edasilikumine oli selles vaevaline. Riided ja püss kippusid kinni jääma okstesse. Metsaalune maapind oli kaetud mahavarisenud kuuseokkadega. Siin meie vaenlase kallaletungi ei kartnud ja sellepärast rühkisime hoogsalt edasi. Peatusime ja kuulasime siis kui vaenlase püssikuulid tihedamini eksisid metsa.

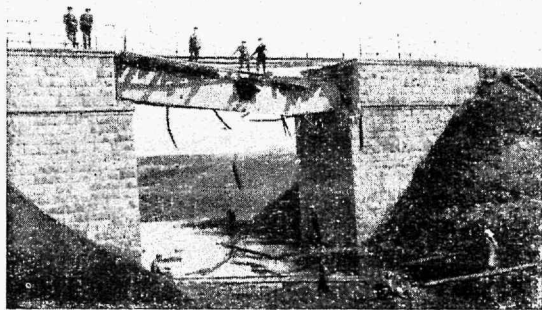
Liikusime senikaua edasi, kuni üks meestest hüüdis: „Punased!“ Ta hüüdis seda vist liialt kõvasti, sest vaenlane hakkas meid püssidest veelgi ägedamini tulistama. Viskusime kõik kähku maha.

Kuid peagi jäi püssituli jälle hõredamaks. Arvasid nähtavasti, et eksisid kuulimisega. Tõusin püsti ja lähenesin kohale, kus üks meestest arvas nägevat vaenlast. Seal oli mets hõredam ja sellepärast paistsid vaenlase kaevikud ja nende serval laskevalmis püssid selgesti silma. Üks vaenlastest kühveldas hoolega kaevikust välja liiva või mulda. Kui oleks metsaservani läinud välja, siis oleks sellele kühveldajale võinud öelda: „Jõudu tööle!“ Üks meestest, kellele tegin ülesandeks pidada silmas maanteed, et meie mitte ära ei eksiks, tuli ärevalt metsa ja teatas, et kapten Pinka on saanud vist surma või haavata.

See teade mõjus meile nii rabavalt, et tulime kõik metsast rutates välja. Seal tõttas juba mehi kapten Pinkat abistama.

Läksin nüüd Tikkari juurde teatama andmeid vaenlase seisukohtade üle. Ühtlasi avaldasin arvamist, et metsa kaudu saab vaenlasele hiilida üsna lähedale. Võiks ehk katsuda õnne kohese kallaletungiga! Tikkar vastas: „Mine sina oma jutuga, vaata maja tagant küla poole!

Vaatasin ja sealtpaistsid samuti vaenlase kaevikud ja nende serval päris püsside mets. Siit ei võinud enam kedagi ära viia, sest taanlaste võitlustahe näis ka olevat raugenud. Nad askeldasid ühe oma vankril lamava langenu juures ja tegid nähtavasti katseid, kas ta vahest siiski ehk veel ei ela. Asetasid selleks peegli surnule suu ette, et näha kas see kattub hingeauruga. Kuid mees näis olevat surnud, vaatamata sellele, et väliselt ei pidanud näha

Vaenlase poolt mais 1919. a. purustatud Polkovo'i sild Pihkva juures, mis meie vägede poolt korda seati ajutiseks liiklemiseks.

olema tabamiskohta. Haavatute abistamisega oli üldse niivõrd suur sagin ja kära, et see võis olla kuulda isegi vaenlasele. Edasi-tagasi jooksmist oli samuti rohkesti. Üks igavene häda oligi alati sellega, et haavatuid abistama kippus rohkem mehi, kui selleks tõeliselt oli vaja.

Ühes haavatud ja surmasaanud taanlastega asusid kõik taandumisele. Kas selleks oli käsk, seda ei teadnud vist keegi. Aga sellest käputüüest meestest, kes veel olid terved, poleks küll ka jätkunud küla vallutamiseks. Taanlased olid oma langenu asestanud jalgadega vankripära poole. See asjaolu põhjustas külanaisest hirmu ja hämmastust, sest surnut viidavat ikka jalad ees! Naised tahtsid kangesti surnut matmiseks saada oma kätte. Lubasid ta usukommete kohaselt ausasti maha matta!

Üldse panin mitmel korral tähele, et kohalikud inimesed (peamiselt naised) tahtsid

meie surnuid matmiseks enda kätte. Nad põhjendasid oma soovi sellega, et meie viskavat vist surnu niisama auku! Meie aga arvasime, et nad tahavad surnu riideid omale! Kuid võib ka olla, et neil oli siiski tösi taga kaastundega surnu vastu. Kes seda venelaste hingeelu nii peensusteni tunneb!

Knjáz-Ivanovo külas.

Kui 1. augusti koidikul taandusime Navolokist Knjáz-Ivanovo külla Ostrovi sihis, siis polnud algul seda küla kaitsmas rohkem kui 6 meest. Need olid ohv.-aset. Tauts ja Tikkar, kuulipildur Sikk, reamehed B. Mattiesen ja üks, kelle nime enam ei mäleta, ning kuues olin mina.

Kaitsetegevust raskendas tunduvalt padrunite puudus, sest padrunivankrid ühes kompanii meeskonnaga olid esimese ähmiga taganenud liiga kaugele. Relvadeks oli meil üks Maksim-kuulipilduja üheainsa padrunitelindiga ja Madsen mõne kasetiga. Peale automaatrelvade olid neljal mehel püssid, aga kokku polnud püsside peale rohkem kui 15—30 padrunit. Maksimi lindist Tikkar ei lubanud padruneid võtta.

Knjáz-Ivanovo küla asus künka otsas ja meie ees oli peale 150—200 m eemaloleva rukkipollu võrdlemisi lage maa. Lootsime, et vaenlane päevavalgel enam ei tule edasi. Aga peagi nägime, et meie lootus oli asjata. Parajasti kui olime Maksimi küla pahemale servale ühe küüni juurde ülesse seadnud väljus Navolokist vaenlase ahelik ja laskus alla orgu.

Olime algul nõutud ja kirusime kõiki kes meid olid jätnud padruniteta. Kui vaenlase ahelik väljus orus kasvavast võsastikust, siis ei võinud ka meie enam jääda ootama. Sest kui vaenlast veel oleks lasknud tulla lähemale, siis oleks märgatud meie vähesust hõreda tule tõttu. Kuulipildur Sikk tulistas Maksimist paar õige lühikest valangut ja Madsenist tehti ka paar seeriat. Püsidega mehed jooksid ühest kohast teise ja tulistasid iga uue koha pealt mõne lasu, et vaenlasele jääks mulje nagu oleks neil vastas pikk ahelik.

Vaenlane jäigi algul peatama, kuni tulistamine tuli neile nähtavasti ootamatalt. Siis hakkasid nad aga uuesti edasi tulema. Korraldasime uue demonstratsiooni, kuid juba veidi ägedama. Madseni haaras tulistamiseks nüüd Tikkar. Aga Madsen läks puuosast (pärast) millegi pärast katki, pooleks. Tahtsime nüüd Madseni padruneid kasutada püssist tulistamiseks, aga ka sel-

lest ei tulnud midagi välja. Kuid meil polnudki enam padruneid vaja kaitseks, sest vaenlase ahelik pöördus ümber ja läks tagasi Navolokki. Pahameelt tekitas ainult see asjaolu, et meil polnud enam padruneid nende tulistamiseks. Vaatasime pikkade nägudega järele, kui nad mööda künka nõlvakut tõmbusid tagasi.

Umbes kella 10—11 ajal leidsid vaenlased D-kompanii poolt mahajäetud Maksimi üles. Knjáz-Ivanovo külla oli selgesti näha kui nad Maksimi kaevikust vedasid välja, sest kuulipilduja kaitsekiip viskas päikesekiiri tagasi. Ka oli meil D-kompanii Maksimi asukoht teada. Oleks heameelega kas või kiviga neile virutanud, kui oleks ainult ulatanud!

Lõunapaiku tulid liiga kaugele taganenud mehed ka tagasi. Nad said kõik Tikkari käest päris korraliku peapesu.

Ka mehed olid nende peale õige pahased. Aga peagi leppisime nendega ära, ja hakkasime endid kuidagi kindlustama. Külast saadi labidas või kaks ja sellega siis tehti mõni üksikkaevik.

Pärast lõunat, umbes kella 3—4 vahel, avas vaenlane küla pihta suurtükitule. Sütisid mõned majad, mis olid teistest eemal. Kuid koduste abinõudega kustutati tuli kohe ära.

2. augustil, jälle pärast lõunat, umbes kella 4—5 vahel, avas vaenlane uuesti suurtükitule. Nüüd süttis peaaegu kogu küla põlema. Mõned ääreoolsed majad jäid vaid leکیدest puutumata. Kuumus oli nii suur, et õunad küpsesid puu otsas ja mesi-puud leemetasid sulavast meest ja vahast. Kasutasime nii ühte kui teist maistamiseks. Kesköö paiku rauges põlemine ja meie läksime endi kaevikutesse, sest oli karta, et vaenlane asub uuele pealetungile.

Tikkari näpunäitel asetati üks valvepost 150—200 m eemalasuva rukkipollu äärde. Selle valveposti paigutamise pärast oli mul Tikkariga sõnelus, kuna keegi ei tahtnud nii kaugele minna valvesse.

Igal juhul oli valveposti meeste elu seal hädas, sest ära tulla sealt nii ei saanud, et rukkisse hiilinud vaenlane seda poleks märganud. Külla tagasi tuli tulla pealegi vastu mäge, üle lageda nurme või üle heinamaa ja ka ööd polnud siis veel kuigi pimedad.

Aga käsku tuli täita ja valvepost asus määratud kohale.

Möödus vaevalt ehk pool tundi kui valvepost tuli rukkipollu äärest minu juurde ja teatas, et rukkis on kuulda kahtlast sähinat. Läksin kompanii vasemale tiivale, kus

asus Tikkar ühes Tautsiga. Teatasin valveposti andmed. Tikkar arvas, et valvepost kuulleb vaimusid, mingu nad aga kohe rukki äärde tagasi.

Läksin jälle aheliku paremale tiivale ja lähetasin valveposti tagasi rukkipoõllu äärde. Aga õige pea tuli valvepost uuesti minu juurde teatega, et rukkis on siiski kuulda inimeste liikumist. Läksin nüüd jälle Tik-kari juurde vasakule

tiivale ja palusin, et ta tuleks ka ise paremale tiivale, sest rukkis siiski näib olevat midagi kahtlast. Sest kui ma Maksimist hakkam tulistama, siis ei saa ma enam aega korraldada paremat tiiba. Meeste seas oligi nurinat, et mõlemad ülemused on vasemal tiival, kuna paremal tiival pole kedagi, sest minu asi oli ju kuulipildujaasjandust hoida korras. Kompanii „asju“ ajasin ainult niipalju, kui minu poole pöörduti ja mulle seda ülesandeks tehti. Tikkar tuligi nüüd minuga kaasa paremale tiivale ja asus Maksimi juurde. Minul käskis ta oma kätte võtta keskmine Lewiis, sest selle laskur olla veidi kartlik. Täitsin kohe selle korralduse. Esimesed minutid möödusid ärevas ootuses. Kõik jäi aga vaikseks. Rukkipoõld oli liiga kaugel, et kuulda mis selles sünnib. Rakette meil valgustamiseks muidugi polnud.

Lamasime lahinguvahemikus olekus kuni hommikupoolse õõni, kuid mitte kui midagi kahtlast polnud enam märgata. Avaldasin Tikkarile arvamist, et meie võiksime rukkipoõllu pihta avada tule, kusjuures iga mees laseks ainult ühe pideme tühjaks. Tikkar ei nõustunud sellega. Sarnane tulistamine pidi teisi kompaniisid ilmaaegu ajama ärevile.

Enne valgenemist tulid 5. jal.-polgu osad meid vahetama. Võtsime endi kuulipildujad positsioonilt ära ja lahkusime külast. Püsimehed läksid juba veidi varem ära, kuna kuulipildujad jäid seniks kohale, kuni 5. polgu kuulipildujad on asetatud kohale. Olime juba tükk maad külast eemal, kui järsku kostsid mürskude lõhkemised ja selle järele kohe „hurra“-hüüded meie seljataga. Varsti olid meie kannul ka 5. polgu mehed, keda vaenlane oli oma ootamata kallaletungiga Knjaz-Ivanovost surunud välja.

Kiisarööpmeliste soomusrongide Remontrong nr. 2 Ruhja jaamas pärast Ruhja vallutamist 9. jaanuaril 1919. a.

Olukord oli kõigiti päris segane. Kuidimehed kuulipildujatega kihutasid tuhatnelja minema. Sain hüpata ühe vankri päralt ja tahtsin peatada küüdimeest, aga see oli paanikast nii haaratud, et ladus aga ohjadega vahetpidamata hobusele pihta.

Nii kestis kihutamine kilomeetrit paar, siis sain püssiga ähvardates mehe mõistusele.

Olime kihutanud umbes Pofonkova külani. Ka osa mehi oli taandunud sinna. Lasksin hobuse ümberkeerata ja Mišutina külast sõita tagasi. Kuid see ei läinud sugugi nii libedalt, kuna arvati, et vaenlane on juba ka Mišutinas sees. Kui olin selgeks teinud, et laseme endid väljandada kui jääme peatuma nagu peata lambad, siis hakkasid ka mehed minule tulema järele.

Mišutinas kuulsin, et D-kompanii on asunud Knjaz-Ivanovole pealetungima, et seda uuesti võtta tagasi. Ruttasin agaramate meestega D-kompanii kannul uuesti Knjaz-Ivanovosse. Oli juba valge. Vaenlane oli D-kompanii poolt juba külast löödud välja ja lidus üle nurme rukkisse, kust nad olid väljunud.

Kõmmutasime neile järele. Vahetus oli D-kompaniile tulnud ebasoodsal silmapilgul ja sellepärast oligi tekkinud sarnane ajutine segadus.

Kadunud meeskond.

Lühikese puhkuse järele Mišutina külas paigutati B-kompanii Rjabitšje-Zamosje külade joonele. Olime positsioonil 5. augustil juba viibinud üle poole päeva, kui märkasime, et Rjabitšje külas on järsku kõik jäänud vaikseks. Polnud ühtegi hinge enam näha liikumas.

Tikkar saatis mind paari mehe saatel vaatama mis seal õieti on juhtunud, kas

vast kõik pole hooletult jäänud magama. Saabudes kohale, hõikasin, et kus teie olete, aga kõik jäi vaikseks. Astusin nüüd majja, kus pidi olema meeskond, aga peale püsside ja pörandal vedeleivate seljakottide polnud näha midagi.

„Toho, pagan“, mõtlesin, „mis peitemäng see siis õieti on?“

Käisin mööda tubasid ringi kui järsku keegi pistis ühest sahvrist pea ettevaatlikult välja ja küsis: „Kas mesilasi pole enam?“

Seda olin minagi oma kaaslastega arvanud, et mesilased põhjustasid meeste peitupugemise, sest väljas oli neid näha lendlemas.

„Spioone“ jälgimas.

Sama päeva õhtupoolikul hakkas vaenlase patarevi pommitama küla. Algul langesid mürsud siia-tänna, kuid hiljem hakkasid mürsud kukkuma juba kompanii paremale tiivale, kus asus üks rehi ja selle nurga juures kuulipilduja rühma esimene Maksim.

Rühma vanemana asusin harilikult esimese, s. o. parempoolse Maksimi juures. Olin oma 5—6 mehega kompaniist umbes 100 meetrit eemal ja sellepärast paistis imelikuna, et vaenlane koondas oma tule just siia.

Kuulipilduja oli hästi maskeeritud okstega ja ka endid hoidsime hoolega varjus. Aga see kõik ei aidanud. Oli ilmselt selge, et rehi oli eriti võetud märgiks. Lootsime, et pimenemisel vaenlane jätab pommitamise järele. Aga ei. Ühe suurtükiga mürtutasid õõ läbi ja veel teise päeva lõunani!

Peab ütleva, et küll sõi närvisid niisugune ühe lasu haaval harv pommitamine, eriti öösel.

Mürsu lõhkemisele järgnes kildude vingumine ja ülespaisatud mulla ja kivide alalakukumine. Meestest keegi üle tunni ühtesoodu valvel olla ei tahtnud.

Oli ilus ja soe õõ, aga väljas magada ei tahtnud. Võtsime ulaluseks ruumi, milles parsil kuivas vili. Ruum küll mürskude eest kaitset ei pakkunud, aga siia polnud kuulda seda vastikut mürsu vingumist õhus. Üks mees aga pidi siiski väljas olema valvel, sest mine tea kui läbipääsemata on meie ees laiutuv soo.

Õösel teatas valvelolija, et meist umbes 50 m vasemal ühe vana künnilogu juures on näha tule vilkumist.

Jooksin püss käes välja ja hakkasin ettevaatlikult minema sinnapoole. Üks

meestest tuli ka järele. Hoidsin püssi igaks juhuks laskevalmis. Aga kohale jõudes polnud seal kedagi.

Valvelolija aga tõendas, et seal olevat siiski vilkunud tuli. Hommikul sellest rääkides Tikkarile, ei osanud ka tema selle kohta öelda midagi. Tekkis arvamine, et võib olla oli ehk mõni kohalik elanik seal. Külat läbibitava tee peal edasi-tagasi kõndiv mees tekitas kohe arvamise, et ehk annab ta vaenlasele oma kõndimisega kuidagi märku. Kaugus meie kuulipilduja ja tee vahel võis olla umbes 100 või natuke rohkem meetrid. Hüüdsin vene keeles: „Mine ära!“ Aga mees jalutas rahulikult edasi. Hakkasin lähenema temale, kuid nüüd ta kadus järsku ühe maja taha ära. Mõtlesin, et oota sa, niipea kui veel nina välja pistad, kohe kõrvetan.

Istusin rehetoa uksepakule ja ootasin. Natukese aja pärast oli jalutaja jälle väljas. Tõusin püsti ja panin püssi palge; sihtisin, aga nii, et kuul tal vinguks üle pea. Vajutasin päästikule ja kui lask kõlas nii oligi mees esimese ehmatusega kõhuli maas... Kuid ta tõusis kohe püsti ja jooksis külast välja. Jooksin nüüd ka ise tee peale, et näha kuhu ta kaob. Vastu mäge jookstes jõudsin aga tee peale alles siis, kui mees oli juba soo serval ja kadus võsasse. Lasksin veel ühe lasu umbes sinna kohta, kuhu kadus mees, aga teda taga otsama siiski ei läinud, kuna arvasin, et vaevalt teda ülesse leiab. Tule vilkumise lugu küünis lahenes ka päeva jooksul. Üks meie valveposti mehi oli seal käinud suitsetamas ja lasknud jalga kui ma liginesin! Aga kes oli jalutaja, seda võisime ainult oletada. Tikkar arvas, et vast oli selle maja lollakas perepoeg, kus tema asus. See polnud lõpuks ka nii tähtiski. Oluline oli, et saime ebasoovitavast jalutajast lahti. Vaenlane võis teda ju pidada meie liikuvaks postiks.

Ratsasporti harrastamas.

Pärast närvepingutavaid päevi Zamosje külas saime ümberpaiknedes, Mišutina külas puhkust selles mõttes, et siin polnud vaenlase suurtükitali enam nii intensiivne, kuna siia langesid rohkem juhuslikud mürsud. Küla asus vaenlase suhtes künka taga ja võib olla sellepärast polnud nende suurtükitali kuigi „tõhus“. Seda rahulikumat olukorda kasutas kuulipildur Tarri selleks, et leida midagi uut ja huvitavat! Nii leidis ta ühe maja katusealuselt kasaka sadula. Otsustasime varahommikul, kui teised alles

magasid, veidi katses-
tada endi ratsutami-
seoskust. Saduldasi-
me ühe kühobuse,
milliseid meil oli 4—5
kuulipildujate tarvis.
Nüüd läks kordamöö-
da ratsutamine küla-
vahel lahti. Ratsutasi-
me senikaua kui vaen-
lase patarei vaatlus-
punktist meid vist mär-
gati. Hakkas sadama
ümbruskonda mürske.
Lõpetasime nüüd kii-
rest ratsutamise ja
peitsime sadula ära.
Ka pommitamine lak-
kas.

Kuid ratsutamine
meeldis meile siiski
sedavõrd, et järgmisel
hommikul kordasime
seda. Nüüd aga oli

Tikkar juba saanud sellest teada, et meie
oma harrastusega olime süüdi selles, et
vaenlane siia vahetevahel saatis mõned
mürsud.

Parajasti kui ratsutamine oli täies hoos,
tuli Tikkar välja ja hakkas meid hurjutama
„poisikeste tempude“ pärast.

Tagalas.

10. aug. paigu algas minule puhkus, um-
bes 2-nädalaline. Sõitsin Tallinna. Siin
võeti mind suure rõõmuga vastu.

Kodus oli vahepeal paranenud ka
majandusline olukord. Ainult hirmsasti pa-
handas mind see asjaolu, et politseist või
miilitsast oli käidud mind tagaotsimas sõ-
javäe teenistusest kõrvalehoidmise pärast.

Kirusin vihasealt: „Küll on aga kord siin
tagalas, inimene rassib juba üle poole aas-
ta sõdida, aga nemad otsivad taga kui sõ-
javäeteenistusest kõrvalehoidjat.“

Kui 1898. aastal sündinu kuulusin ma
mobilisatsiooni alla. Kuna aga olin ilma
ametliku vahetalitusest astunud otseselt
Scoutsrügementi, siis sellest see arusaama-
tus tekkiski.

Puhkusepäevad möödusid kõigiti lõbu-
salt! Ainult vahetevahel valdas mind mingi
rahutu igatsus seikluste järele, mis pingutaks
jälle närve! Puhkuse lõppedes sõitsin kohe
rindele tagasi, kust aga kogu rügement sõi-
tis mõne päeva pärast Võrusse puhkusele.
Seal maksti meile ka varem vähemmaks-

L.-r. Soomusrong nr. 4 õppursõdureid varasügisel 1919. a.

tud palgaosa välja. „Laiutasime“ saadud
rahaga tublisti. Ka puskaril või samagonnil
laskisime hea maitseda! Ootasime põnevus-
tega, et meie väeosal ehk tuleb ka minna
Landeswehri vastu. Mehed olid päris pa-
hased, et landeswehrlaste peksmisest jäid
eemale! Kuid polnud midagi parata. Meil
tuli minna sinna, kuhu kõrgem ülemus olu-
korra sunnil meid pidas vajaliseks.

Ka üks teine küsimus tekitas kuulipildu-
ritele õige kibedat meeolehärma. Tuli teade,
et nii mõnelgi meie hulgast tuleb minna
Valka Soomusrongide Diviisi kuulipildurite
kursustele. Paljud meist olid juba talvest
saadik lahinguis töötanud kuulipilduritena
ja nüüd korraga — mine õppima kuulipil-
dujat! See tundus tõsise solvamisena ja
meie oskuste ning teenete mittetunnustami-
sena.

Ei saanud eitada, et teoorias võisime
siiski läbikukkuda. Olime ikkagi praktika
mehed ja sellepärast igasugused teooriad
olid meile kahtlase väärtusega. Aga käsu-
le pidime alluma ja arstus südamega alga-
sime reisi Valga poole. Kõigi sekelduste
peale vaatamata lõpetasin kursuse kõigiti
hästi.

Tagala polnud meile siiski sobiv koht!
Meie polnud tagala korraga lihtsalt enam
harjunud!

Kursuste lõpetamisel sõitsime Narva,
kuna vahepeal meie rügement oli ületoo-
dud Viru- (Põhja-) rindele.

Koolipingilt suurtükivälaseks.

R. Sõerd.

Vene revolutsiooni sündmused jätsid minule 14-aastase poisikesena võrdlemisi segased tunded. Sündmuste kaleidoskoopiline areng ja seniste suuruste ümberhinnang toimus poisikese kohta tõsisemaks seisukohavõtuks liiga kiiresti. Suurematelt poistelt koolis olime kuulnud, et on käimas salajane pörandaalune võitlus tsaari režiimi vastu, kuid meid veel sellele ligi ei lastud.

Külmaks jätsid mind ka edaspidised võitlused revolutsiooniliste parteide vahel, kuid esmakordselt kihvatas tõsisemalt hinges Saksa okupatsiooni tulekul. Neis nägin selgesti abi meie põlistele kurvajatele ja endamisi otsustasin tulevikus meele pida nende naiste nägusid, kes Tõnismäel ootasid Pärnu maanteed kaudu saabuvaid sakslasi Tallinna.

Vahepeal väljakuulutatud Eesti iseseisvuse mõttese oli kõigiti aega süveneda Saksa okupatsiooni raudse rusika all. Kui vanemad inimesed võngutasid vahel kahtlevalt pead, kas meie ikkagi suudame iseseisva rahvana elada, siis noored ei kahelnud selles kunagi. Iseseisvus tundus sellal nii ihaldatavana, et selle vastu ei tahtnud noored kuulda ainustki väidet.

Sakslaste lahkumine ja sellele järgnenud Vabadussõja heitlused seadsid Eesti iseseisvuse mõtte saatuse vaekausile. Kui vanemaid õppureid läks esimestena Narva rindele vaenlase vastu, siis tõusid nad meie silmis otsekohe kangelasteks. Suure huviga neelati sõnumeid rindelt ja südame kiskus kokku meie vägede esialgne paratamatu taganemine. Saabus teateid ka esimeste langenute kohta õppurkonnast.

Koolidest hakkas valguma õpilasi kooliõpilaste pataljonidesse. Võtsin koolivennaga pataljoni astumise küsimuse tõsisema kaalumise all, kuid lõpuks asusime eitavale seisukohale. Leidsime, et sellest ei ole suuremat kasu, kui sõdurimundris veel jätkata õpinguid; tuleb minna kohe rindele. See otsus küpses päevadega ja 1919. a. jaanuari algul seadsime sõbraga sammud Tartu maanteel asuva rahvaväe ülema kantselei poole, kus toimus vabatahtlike vastuvõtt. Meid juhutati ühe kirjutaja laua juurde.

„Kas tahate vabatahtlikult astuda sõjaväeteenistusse,“ päriti meilt.

„Seda küll,“ vastasime justkui ühest suust.

„Kui vanad olete?“

„Kunsteist.“

„Siis ei saa teid ilma vanemate loata vastu võtta. Peate tooma politsei tunnistuse, et vanemad on päri teie sõjaväkke astumisega.“

See oli meile vast lopsuks. Algul mõtlesime nii, et teeme vanematele kogu asja teatavaks alles siis, kui seisame juba sõjaväe nimestikus; siis poleks olnud enam midagi parata. Nüüd tuli aga vahele ootamatu takistus, millest meil ei olnud aimugi. Otsustasime siiski meie soovi vanematele veel samal päeval teatavaks teha.

Teadsin ette, et minu kodus on pisarad paratamatud. Ja ema puhkeski kohe nutma, kui olin oma jutuga lõpul. Ta küsis, kas minul on kavatsatud sammust ka täit ettekujutust, kas ma tean ka, millised ohud ja vintsutused mind sõjas pooldeldi lapsena ees ootavad.

Püüdsin ema veenda sellega, et erakordselt raske ajal on hinnatavad ka poisikeste võimed; paremaks argumendiks oli siiski asjaolu, et paljud teised lähivad ja kuidas mina siis neist maha jään. Ka see mõjus kaasa, et minuga ligi aasta vanem sõber kaasa tuleb. Kuid ühes jäi ema kindlaks: tema lubab minna vaid suurtükiväkke, kus tema kuulumist mööda ei olevat teenistus nii ohtlik. Nii jäigi, kuigi olime kavatsenud sõbraga oma sõjamäe karjääri alustada soomusrongil.

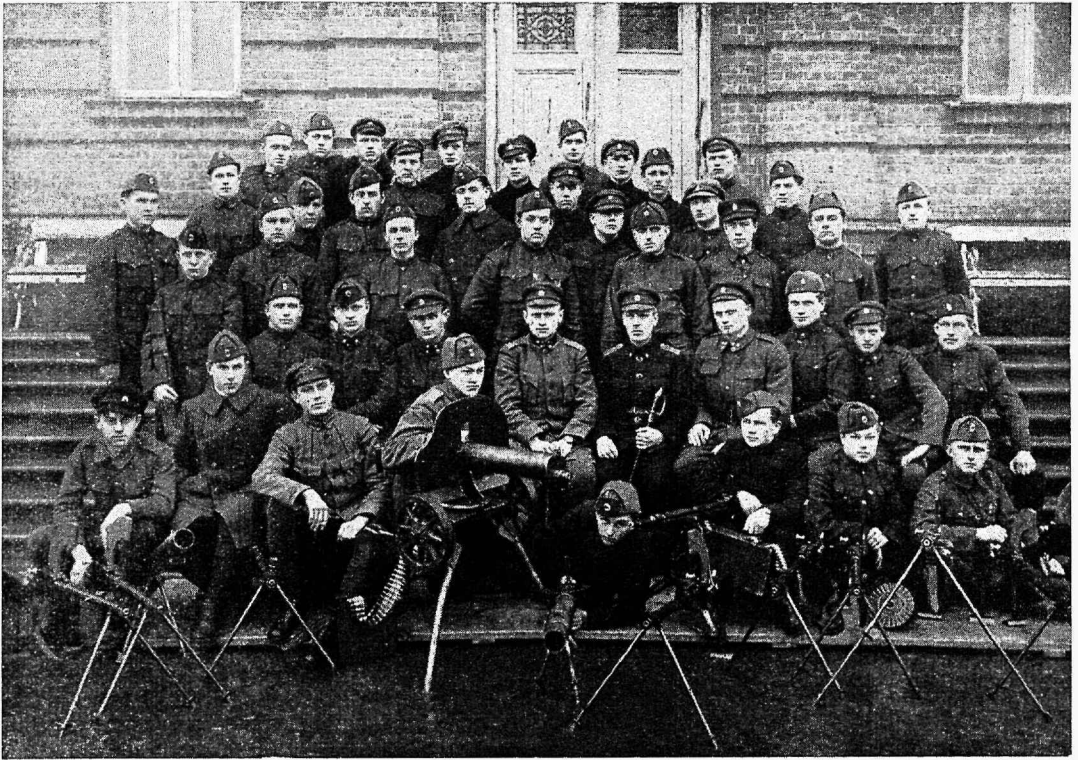
Politseijaoskonnas läks asi libedasti. Seal kirjutati valmis tunnistus, et sellel ja sellel on vanemate poolt lubatud vabatahtlikuna sõjaväeteenistusse astumine, kuid ema nõudel täiendati teksti klausliga, et luba on maksev vaid teenistuseks suurtükiväes. Sõber oli hankinud endale samuti vanemate loa ja nüüd läks vastuvõtt rahvaväe ülema kantseleis libedalt. Pärast formaalsuste täitmist anti meile kaasa saatekirjad 2. suurtükiväepolgu 1. patarei (hiljem Välipatarei nr. 15) ülema juurde ilmutamiseks; patarei pidi asuma S.-Juhkentali tänava ääres, nn. „Suhkari“ kasarmus.

Kasarmus juhutati meid hoone teisele korrale, mis pidi olema määratud patarei meeskonna tarvis. Suur saal oli täidetud vooditega, millel pikutas ja istus mehi. Üksikute gruppide viisi mängiti kaarte, kuna hall tubakasuitsu vine täitis ruumi pörandast laeni. Loomulikult, et sellises olukorras ei olnud kasarmus just väga vaikne.

Küsid es patarei ülema järgi, juhutati meid suure saali kõrval asuvasse vähemasse ruumi. Seal võttis meid vastu tüse, heasüdamlik härra kuldsetes näpitsprillides (nagu hiljem saime kuulda oli patarei veltveebel O. elukutselt meier), kellele ulatasime rahvaväe ülema kantseleist saadud saatekirjad. Minule vaadates, ta tähendas:

„Olete meil patareis nooremaks, peate vist jääma patarei „pojaks“. Patarei ülemaat ei ole praegu kohal, kuid see ei tee viga. Juhatan teid

Tartu Kooliõpilaste Pataljoni kuulipildujatekomando oktoobris 1919. a.
Keskkel teises reas pataljoni ülem leitn. J. Riisenberg, temast paremal komando ülem al.-ltm. M. Raabe.

varahoidja juurde, et saaksite kõigepealt magamisriided ja siis otsige endile välja voodid.“

„Suhkari“ kasarmus veedetud päevad olid igavamad kogu Vabadussõja kestel. Komplekteeriti patarei meeskonda ja selle kestel tuli paar nädalat olla täielikus tegevusetuses. Kuna suurühtki pidime saama alles Tartus, siis ei saanud olla ka erialalisi õppusi. Riviõppusele ei mõelnud sellal nähtavasti mitte keegi, samuti laskeharjutustele, kuigi püssid anti meile kätte. Mehed vedelesid seotõttu päevade viisi kasarmus või käisid linnas lonkimas. Kasarmus mängiti peamiselt kaarte, kuna üksikuid võis näha ka niidi ja nõelaga oma riideid kohendamas; harva eksis mõne kätte ka raamat.

Kasarmu alumisel korral asus mingi jalaväeosa ja seal teenis väga hea harmoonikamängija. Otsustati siis ühel õhtul korraldada kasarmus simman. Suures saalis löödi voodid kokku ja ruumi oli keerutamiseks laialt. Naisperet kogunes simmanile küllaldaselt, kuna mehed olid lühikesele ajale vaatamata jõudnud juba luua linnas tutvusi. Kutsusime sõbraga simmani jälgima kaks endi tuttavat koolitüdrukut, kes tulidki sinna tunniks-paariks. Endine põlatud sõduriseisus oli ju üleöö muutunud palju auväärsemaks.

„Suhkari“ kasarmus viibides oli meie patareil vaid üks kärnatõbine hobusekronu, mis meile val-

mistas küllaltki meelehärma. Nimelt pidi selle setuka juures seisma öösiti valve, mis kasuka ja viltide puududes oli kõva külmaga küllaltki vastumeelne ülesanne. Selle ainsa hobuse jaoks oli antud praeguse Roosi tänava ääres asuv suur tall, kuhu oleks vast mahtunud sadakond hobust. Olude sunnil pidi aga patarei ainus hobutõu esindaja külmetama seal üksinda.

Mäletan väga selgesti minu esimest valvekorda hobutallis. Minu vahiaeg algas kell 4 hommikul ja pidi kestma neli tundi. Poolunisenä haarasin püssi selga ja tõttasin talli juurde, kus vabastasin celmise mehe. Külma võis olla 10–12 kraadi ja see hakkas varsti näpistama varbaid ja sõrmi. Talli suured ukсед olid pärani avatud. Panin need kinni, kuid see ei vähendanud külma ja pimedas oli igav. Avasin uuesti ukсед ja siis silmasin, et ka vastastalli ukse ees käis ringi püssiga sõdur. Lähenesin uudishimulikult, eeldades võimalust vestlusega aega kiiremini mööda saata, kuid sattusin Põhja-Poegade rügemendi soomlasele, kellega keeleoskamatusetõttu sain vahetada vaid paar sõna. Jutu alustamiseks küsisin temalt kellaega, kuigi omal oli uur taskus.

Varsti lahkusin soomlase juurest, sest mees osutus kuidagi sõnakehvaks. Pöördusin kohe talli tagasi, kus külm hakkas mind järjest rohkem näpistama. Tulin pöörasele mõttele, et võiks teha

mahuka talli keskel põrandale väike lõke; tulematerjali selleks leidus heina- ja muu prahi näol. Varsti leegitseski talli põrandal tilluke lõke, mille juures soojendasin külmunud varbaid ja sõrmi.

Meie hobusele nähtavasti ei meeldinud talli kogunev suits, sest varsti hakkas ta nii kohutava häälega puristama, et kartsin teda hinge välja viskavat. Kustutasin jalamaid tule ja oli ka viimane aeg, sest soomlane tuli juba vaatama, mis suitsu meie talli uksest välja ajab ja kas ei ole tegemist tulikahjuga?

Edasi-tagasi jookstes ja kätega sooja tehes mõidusid kuidagi tinarasked neli tundi, kuid siis tuli uus häda: ei ilmunud vahetust. Kell sai juba 9, siis pool 10, kuid ikka veel ei tulnud kedagi. Olin nagu ebamääraselt kuulnud, et tunnimees ei tohi oma kohalt ilma vahetajata lahkuda, kuid leidsin endale tehtud ülekohtu olevat nii suure, et see lasi kõik vabandada. Haarasin püssi õlale ja kõmpisin kasarmusse tagasi. Seal otsisin kohe üles vahtkonnaülema, kellega minul arenes järgmine kahekõne:

„Miks ei saadetud minule vahetust, olin postil poolteist tundi üle aja.“

„Selle üle oleksid võinud esineda kaebusega hiljem. Kas tead, mis sind ootab omavolilise postilt lahkumise eest: sõjakohus.“

„Mind ei ole keegi veel sõjaväe korruga tutvustanud, kuid usun, et siis peaks minema sõjakohtu alla esmajoones see, kes unustas kõva külmaga inimesed postil vahetamata.“

Lugu jäi siiski ainult meie omavahele. Selgus, et vahetust polnud kavatsatudki välja saata, kuna hobune pidanud minema kell 8 hommikul veosse; kuid teadmata põhjustel oli tekkinud hilinemine.

Meie lähedusse paigutatud Põhja-Poegade rügemendi soome vabatahtlikega arenesid meil järgnevail päevil tihedamad sidemed. Selgus nimelt, et soomlastel on müüa üht-teist kraami, ka sellast, mida hädapärast vaja rindele sõites kaasa võtta.

Ühel pärastlõunal seadsime sõbraga sammud soomlaste asukohta, kus viimased meid kohe trobikonnana ümbritsesid. Pakuti müüa mängukaarte ja soome püsse. Küsisin, kas kellelgi ei ole müüa säärsaapaid, kuna jalanõusid ei olnud meie patareil meeskonnale veel välja antud. Leiduski soomlane, kel olid müüa kollasest nahast säärikud; ei läinudki kaua kokkuleppele saamiseks ja mõnede markade eest võisin säärsaapad endale jalga ajada. Lisaks sellele ostsin veel teiselt soomlaselt valge, lambanahkse torumütsi, milline varustus minu sõjamehe välimust märgatavalt täiendas.

Paarinädalase Tallinnas peatumise järele oli patareil vajaline arv mehi koos, kuigi puudus kõige olulisem — suurtükid. Vahepeal määrati meie patarele uueks ülemaks al-leitn. E. Einer. Noorema ohvitserina tuli hiljem patareisse prae-

gune Viljandi pastor Mihkel Ostrov. Mind määrati omal soovil patarei telefonistide komandosse.

Väljasõit kaubavagunites Tartusse, kus pidime saama suurtükid ja hobused, toimus vaikselt ja tagasihoidlikult. Jaama olid ilmunud saatma vaid mõned üksikud inimesed. Mingi ebaselgesti tunduv kurbus valgus hinge kaugenevaid Tallinna tullesid vaadeldes. Oli hetkeks nagu kahju jätta omaksed, kodu ja kõik senine seljataha, et astuda tundmatu saatuse teedele. Kuid need mõtted hajutas varsti kaaslaste uljas laul.

Tartusse jõudes jääme oma kimpsudega ja kompsudega esialgu elama kaubavagunisse, kuna mindi linna vaatama, kuhu saadakse paigutada meid korterisse. Järgmisel päeval selgus, et meile oli ulaluseks määratud jaama lähedal asuv Eesti Üliõpilaste Seltsi maja. Kolisime oma kraamiga sinna varsti üle ja igapäev otsis endale sobiva nurgakese mõnes toas. Voodile ei maksnud mõeldagi, kuid kusagilt muretseti kohale suured põhukorrad ja valmistati asemed põrandale. Hangiti ka puid, köeti ahjud tuliseks ja mõne tunni pärast oli olemine päris hubane.

Kauaks meid siiski EÜS-i majja ei jäetud, vaid viidi kogu meeskond üle jõe, Peetri kiriku lähedal asuvasse koolimajja, kuhu jääme kuni Tartust lahkumiseni. Vahepeal võeti patarei jaoks vastu hobuseid, sõjamoona ja muud vajalikku varustust, mis võttis veel mõned päevad aega. Hobused olid enamikus maalt rekvireeritud ja nende koosseis seotõttu võrdlemisi kirju. Kuid üksikud hobused olid väga head ja kronusid ei leidunud nende seas ainustki. Patarei ülem keeldus lihtsalt selliseid vastu võtmast. Patarei relvastuseks saime Tartus kaks 42-liinilist Snecideri suurtükki, millega jääme lahutamatuult ühte kuni Vabadussõja võiduka lõpuni.

Olles sooritanud Tartus kõik vajalised toimingud, asusime Valka sõiduks rongile. Valga oli just samal ajal vaenlase käest tagasi võetud. Nüüd võttis patarei rongile laadimine märksa rohkem aega, kuna oli tegemist hobustega ja tüie varustusega. Valka jõudes otsiti seal püsivad ruumid patarei reservile, kuna lahingosa pidi kohe liikuma edasi liinile. Valgas hakkas elu minema juba harilikesse roobastesse ja elanikkond püüdis igal vähemalgi võimalusel avaldada tänu meie vägedele.

Mõne päeva möödudes asus patarei lahingkorras minema liinile. Esimesed tuleristsed otsustas patarei ülem teha suurtükkidele oma isale kuuluvas Piisa talus, mis asub Valgast 4—5 km kaugusel ja mis piiri ajamisel jäi Läti maa-alale. Suurtükid seati üles talu hoonetest paarisaja meetri kaugusele, põllule. Sihturiteks sai esimesele suurtükile Läänemaa mees B., teisele suurtükile viljandlane T. — mõlemad veneaegsed „bombardirnavotšikud“.

Kuna meie kahuritest ei olnud hulgal ajal lastud, siis ei teadnud keegi vastutada ka nende lukude ja raudade vastupidavuse eest. Seepärast,

kui granaat oli asetatud rauda ja võetud suund vaenlase seisukohtadele, seoti päästiku külge umbes 50 m pikkune köis, mille abil esimene laeng välja lasti. Kõlas kohutav pauk, kuid suurtükk jäi endisele kohale. Sama manööver kordus õnnelikult ka teise suurtükiga. Järgmised kõmakad päästis sihtur B. lahti juba lafeti külge kinnitatud pingil istudes, kuid T-1 jäi umbusk oma suurtüki vastu millegipärast püsima pikemaks ajaks ja päästiku lahtitõmbamiseks ta tarvitas ikka nõõri-

juppi, mis võimaldas tal seista väljaspool suurtükirattaid.

Patarei tuliristsed olid seega tehtud ja relvad näisid töötavat kõigiti korralikult. Varsti selgus, et vaenlase kiire taganemise tõttu ei saa meie Piisa tallu jääda kuigi kauaks. Varsti liikus patarei täies lahingkorras Valgast Härgmäe kiriku juurde ja sealt edasi paljudesse lahingutesse kogu Põhja-Lätis ja lõpuks kuni Riia tornide nägemispiirkonnani.

L-r. Soomusrong nr. 3, nagu teda mäletan.

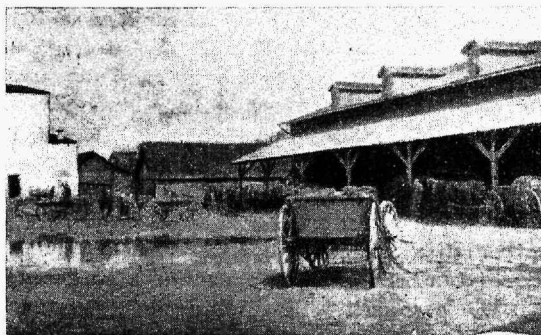
(Järg. Vt. „Vabadussõja Tähistel“ nr. 1 — 1940. a.)

H. Hakk.

Rong sõidab liinile.

Nüüd, mil Soomusrong nr. 3 oli enam-vähem valmis, hakkas ka mehi kogunema rongile. Tuli neid igast ilmakaarest ja igatemoodi: küll salkades, küll üksikult. Mõni tuli suure pambuga, mõni jälle käed risti seljal nagu jalutuskäigule. Tuldi nii kuis tulija juhtus olema. Näiteks meie tuntud 3. soomusrongi Jüri, kelle jalg juhtus tol ajal parajasti olema haige, tuli rongile lahtine mõök kepiks käes. Raske oli rongile tulnute hulgas algul teha vahet ohvitseri ja sõduri vahel. Ei olnud mingisuguseid tunnuseid ega õlakuid, kõik olid ühesugused „sellid“. Alles hiljem, kui rong astus tegevusse, saadi teada, kes on ülemus ja kes on alamus. Esimeseks rongi ülemaks oli kpt. Joh. Pitka poolt määratud leitn. E. Leithammel ja temale abiks al.-kapt. P. Laamann. Patarei ülemaks oli lipn. V. Thalheim, dessantroodu ülemaks oli leitn. G. Roosmann. Kõik ülejäänud ohvitserid jaotati roodudesse ja komandodesse. 21. dets. olime viimaks niikaugel, et võisime mõelda rindele

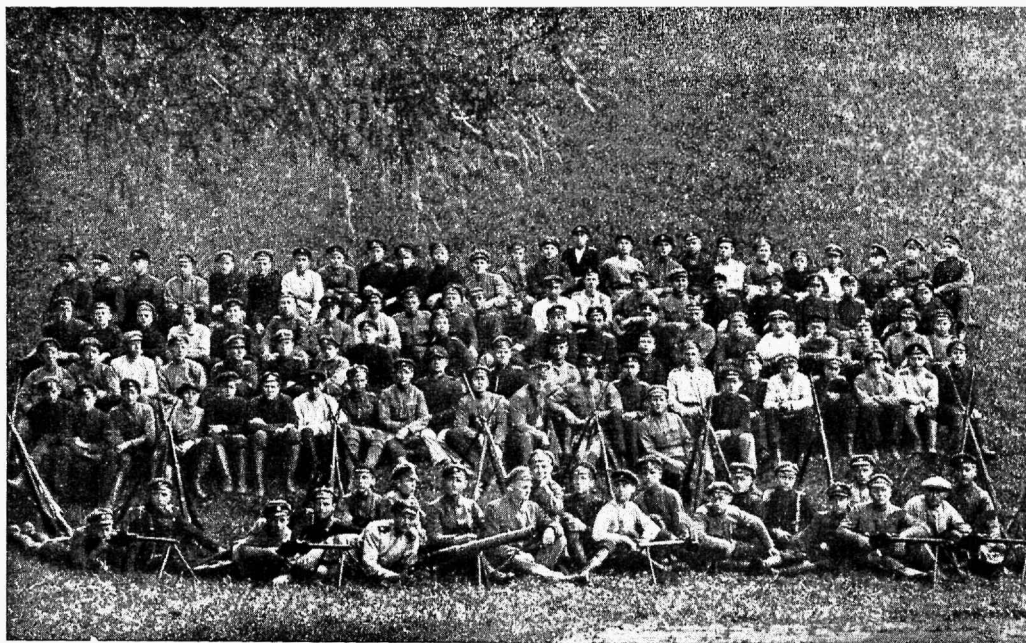
sõidu peale. Esimese kava kohaselt pidime välja sõitma 22. dets., siis aga muudeti see otsus millegipärast ja väljasõit toimus veel sama päeva hilisõhtul, s. o. 21. dets. Välja sõites oli rongil umbes 15 ohvitseri ja 100 sõdurit. Väljasõit toimus vaikselt, ilma igasuguse pidulikkuseta, kuid väga heas ja optimistlikus meeleolus, olugigi et sõnumid rindelt rääkisid vaid taganemisest. Kõige suurem mürategija siiski oli käreдавaimuga lipn. Vassermann, kes aina „lendas“ sõna otseses mõttes mööda rongi ringi. Kord jagas ta igasuguseid küskusid kuulipildujatevagnis, siis jälle patareis, hetk hiljem tormas ta juba veduri peale. Igalpool ja igaiühaga oli temal tegemist. Vahest oli ta ülihea, samas lubas ta jälle kõiki lasta maha, kes ta käskudele ja korraldustele ei peaks alistuma. Algul oli natuke veider tunne niisuguse käitumise juures, aga peagi harjuti tema iseloomuga ja ei pandud tema räuskamist enam nagu lähelegi. Kui rong jõudis Tapale, sõitsime koos 1-se soomusrongiga edasi Kadrina suunas kuni Udriku mõisani. Ilm oli päikesepaisteline ja vaenlast polnud silmapiiril näha. Siin tegime ka oma „konnadega“ esimesed proovilasud, mis järele sõitsime Tapale tagasi. 1-ne rong jäi liinile. Tagasisõidul tundsin korraka, et vagnid kuidagi tugevamini rappusid. Esialgu ei osanud sellele anda mingit tähendust. Peatasime rongi kohe ja hakkasime selgitama raputuse põhjust. Nüüd selgus, et sel ajal, kui meie olime Udrikus, oli vaenlase patrull pugunud meie seljataha ja raudteerööpmest suure tüki lasknud välja. Meie, kui alles vilumatud soomusronglased, sõitsime vigastatud kohast tähelepanemata osa vagunitega üle. Et ka vedur saaks üle, selleks aetasime katkisesse kohta kasepuuhalud ja vedur pääseski niimoodi õnnelikult üle.

Meie voore Petseri turul suvel 1919. a.

Tapa pommitamine vaenlase poolt, mis oli alanud juba enne meie rongi jõudmist Tapale, jätkus ka nüüd. Vaenlane oli oma patareile hea asukohta valinud Tõrma küla kõrgendikule. Nähtavasti oli tal ka hea salajane tule juhtija kusagil Tapal. Ka järgmisel hommikul jätkas vaenlane Tapa pommitamist samast patareist. Päeva jooksul lisandusid sellele uued patareid. Jaam ja pumbamaja said korduvaid tabamusi. Samuti sai kannatada ka raudteeliin. Imselt oli näha, et vaenlane püüdis tabada ka ronge. Meie rongide patareid vastasid ka, kuid nähtavasti suuremate tulemusteta. Olukord muutus järjest kriitilisemaks. Oli karta, et vaenlane tungib meile seljataha, sest

disid meid tagasitõmbuma. See oligi õieti meie rongi esimene tuleristimine. Järgmisel päeval tegid rongid hulljulge katse pimeduskatte all Tapale sisse tungida, et vaenlast sealt välja lüüa. Pimeduses liiguti pikkamööda Tapa poole. Ilm oli külm ja tuisune. Lõhutud tee parandamine nõudis pimedas palju aega. Kui meie kord Tapani jõudsim, oli ilm juba niivõrd valge, et sissetung nähtamatult oli võimatu. Pidime seekord tahes-tahtmata kavatsusest loobuma. Operatsiooni nurjumine ja asjata töö ning vaeva nägemine raudtee parandamisel langetas meeste tuju väga tunduvalt. Et meeleolu vähegi parandada, otsustati vaenlane kolme rongi ühise dessandiga Leht-

Tartu Kooliõpilaste Pataljoni 3. rood augustis 1919. a.

jalaväe osad olid külgedelt ärataganenud ja nende asukoht oli meile teadmata. Niisuguses segases olukorras oli kui mitte võimatu, siis vähemalt mõttetu Tapat katsuda hoida enda käes. Hiljem või varem oleksime ikkagi olnud sunnitud väljataganema ja mis jaoks siis asjata riskeerida. Ei olnud ju meil nagu nii üleliigseid vägesid.

Pea saimegi käsu Tapa jätta maha ja asuda Lehtse joonele. Taganedes jätsime kõik sillad ja raudteeliini terveks, eeldusega, et neid läheb meile varstigi tarvis. Esimese piha varahommikul sõitis rong Lehtsest Tapa suunas välja luurele. Jõudes Tapa semaforini leidsime, et tee on ees purustatud ja edasisõit takistatud. Vaevalt saime peatada rongi, kui meie pihta avati patarei tuli. Meie „konnad“ vastasid oma tulega. Vaenlase mürsud langesid päris meie rongi lähedale ja sun-

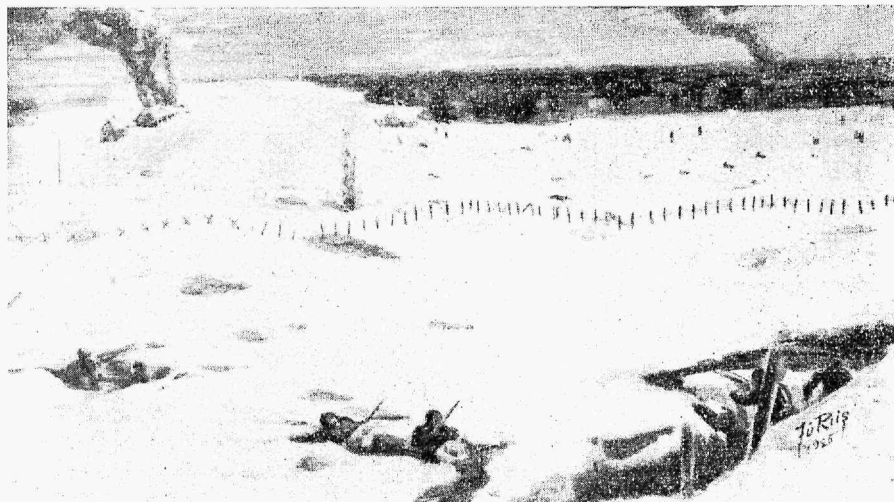
nest ja Annemõisast lüüa välja. Kapten Irve juhtimisel olev dessantosa puhastas Lehtse mõisa, kuid kandis ka inimkaotusi. Annemõisale pealetungiva dessantosa, kapt. Pauluse juhtimisel, käsi käis aga palju halvemini. Mõisa ründamisel laskis vaenlane hästivarjatud ja kaitstud seisukohtadel ründajad võrdlemisi lähedale ja avas siis marutule kuulipildujatest ja püssidest. Ründajad viskusid lumme. Teistkordsel rünnakul lõi aheilik kõikuma. Noored vilumatud koolipoisid läksid segamini. Kolmas rünnak nurjus hoopis ja dessant hakkas taanduma. Kaasa tassiti siiski ka kõik haavatud ja surnud. Üliõpilane Naaris toodi väheste elumärkidega meie rongile. Ta suri Tallinnas 15. jaanuaril. Ta oli saanud endale kuuli otse suhu. Ka need operatsioonid ja kaotused olid asjatud. Annemõisa jäi vaenlaselt võtmata ja ka

Lehtse mõisa tuli tagasi anda, sest ka jalaväeosad olid tõmbunud tagasi. Ka rongidel ei jäänud teist teed üle kui taganeda Aegviitu. Seal saime 28. det. omale kapt. Laamani asemel rongi ülemaks kapt. Luiga.

Energiline uus rongi ülem ei annud meestele aega norutamiseks. Esi-algu tuli rongil veel taganeda, kuid varsti oli sellel ka lõpp. Pööre saavutati ühisel nõul ja jõul teiste rongide ja jalaväeosadega. Ja see oli tõesti ka kõige viimane aeg. Kui oleks veel üks jaamavahegi taganatud, siis oleks kindlasti hulk mehi rongidelt läinud minema. Sest alaline taandumine, millele ei näinud tulevat lõppu, mõjus meeskonna meeolule rusuvalt. Mitmed meestest ei uskunud enam, et suudame üldse veel vaenlasele panna vastu. Mõningad mehed tegid isegi tasapisi ettevalmistusi rongilt lahkumiseks, kui veel peaks taganetama. Oodati põnevusega ka soomlasi abiks. Et aga neid veel ei tulnud, siis tekkis kahtlus, et jutt soomlastest on ka lihtsalt väljamõeldus. Ka ülemus näis seisukorra üle tundvat tõsist muret.

Sagedased sõidud Tallinna ning alalised omavahelised nõupidamised paistsid ka sõduritelegi silma. Ühel heal päeval, kui Soomusrong nr. 1 jälle sõitis Tallinna, arvati et nüüd on seal vist rahutused puhkenud lahti. Et rong sõitis remonti, seda ei tahtnud paljud nagu uskuda. Kui veel lisaks kõigele meie rongi telefonistid teatasid, et ühendus Tallinnaga on katkenud, siis suurendas see veelgi kahtlust, et Tallinnas asjad pole enam täitsa korras.

Sõjalised sündmused tõmbasid õnneks aga täie tähelepanu varsti oma peale. „Rongivana“ (nii nimetati omavahel kapten Luigat) tegi korralduse, et 3 ohvitseril ja 28 sõduril tuleb kohe Anija mõisa kaudu tungida Priske ja Kõrve küla sihis. Salga juhiks määrati leitn. Roosmann. Samasse rajooni saadeti ka osa Soomusrong nr. 2 dessanti samade ülesannetega, s. o. Priske ümbruses vaenlase edasitung seisma panna ja võimalikult nad oma seisukohtadelt liiua välja. Öösel Kõrve küllasse jõudes hakati kohe kaitset korraldama. Panime välja valvepostid ja seadsime üles kuulipildujad ootamatu kallaletungi vastu. Samal otstarbel korraldasime ka luurekäigu. Luurel selgus, et mit-

Meie kaitsepositsioon Narva rindel kaitsevahingute ajal 1919. a. lõpul.

mes ülejõe talus oli vaenlane sees. 2. jaanuari hommikul oli meil lahing pealetungiva vaenlasega, mille lõime tagasi. Nähtavasti ei meeldinud see hästi vaenlasele ja nad kordasid katset lipn. Vasermann'i salgale, kes asus Raudjalal, meist lahus. Seal läks „mulin“ nii ägedaks, et „Vaska“ oli sunnitud taganema, kaasa tuues oma kaks haavatut. 2. soomusrongi ja 5. jalaväepolgu mehed olid sunnitud taganema ka Priske saeveskist. Nüüd läksid meie rongi luurajad, kes rongilt olid alles kohale jõudnud, vaenlasest tooma teateid. Liigjulgusega mindi vaenlasele peaaegu sülle. Mõned luurajad langesid vangli. Üldiselt oli meie olemine Kõrve küllas päris vilets. Ei saanud korralikult süüa ega puhata. Rongi kaks suuremat naljahammast Brakel (Parel) ja Peebus magasid siiski ühe öö kusagil talus suures leivaahjus. Hommikul ahjust välja pugedes nad kiitsid, et küll oli pagana hea ja soe magada. 3. jaanuaril tegi vaenlane jälle mitu katset meid Kõrve küllast liiua välja, kuid sai meie käest sugeda. See kõik tõstis tunduvalt meie meeste tuju. Et 5. jalaväepolgu 5. rood ja 2. soomusrongi dessandiosa Priske saeveskist vaenlase tugeval surve all olid sunnitud lahkuma, siis otsustati Priske uuesti vaenlaselt tagasi võtta. Selleks koondati kapt. Krulli juhatuse all kõik kohapeal käepärast olevad jõud. Lõök kavatseti anda jälle pimeduskatte all, ootamatult. Kogunes ligemale 100-meheline salk. Umbes kell 10 õhtul tungisime metsast vaenlasele suure raginaga kallale. Ägedas võitluses ei suutnud vaenlane meie survele panna vastu ja hakkas peagi kiirelt ja korratumalt taganema, maha jättes suure hulga surnuid ja haavatuid. Meie kaotused olid 12–15 meest haavatutena; kas langenuid ka oli, seda ma enam ei mäleta. Saime sõjasaagiks hobuseid väljaköögi, padroneid, püsse, 2 telefoniaparaati jm. Ka saime kätte eelmisel päeval vangilangenud J.

Nõmme. Tal õnnestunud vaenlase käest jalga lasta. Kahe temaga koos vangilangenuid saatuse kohta ei teadnud ta midagi. Nii lõppes see retk. Suurem osa mehi läks hommikul rongile tagasi, mina jäin 8 mehega veel Anija vallamajja.

Umbes kella kahe ajal saime ka meie vabaks ja tahtsime kiiresti jõuda rongile. Keegi meist ütles tundvat otseteed Kehrasse ja ta hakkas meile teejuhiks. Tahtsime sellega võita aega. Anija vallamaja juurest võtsime suuna umbkaudselt Kehra raudteejaamale. Tõsi küll, algul paistis, et meie teejuht tunneb teed hästi. Umbes ühetunnilise käimise järele jõudsimetsaserval asuva üksiku talu juurde. Siin aga selgus, et teejuht päris kindlasti teed enam ei tunne. Et hoiduda eksimisest, siis läksime talust teed küsima. Tee juhatamise asemel tahtsid hirmunud taluelanikud ko-

Grupp soomusrongide ohvitseride suvel 1919. a.

Istuvad vasakult paremale: kapten E. Lundborg (rootslane, soomusauto „Kalevipoja“ ülem, 1919.—1920. a.), kapten Uus, al.-leitn. Behrsinsch; seisab kapten Kartus.

dunt panna jooksu, nähes relvastatud mehi tulevat õuele. Suure vaevaga läks meil korda neile teha selgeks, et meie ei ole ei vaenlased ega ka röövlid, vaid Eesti Vabariigi sõdurid. Muidugi polnud neil aimdust ka üldisest olukorrast. Peale tublit selgitustööd palusime meid väljajuhatada raudteele ja võimalikult Kehrale lähemale. Esimese heameelega hakkasid kõik taluelanikud korraga meile juhutama teed, millisest virvarrist meie mitte kui midagi ei saanud aru. Siis pörutas vanamees, nähtavasti peremees, järsku pererahvale peale: „Vait, teie ei tea kedagi.“ Võttis sellepeale pliiidi alt hõõguva sõe ja vajutas selle täislaetud piibule. „Lähme,“ sõnas ta meile, „ma viin teid ise õige tee otsa peale.“ Võttis siis varnast kar-

vase talimütsi ja avas ukse õue. Väljas viis ta meid metsasihile. Siin käskis ta meid sihti mööda edasi liikuda ja ära keerata sellelt alles neljandale sihile vasakultpoolt arvates. (Naised toas seletasid midagi teisest või kolmandast sihist.) See siht pidi viima otsejoones välja raudteele.

Kui vanamees oli oma seletuse lõpetanud, hoiatasime teda, et ta meile annaks õiged andmed. Vastasel korral käib tema ja ta perekonna käsi halvasti. Kui ta aga veel kord oma seletust kinnitas ja selle tõenduseks isegi nõus oli meiega tulema kaasa raudteeni, siis jäime uskuma. Et taat oli nii kindel ja tal hirmunud naispere jäi üksi koju, siis loobusime tema kaasatulekust ja asusime iseseisvalt teele. Algul oli sihitee väga hea ja nähtavasti paljukasutatav. Kui aga määratud kohast ära keerasime, siis olime meie küll vist esimesed, kes sel talvel seda sihti kasutasid. Igatahes meie ees ei olnud ainustki jälge. Vahepeal oli aga ilm täiesti pimenenud. Võõras ja tundmatu tee oli äärmiselt igav. Igauks meist püüdis võimalikult kiiremalt jõuda rongile, sellepärast oli käigusamm väga kiire. Niimoodi marssides jõudsimetsakraavini, mis meie tee põigiti lõikas läbi. Kraav oli truibita ja tuli ületada hüppega. Kui järjekorras ületasin kraavi, jäin ma paremat jalga pidi kinni porisse. Kartes, et ka teine jalg vajub porri, tõmbasin parema jala järsku porist välja. King aga kadus selle juures jalast. Asusime kõik kinga otsima lume ja pori pudrust. Raikasime peaaegu kõik kaasasolevad tuletikud, aga king jäi leidmatuks. Oleksime ehk veelgi otsinud aga käed külmetasid hirmsasti märjas poris kobamisest. Polnud parata, tuli leppida olukorraga. Esimese vihaga lubasin küll paljajalu minna rongile, kuid juba paarikümne meetri järele oli pakane jaol. Lähimärg jalga hakkas hirmsasti külmetama, aga jalga ei olnud midagi panna. Viimaks üks kaaslane andis mulle oma suure labakinda. Selle abil sain edasi umbes kilomeetri võrra, siis kadus see näruna lumme. Teist kinnast enam ei ohverdatud, sest need läksid igale ühele endale kibedasti tarvis ja nende abi oleks olnud ka üürrike. Et ikka midagi jala ümber pidin panema oli päris kindel, aga mida? Vanasõna ütleb, et kus häda kõige suurem, seal on ka abi kõige lähedasem. Korraga tuli mulle meelde, et sellises olukorras kaelasall on täiesti liigne luksus. Võtsin oma kodukoetud pika ja paksu salli kaelast ja mässisin külmetava jala selle sisse. Üks kaaslastest andis oma püssirihma sidumiseks. Nüüd oli jalg tublisti kaetud. Selle hiigelkarukä-paga jõudsin ka mina teistele järele raudteele. Sealt hakkasime mööda raudteed sammuma Kehra poole, mis meist enam just väga kaugel ei olnud, nii umbes kilomeetrit kolm. Rongile jõudes olime kõik õudselt näljas ja väsinud ja mina peale kõige hädade veel paljajalu. Hirmsasti kahju oli

lakk-kingast. Soo ja pool-
 ähmase valgusega va-
 gunis tundsin korraga, et
 toidulõhn tungib ninna,
 tekitades metsikut söögi-
 isu. Kui mulle söök too-
 di kätte, kadus sõduri ka-
 teljoki täis tangupudru
 mis välkus ja teist nii
 palju kohvi veel järele.
 Siis tegin hea „pläru“.
 Järgnes tinaraske uni.
 Järgmisel hommikul oli
 mu esimeseks mureks kust
 saab jalanõusid, üks kõik
 milliseid. Rongil taga-
 varasid ei olnud, seda ma
 teadsin. Sall ka enam
 ei kõlvanud, sellest olid
 jäänud järele vaid riis-
 med. Kõik rongi „sellid“
 võtsid mu murest osa
 ja lubasid jõudumööda
 aidata. Umbes lõunapai-
 ku tuligi üks „sell“ vildid
 kaenlas minu juurde ja
 ütles „Säh, katsu, kas on
 parajad“. Kust ta nad
 välja võttis, pole teada
 tänapäevani. Parajad
 olid nad küll, isegi veidi
 suurevõitu, aga vasaku
 jala vildil oli kahjuks lii-
 ga suur auk sees. Muidu
 olid aga päris kenad ja-
 latsid. Mõtlesin iseeneses,
 et lappi saaks ju kas või
 mõnest sinelisabast või
 kasukahõlmast, aga pol-
 nud jälle niiti ja nõela.
 Tõmbasin vildid siiski
 jalga ja läksin vagunist
 välja. Jaamatööliste leh-
 malaudas toppisin vilti-
 de põhja kuivi õlgi, et
 need ei loksuks. Eks käies
 õled pudenenud jälle kat-
 kisest kohast välja. Pa-
 rajasti kui ma olin kaaslastega vagunitrepil ela-
 vas jutuajamise eelmise päeva sündmustest, süü-
 tas üks „võrukael“ vildi august väljatunginud õled
 põlema. Sa pagan küll, ära tahtis jalakanda kõr-
 vetada. See „sell“ pärast ise seletas, et ega ma
 siis sellepärast halba tahtnud teha, ma ainult
 soovendasin su külmanud „apsatit“. Tuli andestada,
 sest „sellil“ oli tuline õigus. Et hoiduda järje-
 kordsest süütamisest, läksin ühe raudteelase kor-
 terisse ja palusin endale niiti ja nõela vildi paika-
 miseks. Tubli töölinaine aga võttis ja lappis ise

Vaenlase suurtükitelest aprillis 1919. a. kannatada saanud Narva
 katoliku kiriku torni tipp mahakukkununa.

mu vildi päris meisterlikult kinni. Mul oli tõsiselt
 heameel selle üle. Kui ma talle vaeva eest raha
 pakkusin, ütles naine. „Las olla pealegi, sõdurist
 mees, ei selle käest ole võtta midagi. Need mõned
 nõelapisted pole tehtud raha eest.“ Ütlesin „head
 aega“ ja lahkusin sõbralikust perest. See aeg,
 kui meie Priskel rabelesime, olid Kehras olijad
 puhastanud raudtee ümbruse vaenlasest kuni
 Mustjõeni.

(Järgneb.)

SOOMUSRONG NR. 2

PEALETUNGIL TAPA JA TARTU SIHIS.

Res.-kapten V. Songi.

1. jaanuaril 1919. a., Aegviidu jaama maha jättes, taandusid soomusrongid kuni Kehra jaamani, kus jäädi peatuma. Kehra jäi ka meie taandumise viimseks punktiks.

2. jaanuaril algas meie vägede üldine pealetung kogu rindel. Soomusrongidele oli tehtud ülesandeks toetada pealetungil 1., 4. ja 5. jal.-polgu osi. L.-r. soomusrongid nr. 1., nr. 2. ja nr. 3. väljusid Kehra jaamast 3./4. jaanuari ööl, asudes ühes oma dessantosadega, jalaväe toetusel, ründama vaenlase seisukohti Priske ja Arudevahe juures.

See löök näis vaenlasele tulevat ootamatalt. Vaenlane paisati korratult taganema. Temale ei antud aega taandumisel ennast koguda, vaid meie väeosad surusid järjekindlalt ja tugevalt peale.

Raudtee ümbrus Kehrast kuni Aegviiduni puhastati vaenlasest ühe päeva jooksul. 5. jaan. ründasid soomusrongid vaenlase seisukohti juba Aegviidu juures. Siin avaldas vaenlane veel vaid nõrka vastupanu, jättes maha oma staabid, dokumente, kihutuskirjandust, igasugu varustust jne.

Jäneda küla juures vallutas Soomusrongi nr. 1. dessantosa vaenlase patarei: 3 kerge- ja 1 raskesuurtüki.

Ilma suurema vastupanuta liikusime Aegviidust Lehtse jaama poole. Seal pani vaenlane soomusrongidele juba ägedamalt vastu. Sattusime korduvalt šrapnellitule alla, kuid meie kaotused olid siiski võrdlemisi väikesed — ainult mõned üksikud kergestihaavatud. Kuulipildujatetule ja dessantosadega löime vaenlase mõnetunnilise lahingu järele ka siin tagasi. Lahingutegevusest võtsid siin osa kõik meie kolm soomusrongi. Taanduma löödud vaenlane oli jätnud Pruuna mõisa maha mitmesugust riidevarustust ja muud kraami.

Tapa juures pani vaenlane veelgi tugevamalt vastu. Soomusrongid nr. 1. ja nr. 2 saatsid oma dessantosad välja, et haarata vaenlast tiibadelt, kuna soomusrongid tungisid otse edasi. Pealetung arenes kõigiti soodsalt.

9. jaan. tungisid Soomusrongid nr. 1., nr. 2. ja nr. 3. üksteise järele Tapale sisse, olles kogu

aeg vaenlasega tulevahetuses. Tapa aleviku vahel jätkus veel võitlus edasi, kui soomusrongid olid juba vallutanud raudteestaama.

Igalpool paistsid äsjase võitluse jäljed silma — jaamahoonet olid tabanud meie mürsud mitmest kohast ja purustanud aknaid. Alevikus oli paar maja süttinud pommitamisest põlema. Tuli suudeti aga kohe kustutada. Et vaenlasele taganemisteed ära lõigata, selleks pidime Tapalt kohe tungima edasi. Oli juba õhtune videvik kui soomusrongi oma edasitungi Tapalt jätkasid Tamsalu sihis. Nüüd asusid eesotsas Soomusrong nr. 1. ja nr. 3., kuna nr. 2. jäi opereerima Tapa raudteesõlme ja teiste soomusrongide vahele.

10. jaan. vallutasid Soomusrongid nr. 1., ja nr. 3. Tamsalu, Kiltsi ning Rakke jaamad. Vaenlane avaldas siin kohati vaid nõrka vastupanu, mis kiirelt likvideeriti.

Pärast Rakke jaama vallutamist jätkasid Soomusrongi nr. 1 ja nr. 3 edasitungi Vägeva jaama suunas, kuna Soomusrong nr. 2. jäi opereerima Tapa ja Rakke jaamade vahele üle raudtee taganevate vaenlase vägede likvideerimiseks. Tapa raudteesõlme, Tamsalu ja Kiltsi vallutamiseks oli vaenlase taganemisteed oieti juba suletud. Et pääseda, tuli vastase osadel, kes olid veel jäänud paremalepoole raudteed, teha läbimurre üle raudtee, kus soomusrongid neid löid tagasi või hävitasid.

11. jaan. väljus Soomusrong nr. 2 Tapalt kell 15.00 Tamsalu sihis, et pidada sidet Vägeva jaama lähedal opereerivate Soomusrongide nr. 1 ja nr. 3.-ga ja ühtlasi kinni pidada üle raudtee taganevaid vaenlase osi. Olime jõudmas Tamsalu jaama, kus algas kuuskedehekk raudtee ääres, kui korraga metsatukkast, paremalpool raudteed, ilmus lagedale vaenlase eskadron, kes kihutas „tuhatnelja“ otse raudtee poole.

Vaenlane nähtavasti ei märganud meid õigel ajal või märkas ta meid liiga hilja, et ta tagasipöördumiseks enam ei leidnud mahti. Eskadron tormas otse soomusrongi külje alla ja püüdis raudtee ääres oleva kuuskedeheki varjus soomusrongist kihutada mööda. See oli julge võtte, mis sai aga ka eskadronile saatuslikuks.

Oleks nad meist mitte püüdnud mööda kihutada, vaid soomusrongile vastupidises suunas katsunud põgeneda — oleks see vahest ka ehk õnnestunud

Vaenlase ootamatu ja kiire ilmumine hämmastas meid esimesel silmapilgul, sest ta tormas meile sõna tõsisel mõttes otse kaela, enne kui veel saime avada relvadest tule. Kuulipildujad hakkasid nüüd rongilt küll kohe tulistama raudtee äärt mööda, kuuskedeheki tagant kiirelt kihutavate ratsanikkude pihta. Nende õnneks oli meie tabavus aga väike, sest kõrge raudtee äär ei võimaldanud raudteest palju madalamale juhtida tabavat tuld. Sellega oli vaenlane arvestanud päris õieti, kuid mitte sellega, et rongi esiotsa suurtükiplatvorm võis ettepoole anda tabavat šrapnellituld nende pihta.

Parajasti kui vaenlase ratsanikud üksteise järele olid rongist möödakihutamast ja väljajõudmas lagedamale kohale, avatigi meie soomusrongi suurtükist šrapnellituli nende pihta. Juba teise lasuga oli nende rivi löödud sega-

mini. Ratsanikud püüdsid olukorda päästa sellega, et kihutasid mitmele poole laiali, kuid meie pidev šrapnellituli otse neid maha, nii et kogu väljak raudtee ääres kattus langenud ratsanikkude ja hobuste laipadega. Vaid üksikute ratsanikkudel läks korda pääseda terve nahaga.

Suurem jagu langenuid ratsanikke ja hobuseid olid nähtavasti saanud surma silmapilkselt. Igatahes pärast lahingut ei leidunud nende hulgas enam elavaid. Küll liikusid aga mõned terveksjäänud hobused ilma ratsanikkudeta ringi. Korjasime kokku sadulad, mildest täitus pool vagunit. Üks kooliõpilastest, kes teenis kuulipildurite komandos, tõi lahinguväljalt ära ühe langenud ratsaniku haruldase kunsti-pärase mõõga hõbedast peaga, mis oli Kaukaasia kunstitöö.

11. jaan. 1919. a. vallutasid soomusrongid Vägeva jaama, kust L.-r. Soomusrongid nr. 1. ja 3. algasid pealetungi Tartu sihis. Soomusrong nr. 2. pidas valveteenistust ja puhastas vaenlasest raudtee ümbrust.

VÄIKEMEES . . .

J. Pert.

On vahest kuulnud huvitavaid lugusid noortest kangelastest Vabadussõjas. Allpool lugu ühe väikese mehe kangelasteost Vabadussõja algpäevil.

See sündis jaanuarikuu esimestel päevadel 1919. a. Meie väeüksused, taandudes vastase ülekaalu ees, olid jõudnud välja Kehra joonele. Sõjalini viimaks peatus siin.

Sel ajal vastane tegi kõik, et luua sidet meie tagalaga, et Tallinnas õhutada mässumeeleolu, et meelitada hulkasid sõjaväe seljatangaga välja astuma.

Rinne oli pikk. Valitses talvekuu külm. Ööd olid pimedad ja tuisused. Sõdureid oli kaitsel hõredasti. Oli siis ka võrdlemisi kerge läbi meie kaitseliini lipsata.

Ühel talvekuu õhtupoolikul Kehra külla Idu tallu astus sisse vaenlane, ilmselt mingi ülemus. Niipea, kui ta tuppa tulnud, tõstis ta revolvi ja lausus:

„Kes katset teeb välja minna, selle lasen otsekohe maha. Ma vajan hobust. Rakendage kiiresti hobune ree ette. Tõrkumine oleks mõttetul!“

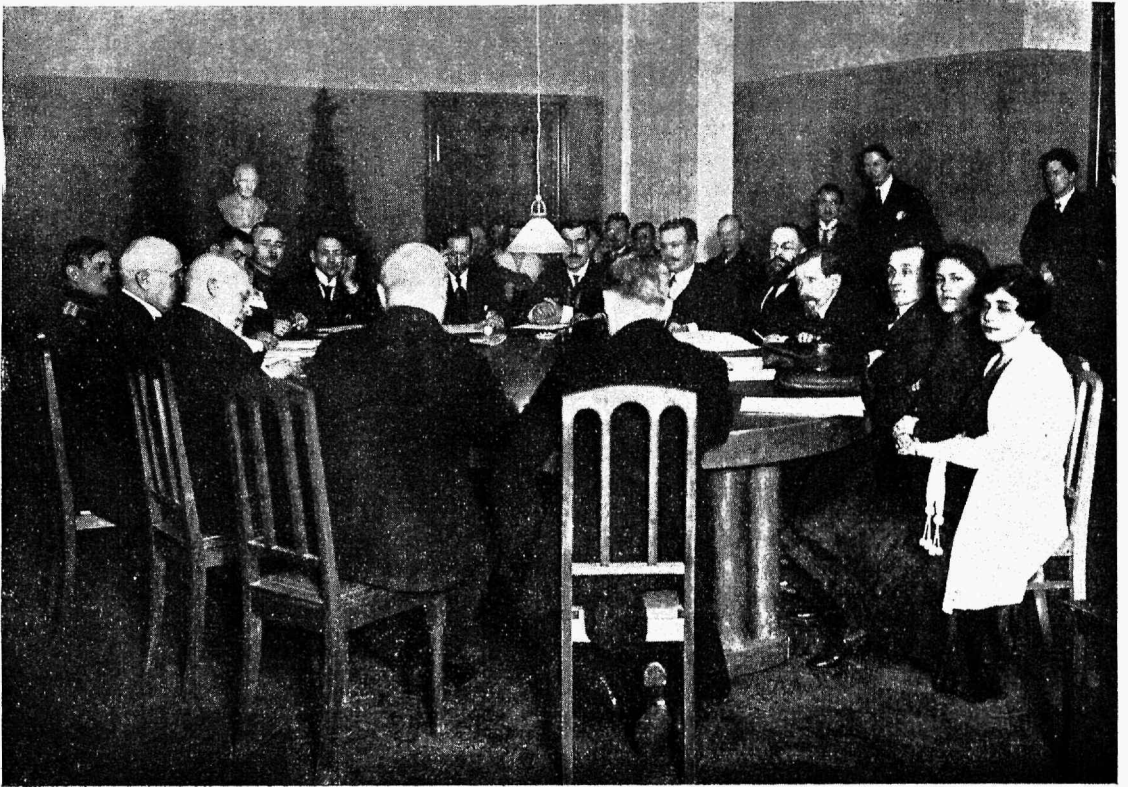
Talus oli kodus vana peremees ja perenaine, ja veel üks noorem naine ning umbes paariteistaastane väike Kusti. Abi polnud kusagiltki loota. Tuli alistuda. Peremees asus

end riidesse panema. Teised kõik vaikisid tummalt. Kuid poisi peas tärkas mõte. Poiss hiilis tagakambri. Sealhkaudu ei viinud küll välja ust, kuid väike aken aga avanes maha tahakülge.

Pikemalt järele mõtlemata asus poiss kiiresti akent avama. Kui selle saaks lahti ja akna kaudu välja — jaamas seisavad ju soomusrongid, viiks neile sõna... Nii valmis tal mõte.

Ees olid aga kahekordsed aknad, kõvasti kinninaelutatud. Taskunuga oli ainuke vahend, mis poisil oli kasutada. Tasa, käed värisedes, kuid nobedasti meisterdades — andsid aknad viimaks järele. Poiss hüppas välja. Nüüd ta alles taipas, et oli lumehanges paljajalu, jaamani oli aga umbes 2 km maad. Mis sellest! Lumehanges oli varemaltki jookstud! Kunagi aga polnud säärast ülesannet olnud — sõnumit viia sõdureile, et vaenlane on siinsamas õuel, revolver käes ja sunnib hobust rakendada, et siis kiiremini kihutada omade juure, läbi meie kaitseliini.

Veereva kerana, poolpaljana, talveõhtu pakases, paljajalu poiss jõudis viimaks jaama, kus seisiski meie soomusrong, nagu ta seda lootis.

Eesti-N. Vene rahukonverentsi istung Tartus jaanuaris 1919. a.

Ta tuli hingeldades sõdurite juure ja jutustas. Paari hetke järele oli sõdureile olukord selge. Viis soomusronglast haarasid püssid ja varustasid endid laskemoonaga. Ning algas jooks. Poisi haaras üks sõdur omale sülle ja mähkis ta soojendamiseks oma kasukasse.

Hobuse rakendamine oli nähtavasti veninud. Peremees ise tegi kõik, et see nii kiiresti ei läheks.

Kui meie sõdurid jõudsid Idu talu värvasse, kihutas parajasti õuelst välja hobune, peal vaenlane. Kajas hüüe „seis“! Sellele vastuseks lajatusid piitsahoobid hobusele, kes nüüd pöördus lagedale, et kihutada üle väljade oma sõitjaga püüdjate eest.

Siis aga sähvatasid püssid. Tuleleeki lõi õhtuämarusse. Läbi õhu vingusid kuulid. Kuni hobune viimaks peatus. Soomusronglased oskasid sihtida hästi. Reel leiti vastase laip.

Kõik see sündis väikese Kusti silmi all.

„Poja“, nii lausus sõdur, kes teda oma kasukahõlmas tassis, „paneme sind nüüd tuppa ahju ette sooja“. Jumalagaajatuks silitas ta poisi pead.

Vana peremees sai tagasi oma hobuse

ja ree, mis kandis värsked verejälgi. Ta oli õnnelik ja kurb. Õnnelik, et sai tagasi hobuse, ja kurb, et see maksis kellegi elu, kuigi vaenlase elu. Oma tänulikkust sõdurite vastu aga ei suutnud ta kuidagi avaldada, ta silmad aga särasid hellusest. Nii suur hirm oli hetk varem ja nii suur vabadus ja kergus oli nüüd jälle.

Sõdurid seisatasid viivu õuel. Nende näod olid tõsised, kuid nende silmad naeratasid, sest nad lugesid vana peremehe kui ka perenaise nägudelt kõikide eesti isade ja emade tundeid. Ka tänulikkus peegeldus seal.

Soomusronglased alustasid teed tagasi rongile, kuna iga hetk võis neid seal jälle hädasti olla vaja. Lumi rudises nende jalgade all. Sammud kaugesid. Sünges, tuledeta, jääkülmas ja täis üllatusi öös leidis ometi veel sõnutut tröösti südameile, et kus häda suurim, seal ka abi kõige lähem.

Väike Kusti, end ahju nurgas soojendades, polnud veel vabanenud läbielatust: vaenlase ähvardav revolver, metsik jooks paljajalu lumes, sõdurid püssidega, hobuse kihutamine, paugud — ja surmukeha... kõik see kerkis ikka jälle ja jälle uuesti ta silmi ette.

8. jal.-polgu 10. rood

J. H. Kadastik.

NARVA KAITSEL SÜGISEL 1919. A.

Novembrikuu keskpaigas 1919. a. sai 8. jalaväepolk, viibides tol korral Põhja-Lätis, käsu siirduda Narva rindele. Põtalovo-Ramotskoje raudtee ühes väiksemas jaamas laaditi polk rongile. Mind määrati ühe ešloni korrapidajaks ohvitseriks. Oli hilisõhtu, kui rong hakkas lähtekohast liikuma. Igas peatuskohas ja jaamas oli mul rohkesti tegemist igasuguste teadete hankimisel ja korralduste tegemisel, millest tuli alata informeerida ka polgu ülemat al.-kapt. O. Sternbeck'i. Rongi liikumine toimus öö jooksul Läti territooriumil siiski enam-vähem korralikult, ilma suuremate vahejuhtumisteta. Kuid kui varasel koidikul olime jõudnud Valga lähedale, lakkasid korraga vedurirattad töötamast. Selgus, et veduril oli küttematerjal otsas. Informeerisin olukorrast polgu ülemat.

Valgast kutsuti nüüd kiirelt kohale teine vedur, mis ešloni toimetas edasi. Tartu jaamas peatus kasutasid mitmed sõdurid juhust oma kodulinna külastamiseks ja hüppasid rongilt maha. Nad puudusid mõned päevad ja loeti desertiirideks.

19. nov. 1919. a. Narva jõudes, paigutati meid Vestervalli kasarmutesse. Äsjailmunud väeosi külastas ka 1. diviisi ülem kindral A. Tõnisson. Ta selgitas ohvitseridele kaardil olukorda Narva rindel optimistlikult.

Kuid, kahjuks, meie roodu meeskond ei jaganud sarnast optimismi täiel määral. Seda küll keegi avalikult ei väljendanud, aga see selgus tegelikult peagi.

10. rood määrati 4. jalaväepolgu üksuste toetamiseks, kes olid vaenlase pealetungi surve all Ropša küla jätnud maha. Rindele ilmudes kohtasime neid Mertvitsa külas. Seal peatusime ka meie ja jäime ootama käsku edaspidiseks tegevuseks. See saabuski hilisõhtul. Meie rood pidi asuma Arsia külla, kuna 4. polgu osad asusid Ilkinos. Meeskonna rivistamisel selgus, et roodus puudus 3 sõdurit. Nad olid läinud üle vaenlase poole. Kõige halvem oli see, et nende hulgas oli ka roodu kirjutaja, kes oli enesega viinud kaasa ka dokumente.

Arsia külas roodu ülem leitn. Peep paigutas meeskonna majadesse ja asetas kuulipilduja sama maja eeskotta, millesse asus ise. Minu saatis ta ühe rühmaga välja öisesse valvetõkkeesse.

Oli arvata, et vaenlane teeb rünnaku Arsia külale põhjapoolt; selles suunas pidasime siis ka hoolsat valvet. Oli pime öö. Aeg jõudis juba mõni tund üle kesköö, kui äkki lääne suunast hakkasid vinguma kuulid põiki meie rinnetpidi. Varsti kõ-

las vaenlase üldine „hurraa“ ja vaenlase meeskond formas ööpimeduses Arsia küla peale. Meie valverühm taandus Ilkino küla poole. Üksikud teadsid rääkida, et roodu ülem ltn. Peep ja lipn. Siilaberg olevat langenud vaenlase kätte, samuti ka nende asukoha eeskojas asuv kuulipilduja. See teade tumestas kõikide meeletu. Ilkino külla jõudes informeerisin sealasuva 4. polgu osa ülemat olukorrast. Ta tegi kohe vastavad korraldused, kuna oli arvata, et koidu eel rünnatakse ka Ilkinot. Umbes tund aega hiljem ilmus lipn. Siilaberg ja tema järele varsti ka roodu ülem ltn. Peep Ilkinosse. Nad olid tõepoolest sattunud vaenlase kätte, kuid ööpimeduses õnnestunud neil põgeneda. Roodu meeskonnast jäi sel (24./25. nov.) ööl kadunuks 15 sõdurit. Koidu ajal algas vaenlane rünnakult suurtükiväe toetusel ka Ilkino külele, kuid see rünnak löödi tagasi.

Ilkinost hiljem taandudes asus meie rood uuele kaitselehelile Feodorovka ja Karostelli külade vahelisele metsaservale. Meie ees oli avar heinamaa ja seljataga tihe kuuse- ja männimets. Paremat positsiooni ei võinud meie soovida. Sellelt tulelehelilt meie enam ei taandunud sammugi, ehkki siin tuli liüa väga ägedaid lahinguid. Suureks pahaks oli siin kogu aeg aga see, et 10. roodul (eriti minu rühmal) ei olnud üldse olemas mingisugust korralikku varjendit ega ka kaitsekraavi. Selle peale vaatamata olid mehed vaenlase rünnakul, olgu see öösel või päeval, alati kõik oma kohtadel laskevalmis.

Tavaliselt algasid vaenlase rünnakud ikka hommikupoolsel ööl ägeda suurtükiväe, millele järgnes kuulipilduja- ja püssituli. Sõdurid haarasid siis kohe omad püssid ja jooksid kuuliderahe all oma kohtadele. Kõik vaenlase ägedad rünnakud, niihästi öösel kui ka päeval, nagu need olid 12., 17., 21. ja 28. detsembril, löödi visalt tagasi.

... aga jalanõud

ostke

„RAUDNAHAST“

Estonia puistee 13
Kõnetraat 316-20

ARSENALI

kal. 0,22 sportpüssid valmivad märtsikuus 1940. a.

Nende hind — kr. 110.— tk. (koos dioptersihikuga ja rõngas-tulpkirbuga).

Lähemaid andmeid püsside kohta annab Arsenali Tehnikajaoskond, Tööstuse tän. 51, telefonid 63 ja 65 (Arsenali keskjaam nr. 416-86), või Kaitseliitlaste Tarveteladu, Kaarli tän. 8, telefon 468-12.

ARSENAL

EESTI ARSTIDE KLINITSISTIDE ÜHINGU

ERAHAIGLA

Tallinnas, Narva mnt. nr. 6-a, telefon nr. 428-80

Statsionaarne ravi igal erialal • Alatine arstlik

EPHAG'i

KVALITEETSAADUSED
HÄRRADELE:

PA-MU mitterasvatav
juuksefiktiiv

PA-MU vahukreem
habemeajamiseks

PA-MU puuder

PA-MU terad

Enne ja pärast habemeajamist

MILVI KREEM

Saadaval kõikides apteekides ja rohukpl.

A-s. EPHAG'i
LABORATOOR. TALLINN

Klaas Portselan Kristall Kunst-keramika

A-s. D. Mirvitz ja Pojad
TALLINNAS TARTUS

UNITED BALTIC CORPORATION
(London), Ltd.

EESTI OSAKOND

TALLINN

Pärnu mnt. 10

Tel. 444-34

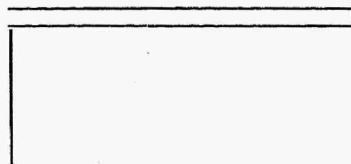
Tarvilik käsiraamat

igale esinejale on

J A A N R U M M O

KÕNEOSKUS

HIND KR. 2.50

K. K-Ü. „TÖÖKOOL“

Tallinn, Pärnu mnt. 28
tel. 462-56.

PEENVIINATEHAS

EMLO

TALLINN, AIA 10.

Tallinn

Narva

Parim kink!

Narva Kalevi Manufaktuur O-Ü.

Narvas. Asutatud 1845. a.

S U U R L A D U :
TALLINN, VENE 8.

*Valmistab peenemaitselisi,
nägusaid ja tugevaid
ülrikonna-, kostüümi-,
mantli- ja palituriideid.*

Iga kangas kannab vabriku märki.

Teatame oma lugupeetud
ostjaskonnale, et

väetislupja

müüme

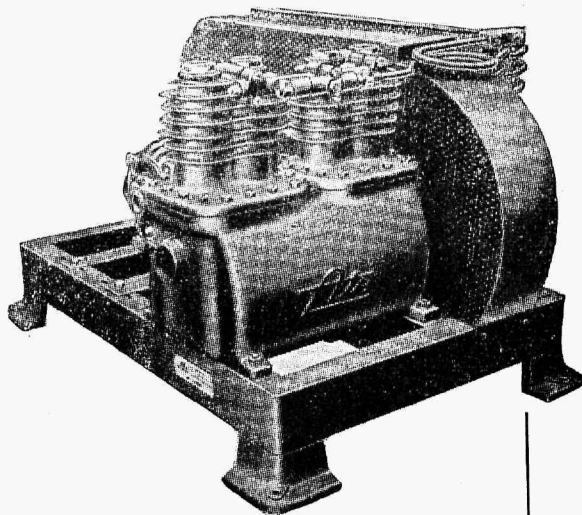
paberkottides,

hinnaga Kr. 13.45/1000 kg. vaguni-
viisi fr. Rakvere.

TELLIMISED ADRESSEERIDA

A/S. TSEMENDIVABRIK
„PORT-KUNDA“ — Kundas.

Ate

Esindaja

Thomas Clayhills & Son
Tallinnas, telefon 415-00

Hooaja moeuudiseid daamidele ja härradele!

Mantleid

Daamide kostüüme

Ülikondi

Palituid

Soovitab rikkalikus valikus

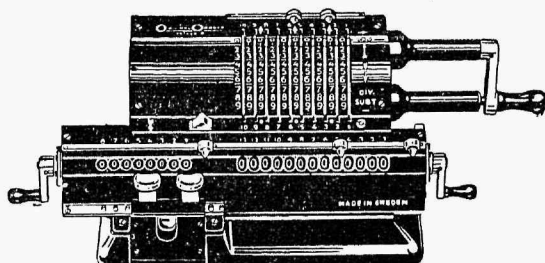
K-M. „EMPE“

TALLINN, VIRU T. 22

Tellimiste vastuvõtt

telef. 446-94

Tehniliselt viimistletuim ja käsitusviisilt lihtsaim on tuntud ROOTSI ARVUTUSMASIN

ORIGINAL ODHNER

Nõudke ostukohustuseta demonstratsioone ja prospekte!

K/M.

LIER & ROSSBAUM

TALLINN, VIRU TÄN. 7.

A.S. TALLINNA

LIIMI & KUNSTVÄETISE TEHAS

E N D. T O F E R

TALLINN, KADAKA TEE NR. 8.

TELEFON NR. 435-31.

TOFERI KALEVIVABRIK

TALLINNAS, MADARA 14.

Iga perenaise rõõm — elektri-kiirkeetja

5-e minutiga liiter keeva tee- või kohvivett

Elektri kiirkeedu plaat

*Välkkiire hommiku- ja õhtueine valmistaja.
Võimaldab kasutada ka harilikke keedunõusid.*

Elektrijaama Nõuande-Büroo

Vanas Raekojas * Raekoja pl. 9 * Tel. 466-77

Baltolin—

Sillamäe tehase toodang — võrdub parimale
välismaa bensiinile, sealjuures on aga

ökonomsem

Autoomanikud, tarvitage Baltolin'i
ja teie hoiate kokku!

Müügikohad Tallinnas: I Viruväljak, „Kalevi“ aia vastas,
II Nõmmel, Vabaduse pst. 38, III Sillamäel

Müük suurel ja väikesel arvul üle maa Shell Company kaudu

Eestimaa Õlikonsortsium

Tallinn, V. Karja 1-4, tel. 465-07 Sillamäe, tel. 22

KAUBANDUS-AKTSIASELTS

„TÖÖSTUSTARVE“

TALLINN, VENE TÄN. 11. TELEF. 481-41

SOOVITAME LAOST:

„Phoenix-Union“

keevituselektroode Inglise originaal

„Phoenixite“ klingeriiiti

Rootsi roostekaitse värvi „Ferro-Protex“

Terastrasse „Pavo“

Teraskruustange „Leinen“

„Durex“ smürgelriiet

„Dydrodurexil“ veekindlat smürgelpaberit

Terastehase **RÖCHLINGSTAHL** G.m.b.H.
Völkingen (Saar) ja Wetzlar (Lahn)

Esindus ja ladu

SOOVITAME:

„MIRAMANT“

kõrgeima lõhkevõimega kõva-lõikemetalli, valmis tööriistadena ja tööriistade pealejoodetavate plaadikestena.

„STELLAMANT“

Uusimat saavutist lõikemetallide alalt, mille juures on kõrvaldatud kõik kiirlõiketerase ja kõvametalli puudused täielikult, ja milline on tarvitata plaadikestena päälejootmiseks ja ka tervete pulkadena. Kõrgemakvaliteedilisi kiirlõiketeraseid ja nendest valmistatud treiteri. Rooste- ja happekindlaid teraseid laevandusele ja turbiinidele. Haljaid võlle, ventiilteraseid, soomusplaate ja veel mitmesuguseid kõrgekvaliteedilisi teraseid igasugusteks otstarveteks.

Hää kohv kosutab!

OMATÖÖSTUSE TOODEDEST

ON JÄRJEST LEVINENUMAKS KAUBAKS

UBA-VILJAKOHVID:

Nr. 1. 400 gr Kr. -.50

Nr. 2. 400 gr Kr. -.60

Nr. 3. 400 gr Kr. -.70

Nr. 4. 400 gr Kr. -.90

Nr. 5. 400 gr Kr. 1.10

**EESTI KAUPMEESTE
MAJANDUSKESKUS A-S.**

ESTONIA PST. 27. TELEFON 413-04

ESTONIA Teater-restoran

Telef. 462-23

Alumine saal:

muusika 1/29—1/21 öösel
Lõunad. Pühapäeva muusika 2-4.

Valge saal:

igapäev esmaklassiline vahelduv
kabaree.

Punane saal:

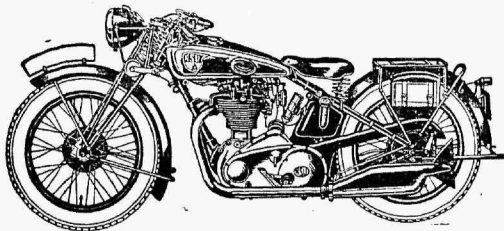
muusika alates 1/211 öhtul
mängib „Capriccio“ trio.

Veinibaaris:

vilunud mixer.

NSU
MOOTORRATAID

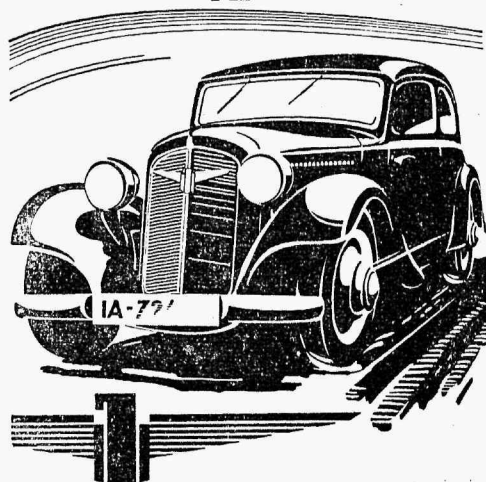
endiselt suures
valikus ja
soodsa hinnaga.

ADLER
SÕIDUAUTOD

väikse
benssiini
kuluga.
Mugavad.
Vastupidavad.

ADLER
TRUMPF JUNIOR

JALGRATTAD: HUSQVARNA, ADLER, NSU — PHÄNOMEN

A-S. TORMOLEN & KO.

Tallinn, Raekoja pl. 17.

SIEMENS

*elektri- pliidid, kolded, tolmuime-
jad, külmetuskapid, keedunõud,
triikraud, põrandapooni jad,
tee- ja kohvikannud*

**on ületamatud kvaliteedilt,
säastes aega ja elektrivoolu.**

Tarvitage ainult SIEMENS'i tooteid!

EESTI KAUBANDUSLINE A/S

SIEMENS

Vabadusväljak 7, Tallinn, Tel. 428-03.

P. K. „Võieksport“

Riigi Põiritusemonopol

Kas teie teate,

et Eesti raadioabonentidel on kasutada maailmas ainulaadne soodustus raadiomaksu tasumiseks?

Kui Teile teeb raadiomaksu korraga tasumine raskusi, siis küsige endale postiasutusest pildil kujutatud maksukaart ja kleepige sellele poolaasta jooksul ja vähehaaval Eestis käibelolevaid postmarke kuni järgmisel tähtpäeval tasumisele tuleva summa väärtuseni ning esitage see kaart ühes raadiolooga postiasutusele raadiomaksu tasumiseks?

Raadioringhäälingu maksukaart (maksu tasumiseks postmarkides).

Tallinna postkontori raadioabonent nr. *24615*.
(tähtpäev) telef. võrgu

Abonendi nimi ja aadress: *Jaak Kiviruum.*
Tallinn, Paemurru tän. 96, k. 12.

Vastuvõtuseadme asukoht: *elukorteris.*

Vastuvõtuseadme süsteem maksuligi järgi (vastav alla kriipsutada):
~~detektor-ap.~~, ~~patari-ap.~~, ~~jõuaketta-ap.~~, ~~ap. haiglas, sanatooriumis,~~
~~võrgupaiga, rühvamaaja, karistamaja, 3-lamb. võrgupaiga, äri-~~
~~kohu-aparaat, kuulamiskaht.~~

Mis aja eest käesoleva kaardiga maksu tasutakse:
1. *jaanuar* 1939 a. kuni 1. *juuli* 1939

Vastuvõtuseadme kasutamise maksu katteks tuleb kleepida käesoleva kaardi tagaküljele puhtaid maksu tasumise tähtajal maksuaid postmarke ja kaart maksu tasumise tähtajaks ära anda lähimasse postiasutusse. Kui kõik märgid ei mahu kaardile, siis võib kaardile kleepida lisalehti ja osa marke kleepida lisalehele.

V. nr. 229. 10 000 kopeki tr. (1617-35).

K-Ü. „EHITUSKIVI“

TALLINN, VÄIKE KARJA TÄNAV 12--1

TELEFONID: 421-90 455-30

MÜÜB: *Ehitustelliskive*
Silikaatkive
Katusekive
Põllutorusid
Eterniiti

PIIRITUSE PUHASTAMISE
VABRIKUTE O.Ü.

Tallinna Viinavabrik

NAPSID PARFÜMEERIA
LIKÖÖRID KONJAKID

MEREPUIESTEE 15. TELEFON 304-26.

A.-S. TEKSTIILVABRIK

Oskar Kilgas

TALLINN

AEG LENDAB

kiiremini kui kunagi varemalt!
Sündmused ajavad üksteist taga.

Kõiki sündmusi valgustab

„UUS EESTI“

kiirelt ja usaldatavalt.

Veel täna tellige „Uus Eesti“ terveks aastaks.
Iga perekonnaliige leiab „Uus Eestist“ iga-
päev väärtuslikku lugemist.

Sisukale ajalehele lisaks häid raamatuid
müüme „Uus Eesti“ tellijaile soodustatud
hinnaga.

TELLIMISE HINNAD

on endised, nimelt: esimene veerandaasta
Kr. 5.— ja edasi iga kuu Kr. 1.50 või
5 senti üksiknumber.

„UUS EESTI“

on iga

tõsise eestlase ajaleht

SUKATÖÖSTUS

„ILKA“

S. JAKOBSON & KO

Tallinn, Roosikrantsi 4-b

Juhatus ja kontor 445-36.

Ladu 445-71

A.-S. Eesti Tulitikumonopol

KALOSSID ja BOTIKUD

METALLITÖÖSTUSE AKTSIA SELTS

„ILMARINE“

TALLINN, PÕHJA PUIESTEE 21

TELEFONI KESKJAAM NR. 416-40

KINDLUSTAGE OMA

ELU JA VARANDUS

EKA's

SUURIMAS KODUMAA
KINDLUSTUSSELT SIS

A.-S. PABERIVABRIK

„KOIL“

KOHILA 455-17

Eesti Kiviõli A-Ü.

A-S. TARTU PANK

ASUTATUD 1868. A.

Peapank: TALLINNAS

Osakond: TARTUS

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Kõikjal,

KUS KA VIIBITE,
OLGU TEIE LAHUTA-
MATUKS KAASLASEKS

„PÄEVALEHT“

„LASTE RÕÕM“

ON AINULAADNE
LASTE AJAKIRI

MITMEKESIST
KIRJANDUST
P A K U V A D

„PÄEVALEHE“ RAAMATUKPL.
TALLINN. S. KARJA 23. ☼ PIKK 2.

„POLARIS“
EESTI KINDLUSTUS-A.-S.

---

võtab vastu järgmisi

KINDLUSTUSI:

tule-, elu-, veo-, murd-
varguse-, väärtsaadete-,
kasko- (laevakerede) ja
klaasikindlustusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad
Kr. 1.160.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest
väljamaksetud üle
Kr. 6.600.000.—

Soliidne edasikindlustus!

**KAHJUD LIKVIDEERITAKSE
VIIVITAMATA!**

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.
Kõnetr. 426-66. Telegrammi-aadr.: „Polaris“.
Osakond asub Tartus, Suur Turg 11,
kõnetraat 26-75.

Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

AKTSIASELTS

„Rotermann'i Tehased“

TALLINN.

End. Chr. Rotermann, asut. 1829. a.

Teravilja veskid

Suurpagartööstus

Ehitusraua-osakond

Auto-osakond

OSAKONNAD: Tartus, Viljandis, Narvas, Pärnus

VESIVARUSTUS
K E S K K Ü T E
P U U R K A E V U D
P U M B A D
E L E K T E R

A. TÕNISSON & Ko

Kontor ja müügiosakond: RÜÜTLI 28-30. TELEFON 416-00

Tööstus ja valukoda: SIIMONI 3. TELEFON 310-07

LODIX

kingakreem

SIDOL

metallipuhastusvahend

SIGELLA

poonimisvaha

on parimad.

A.-S. Sidol Company,

Tallinn, telefon 441-00

A.-S. TEKLA

RIIDEKAUPLUSED:

TALLINN, S. KARJA 15

TALLINN, PÄRNU M. 6

TALLINN, ESTONIA P. 11

Haapsalu, Ehte 2

Kuressaare, Kauba 2

Mustvee, Tartu 15

Narva, Peetri pl. 4

Paide, Turuplats 10

Petseri, Kaubarida 6/7

Pärnu, Laidoneri 6

Rakvere, Turuplats

Valga, Kesk 13

Viljandi, Tartu 6-a

Võru, Tartu 11

Georg Stude

asutatud 1864. a.

Tallinn, Pikk 16.

Telefon 442-76

Soovitab mitmesuguseid

---

kalakonserve

ja

marineeritud

kurke

KALATÖÖSTUS

FEODOR MALAHOV

TALLINN, VÕRGU 1

Rohtude, sidematerjalide,
puhastatud vati, kuumaveekottide, ihusoojendajate,
kummi-, klaas- ja metall-printside, haigevoodialuste, la-
boratooriumi-klaaside, droogide, keemia- ja kosmeeli-
ka-ainete ning värvide suurlaod ja soodsaim ostukoht.

A.S. MEY & LANDESEN, Tallinn

VIRU TÄN. 9.

TELEFONID: 419-59, 446-46.

K
OHVIK

H. FEISCHNER &
POEG

HARJU 48

OSAÜHISUS

RAF. HAARLA

*Kirjaimbriku- ja
paberiümbertöötamise tehas*

TALLINN, TINA TÄN. 9
TELEFON: 302-56, 322-34

EHITUSE FIRMA

REINHOLD TREUBECK
&
VIKTOR TRETJAKEVIŠ

TALLINN

EHITUS A-S. BETON

Tallinn, Pärnu mnt. nr. 6/38,
telefon nr. 412-83.

teostab igasuguseid be-
toon-, raudbetoon- ja hoo-
neteehitusi, valmistab pro-
jekte ja eelarveid.

Masinaosi ja igasuguseid valatisi

---

malmist, vasest,
pronksist

valmistab asjatundlikult

A-S. AIVAZ

Tööstuse 47-c
Telefon 439-47, 439-49

TH. STEMPEL

TALLINN

ASUT. 1867

Kardinad

Vaibad

Mööbliriided

Linased ja pesuriided

PIKK T. 15.

TELEF. 437-37

METÜÜLALKOHOL
FORMALDEHÜÜD
METÜÜLATSETAAT
ATSETOON
AMÜÜLALKOHOL
BUTÜÜLATSETAAT
TOHTÖLI
KASEPUUSÜSI
KASEPUUTÖRV
VASNNEVAIK (bækeliit)
BENSIINI FRAKTSIOONID

U/Ü. Keemiatehas
Eesti Destillaat,

RICH. ÖVEL ja KO.

TALLINN, PÄRNU 6-12-a.

TEL. 438-95.

Nõudke ainult

MEIE KÕRGEVÄÄRTUSLIKKE SIIDSUKKE

Vivi ning 600

AINUESINDAJA

Sukatööstus **COTTON A.S.**

TALLINN, PÕHJA PST. 7

EESTI METSA JA TSELLULOOSI AKTSIAÜHING

PEAKONTOR TALLINN, PÄRNU 10--6
SULFAATTSELLULOOSI TEHASED
KEHRAS

Valmistab seinu kattedeks esmajärgulist

KEHRA TAPEETI

Narva Linaketramise Manufaktuur

KONTOR: Pärnu mnt. 11. Tel. 442-33, 442-34

Linased riided

Pesu-, voodi-, laua-, kleidi-,
mööbli-, käterätiku jne. ning
uuemates mustrites päevatekid,
põrandavaibad, voodiesised vai-
bad, põrandariided

Müügil kõikides
suuremates manufaktuurärides
üle maa

Säärsaapaid

veekindlaid ja kroomnahast.

Saapasääri

(sihvisid) ja saapanahku.

Viltjalanõusid

tuntud Hoppe ja Ko tehased,
nahkadega ja nahkadeta.

Kalosse ja botikuid

„Põhjala“ j. t.

Müük suurel ja vähesel arvul.

Suurmüügil tehaste hindadega.

Naha-, jalanõude- ja hobuseriistade
kauplus

NIKOLAI BÖSTROV

Tallinn, Viruväljak nr. 1 (Narva mnt. poolel)
tel. 313-13

Tall., Viruväljak nr. 3. (Gonsiori t. nurgal)
tel. 304-50.

Soovitame soodsalt

UUSI JA PRUUGITUD ESEMEID

NARVA MNT. 18, MANEEŽI TAN. 4,

tel. 306:84:

tel. 301-23:

moodsat mööblit: valmisrõivaid: ülikon-
riide- ja puhvetkapid, nad, palitud, vihma-
kirjutus- ja söögilauad, mantlid, peakatted,
toolid, voodid, sohvad, jalatsid jne., vaipu (põ-
tugitoolid, peeglid jne.; randa ja voodi), tasku-
õmblus- ja kirjutus- ja käekelli, sporditar-
masinad, jalgrattaid, beid, binokleid, foto-
grammofone, teemasinaid jne. jne. aparate, kuld- ja
hõbeasju jne. jne.

Võetakse esemeid komisjonimüügiks.

Külastage pandimaja kauplusi
Tallinnas!

KONTOR: V. VIRU 12

VABRIK: KOHTLAS

CONSOLIN

EESTI PARIM BENSIIN

EESTI PÕLEVKIVI SAADUSED:

MOOTORPETROOLEUM, KÜTTEÕLID, IMMUTUSÕLID,
KATUSELAKK, BITUUMENID JNE.

Kõige kindlam sild

üle puuduse ja

varjude oru on

EKS-MAJA

ELUKINDLUSTUSE POLIIS

E. Lerenmann

Tallinn, Suur Karja 10, telefon 446-43

Soovitab:

kleidiriiete

alal

hooaja-uudiseid

ja rikkalikus värvivalikus

*voodivaiba
atlast*

MÜÜK
VÄIKSEL JA
SUUREL ARVUL

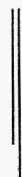
A. & P. Mietens

TALLINN,

MEREPUIESTEE 15

TEL. 306-46

305-00

Ehitusmaterjalid

KEILA VILLAKETRAMISE & KUDUMISTÖÖSTUS

Tel. 461-01, 438-35.

Tallinn, Soo 27

Valmistab kõrges headuses
meesterahva palitu- ja
ülikonnariideid, naisterah-
va mantli- ja kostüümi-
riideid, kudumis- ja vai-
balõnga, vatti jne.,

Masínavabrik

Aktsiaselts

Franz Krull

Peakontor ja tehased:

TALLINN, KOPLI 68, TEL. 415-35

Müügiosakond:

TARTUS, NARVA TÄN, 19, TEL. 17

A-S. Eestisiid

Ketramise- ja kudumisevabrik.

Seadistatud 1932. aastal.

Valmistab

kõiksuguseid riideid ja lõnga

VABRIKU LAOD:

Tallinn, Viru 5, telef. 447-87
Tallinn, Laadaplats 129
Tallinn, Laadaplats 177 — ainult restid
Tallinn, Bekkeri as. nr. 5
Narva, Peetri plats 1
Viljandi, Tartu tän. 1, telef. 30
Tartu, Poe tän. 2, telef. 30-17
Petseri, Turuplats 17, telef. 1-19
Rakvere, Tallinna tän. 25, telef. 4-47
Kuressaare, Lossi tän. 3, telef. 1-81
Pärnu, Laidoneri tän. 12, telef. 5-26
Tõrva, Tartu tän. 2
Nõmme, Pärnu mnt. 94
Valga, Kesk tän. 15
Kiviõli, Kiriku tän. 16

Eritellimiste vastuvõtmine.

Restide müük.

VILJANDI LIKÖÖRI
JA VEINITEHASTE

O-Ü. „ALKO”

Veinid

Liköörid

Konjakid ja

Napsid

---

tagavad kõige nõudlikuma tarvitaja rahulolu
Uudissordid: Konjak „Kalev“

Põldmarja liköör

Esindus ja ladu: A-S. „Kaubamaja Estika”
Tallinn, S. Karja 20/12, telef. 447-67

Virumaa
Elektri A.-S.

SAKALA TÄN. 36-4.

Türi Paberi- ja
Puupapivabriku A.-S.

TALLINNA LADU
VENE 29, TELEF. 438-99

▲

BALTI
PUUVILLA
KETRAMISE JA
KUDUMISE
VABRIKU
A.-S.

▼

